

**Európai stratégia 2020
– és Magyarország**

Wéber Attila

**Európa, Unió és pártok
a rendszerváltás két
évtizedében**

Belyó Pál

**„Mennyire meredek
a gödör fala?”**

Kriskó Andrea

**Az európai pénzügyi
infrastruktúra az
egységesedés útján**

Tóth Margita

**A válság hatása
a kisvállalkozásokra**

30.

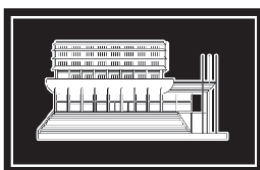
**ÁLTALÁNOS
VÁLLALKOZÁSI
FŐISKOLA**

**TUDOMÁNYOS
KÖZLEMÉNYEK**

2014 ÁPRILIS

Európai stratégia 2020 – és Magyarország

**Tudományos konferencia
a Magyar Tudomány Ünnepeán
2013. november 7.**

**ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA
Budapest, 2014**

Lektorálta:
Hámori Balázs egyetemi tanár

Olvasószerkesztő:
Somoskői Jánosné, Általános Vállalkozási Főiskola

Kiadja az Általános Vállalkozási Főiskola

Felelős kiadó: Antal János főigazgató

Kiadványszerkesztő: Németh Zsuzsa

ISSN 1585-8960

TARTALOM

<i>Vastagh Pál: Európa 2020 – Stratégia és a felsőoktatás</i>	5
<i>Az európai integráció múltjáról és jelenéről</i>	
<i>Wéber Attila: Európa, Unió és pártok a rendszerváltás két évtizedében</i>	7
<i>Gazdasági fejlődés a válság után – konvergencia, pénzügyek, liberalizálás</i>	
<i>Belyó Pál: „Mennyire meredek a gödör fala?”</i>	15
<i>Kertész Gábor: Megvalósult a teljes postaliberalizáció – mi várható?</i>	25
<i>Kriskó Andrea: Az európai pénzügyi infrastruktúra az egységesedés útján. A monobank rendszertől a T2S-ig</i>	29
<i>Tóth Margita: A válság hatása a kisvállalkozásokra – pénzügyi megközelítésben</i>	39
<i>Üzlet és vállalkozás az EU-ban – kihívások a válság után</i>	
<i>Réger Béla: A logisztika logisztikája, avagy a suszter cipője mindig lyukas</i>	55
<i>Bajor Tibor, Prihodko, B. P.: Kárpátalja vasúti és közlekedésének fejlődése</i>	63
<i>Információ, tudás, döntés</i>	
<i>Szépe Orsolya: Kommunikációs kompetenciákkal kapcsolatos hallgatói önfejlesztési célok az Általános Vállalkozási Főiskolán</i>	73
<i>Benczúr Zsolt, Rétallér Orsolya: Az egyéni vélemények formálódása a csoportmunkák révén</i>	87
<i>Sinkó Viktória: The Role of digital competences in the EU’s educational plans</i>	107
<i>Marosi Ildikó: A családi értékek szerepe a generációk közötti tudásáramlásban</i>	121
<i>Sipos Júlia: Igaz mesék, avagy európai történeteink és a normatív mag keresése</i>	133
<i>Válogatott szakdolgozati/diplomadolgozati annotációk 2013</i>	145

Vastagh Pál*

EURÓPA 2020 STRATÉGIA ÉS A FELSŐOKTATÁS

Hagyományos ünnepi konferenciánkon mindig kiemelt figyelmet fordítunk az európai integráció aktuális történéseire, legyen szó a gazdasági kormányzásról, a pénzügyi válság leküzdéséről, vagy a kis-és középvállalkozások támogatásáról. Mindez természetes, hiszen összefügg intézményünk jellegzetességeivel, oktatóink tudományos érdeklődésével és nem utolsósorban annak felismerésével, hogy sorsunk, jövőnk szorosan kapcsolódik mindahhoz, ami az Európai Unióban történik.

2013-ban tanácskozásunkon előadóink segítségével két nagy átfogó téma kapcsán kínálunk tájékoztatót és eszmecsserét, az Európa 2020 Stratégiáról és a 2014-2020 közötti időszakra szóló pénzügyi tervről.

Az Európai Unió gyakorlatában a hosszútávú stratégiai tervezés nem előzmény nélküli. Az Unió versenyképességének fejlesztését elősegítő Lisszaboni Stratégia 2010-ban lejárt. A program célkitűzései nem valósultak meg maradéktalanul. Ennek legutolsó éveiben az évtized legsúlyosabb pénzügyi és gazdasági válsága érezte hatását. A károk enyhítése a kilábalás felgyorsítása megkövetelte egy új stratégia haladéktalan kidolgozását. Az Európai Tanács 2010. június 17-i ülésén a tagállamok elfogadták az Európa 2020 Stratégiát, melynek középpontjában a gazdaságpolitikák fokozott összehangolása, a foglalkoztatás növelése és a növekedés újraindítása állnak.

Az előző évtized programjának tapasztalataiból okulva, a Tanácsa az Európa 2020 Stratégiában koncentráltabb cselekvési irányokat határozott meg, három prioritást és új elemként, öt számszerűsített célt jelölt ki. Minderről előadóink átfogó képet adnak számunkra. Rövid bevezetőmben az oktatás, a felsőoktatás szerepére, súlyára szeretném felhívni a figyelmüket a stratégia egészében.

Előjáróban le kell szögezni, az Európai Unió cselekvési lehetőségei az oktatás területén korlátozottabbak. A Lisszaboni Szerződésben rögzített hatásköri szabályok az Európai Unió, az ifjúság, a sport, az oktatás és a szakképzés kapcsán támogató, összehangoló, kiegészítő intézkedésekre jogosult, anélkül, hogy elvonná a tagállamok kompetenciáit. A Tanács és az Európai Parlament rendes jogalkotói eljárás keretében ösztönző intézkedéseket fogadhat el, és ezekből a tagállamok számára nem keletkeznek jogharmonizációs kötelezettségek.

A jogi eszközök viszonylagos korlátozottsága mellett az oktatás súlya, más területekkel kialakult szoros összefüggések alapján, az utóbbi évtizedekben megnövekedett a szakpolitikák sorában. Elsősorban azért, mert összekapcsolódott a fenntartható növekedéshez történő hatékonyabb hozzájárulással, a növekedés és munkahely teremtés céljaival.

Mindez abban is kifejezésre jutott, hogy az Európa 2020 Stratégia az oktatással, felsőoktatással kapcsolatban két számszerűsített célt is megjelölt. Nevezetesen a képzettségi szint javítása érdekében kevesebb, mint 10%-ra kell mérsékelni a korai iskolaelhagyók és ezzel egyidejűleg legalább 40%-ra kell emelni a felsőfokú vagy ennek megfelelő végzettséggel rendelkezők arányát a 30-34 éves korosztályokban.

* *főiskolai tanár, az Általános Vállalkozási Főiskola rektora*

Ezen célok megvalósítását, az Európai Unió kiemelt, zászlóshajó kezdeményezésekkel segíti elő. A 2014-2020-ra érvényes pénzügyi keretben a célkitűzések megvalósításához szükséges pénzügyi forrásokat is megnövelték. „Mozgásban az ifjúság” keretprogramban a következő fő irányokra kíván az Európai Unió összpontosítani:

- az egész életen át tartó tanulás rendszerében több és változatosabb tanulási lehetőséget kell kínálni a fiataloknak
- növelni kell a felsőoktatásban résztvevő hallgatók arányát, mert csak így tud Európa lépést tartani a konkurens országokkal a tudásalapú gazdaságban.
- a felsőoktatás finanszírozásában a nemzeti jövedelem 2%-ra kell emelni az Uniós átlagot, a jelenlegi 1,3%-ról.
- a felsőoktatás nemzetköziesítésével elő kell segíteni a tanulmányi mobilitást. 2020-ig kétszeresére, 20 %-ra kell növelni a külföldi tanulmányokat folytató hallgató arányát.
- Európának sürgősen javítania kell a fiatalok foglalkoztatási helyzetén. A legfontosabb cél, hogy ne legyen olyan fiatal, akinek nincs munkája, nem tanul vagy nem vesz részt aktív munkaerő piaci intézkedésben sem. Külön figyelmet kell fordítani a fiatal vállalkozók támogatására.

A kialakított tájékoztatási és jelentéstételi mechanizmusok segítségével az Európai Unió intézményei nyomon követhetik a tagállamok intézkedését, a programok végrehajtásának helyzetét a tagállamokban. Ezekhez a célkitűzésekhez kapcsolódnak a felsőoktatási rendszerek reformjai, a felsőoktatási humántőke minőségének és jelentőségének növelése, az eredményesebb irányítás és finanszírozási mechanizmusok kialakítása, az oktatás-kutatás-üzleti élet háromszöge megerősítését szolgáló nemzeti intézkedések.

A magyar miniszterelnök 2010. június 17-én aláírta az Európa 2020 Stratégiát, azzal a szándékkal, hogy az abban foglaltak Magyarország számára is irányadóak. A hazai változások eddig ezen a téren nem a stratégiában foglaltakkal összhangban történtek. A felsőoktatásban résztvevők száma jelentősen csökkent. A területet felügyelő államtitkárság anyagában is megállapították, a magyar felsőoktatásban a részvételi arány 22-25%, nemzetközi összehasonlításban alacsony, hasonlóképpen a felsőoktatás költségvetési finanszírozásához. A Tanács legutóbbi ajánlásában (2013. május 29.) megállapították, hogy Magyarországon, a felnőttek egész életen át tartó tanulásban való részvétele az Európai Unióban még mindig a legalacsonyabb. Azt is kiemelték, hogy további munkára van szükség ahhoz, hogy a felsőoktatásban résztvevők aránya közeledjen az Uniós átlaghoz és a 2020-as Stratégia célkitűzéseire. A Tanács illetékesei kétségesnek ítélték, hogy a folyamatban lévő felsőoktatási reform javítani tudja-e a hátrányos helyzetű tanulók bejutását az egyetemekre, főiskolákra. További részletes elemzésre a megnyitó keretei között nincs módom. Az elmondottakkal csupán arra szerettem felhívni a figyelmet, hogy az Európa 2020 stratégia olyan elemeket tartalmaz, amelyek a mi munkánkra, az intézmény helyzetére és tevékenységére is komoly hatás gyakorolhatnak.

Wéber Attila*

EURÓPA, UNIÓ ÉS PÁRTOK A RENDSZERVÁLTÁS KÉT ÉVTIZEDÉBEN

Ma már tudományos evidencia, hogy a nyolcvanas évek Közép Európa számára egy, több dimenziós, egyre mélyülő válság időszaka volt, amelyet a szocialista diktatúrák összeomlása pecsételt meg.¹ A magyar átalakulás más országoktól eltérő jellemzője, hogy e végkifejletet megelőzte a nyugati gazdasági és politikai erők felé való nyitás. Nálunk a '80-as évtized második felére uralkodóvá vált a „nyitottság gondolat”: a gyors felzárkózás szándéka a fejlett demokráciákhoz. Teret nyert a nyitottság kibővítésének a gazdaságon túli világot is magába foglaló felfogása: a megvalósítás folyamatának sürgetése, a lemaradási időszak felváltása egy utolérési periódussal.

A 1989-es fordulat az Európához csatlakozás eufóriájában fogant, s az új politikai elit elkötelezett volt az „Európához való visszatérés” gondolata mellett, amelyet egyszerre tekintett a rendszerváltás külpolitikai és tágabb értelemben vett kulturális programjának.² A rendszerváltáskor az Európára, mint pozitív példára, és elérendő célra való hivatkozás a magyar szellemi közélet közhely szótárának nélkülözhetetlen fordulatává vált. Minden politikai erő kereste Nyugat-Európával a kapcsolódási pontokat, ha másért nem, azért, mert innen remélte a segítséget, azaz a tőkét, technológiát és a hasznosítható gazdasági – pénzügyi mintákat.

A nyugatosodási folyamat szellemi megalapozása döntően három csoporthoz - a párt reform szárnyához, a technokráciához, és a demokratikus ellenzékhez - kötődött. Nem volt tehát véletlen, hogy az évtized fordulóján, a modernizáló pártok holdudvarában elsősorban a közülük verbuválódó szakértelmiség és a technokrácia „csapatai” vették át az irányítást.³ Az általuk szorgalmazott reformok – amelyek a politikai rendszer demokratizálását, a gazdasági mechanizmus piacosítását, a gazdasági és társadalmi szerkezet modernizálását, és a nagyvilághoz közelítést célozták – nagymértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a tartósan megkapaszkodott pártok identitásába az Európához kapcsolódás igen hamar beépült.⁴

Ami az MSZMP reformszárnyát illeti, körülbelül egy évtizedre volt szüksége ahhoz, hogy a pártvezetésben a „dogmatikus antiimperializmus” hivatalos tételével szemben óvatosan egy másik Nyugat értelmezés kerekedjen felül. A technokrácia szintén a nyolcvanas évek elejétől fogalmazza meg egyre határozottabban a piacra, vállalkozásokra, a tulajdonviszonyok módosítására vonatkozó nézeteit.

* a Politikatörténeti Intézet munkatársa

¹ Mezei Géza: *Helyreállított Európa. Európa – építés és egységstratégiák a Marshall tervtől a Nizzai Szerződésig. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 10.*

² Bozóki András: *Politikai pluralizmus Magyarországon. 1987-2002. Századvég Budapest, 2003. 533.*

³ Csizmadia Ervin: *A magyar pártok külpolitikai elképzelései, és Nyugat kép. Magyarország Politikai Évkönyv 1999 (szerk. Kurtán Sándor; Sándor Péter, Vass László) DKMKA? Budapest, 2000. 157.*

⁴ Enyedi Zsolt: *Az európai integráció hatása a kelet európai és magyar pártstruktúrákra. In. A magyarországi választói viselkedésről: adatok és elemzések. A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban DKMKA, Budapest, 2006.*

Ezeket az áramlatokat erősítette a demokratikus ellenzék, amely a második nyilvánosság fórumain folytatott vitákon keresztül jutott el a nyugati intézményrendszer értékeinek felismeréséig.⁵

Az első parlamenti ciklus konzervatív vezetése lényegében nem módosított a már megkezdett európaizáció irányán. Az MDF kormány négy éve az Európa-projekt szempontjából egyértelműen a folytonosságot jelképezte. A párton belüli harmadik utasok politikai háttérbeszorulása után Antall a legteljesebb értelemben vett gazdasági és politikai integrációt támogatta, elismerve, hogy Európa szelleméhez való visszatérésünk részeként szükség van a világ pénzügyi, technológiai, tudományos és kereskedelmi folyamataiba való szerves bekapcsolódásra.

'94-ben amikor az MSZP-SZDSZ került hatalomra nem volt meglepő, hogy az új kormánypártok a demokratikus körülmények között a felvilágosult technokrácia „örökségéhez” nyúlnak vissza, s az ideologikus elemektől megfosztott korábbi reformista tradíciókra alapozzák politikájukat.⁶ Érdeklődésük az évtized folyamán döntően a mintakövetés technológiáira irányult: külpolitikai elképzeléseik kulcseleme a nyugati intézményrendszer mind teljesebb adaptációja lett.

A pártok Európához való viszonya a rendszerváltás után némiképp persze változott. A módosulások természetesen nem voltak függetlenek a konkrét politikai helyzettől, amelyben a szereplők a maguk identitását megfogalmazták. Kiemelt jelentősége volt e tekintetben a magyar pártfejlődés ún. második forradalmi szakaszának, melynek középpontjában a jobboldali vezérszerepért folytatott konkurencia harc, a jobboldal bekebelezéséért folytatott generációs küzdelem állt.

'89-90-ben „A pártosodás 'normál állapota' a hatalomváltás konszenzuális természetéről szólt, ill. arról, hogy a pártok megegyeznek a demokrácia induló feltételeiben és viselkedési formáiban.”⁷ '94-et követően, amikor a Fidesz vezetés elhatározta, hogy megcélozza a gazdátlaná vált szociokulturális értelemben vett „keresztény középosztály” politikai reprezentációjának átvételét, visszafordíthatatlanul a konfrontáció irányába indult el.⁸ Ettől fogva lépéseit – mivel az identifikáció, és a saját tábor megszervezése nem mehetett végbe pusztán a spontán módon meglévő különbségek mentén – a „mesterséges táborteremtő mobilizáció” logikája határozta meg. Mindez a szimbolikus politika és originális múlt értelmezés előtérbe kerülésének kedvezett.⁹ Ezzel magyarázható, hogy a Fidesz, a jobb újjászervezését kísérő értékintegrációs folyamatban a konszenzusos átmenet örökségétől mindinkább elhatárolódott, s a rendszerváltás újszerű megközelítésére, tartalmának újraértelmezésére tett kísérletet.

A Fidesznek sokáig nem volt igazán jelentős közéleti befolyása. Európát illetően a baloldali-liberális értelmiségi és politikai elit diskurzusa volt az általánosan irányadó, ehhez viszonyítva vált a Fidesz a '90-es évek második felétől konszenzustörővé”.¹⁰ '96-tól egyértelműen dokumentálható, miként próbálja jelentékteleníteni a kádári diszkurzív diktatúra vívmányait, s miként határolódik el lépésről lépésre a 68-as elitnek túlzottan adaptívnek tartott nyugatos stratégiájától. Európa ügyben elutasítja a mindenáron való alkalmazkodást, külső követelés és ajánlás kritikátlan elfogadását.

⁵ Csizmadia Ervin: *A magyar pártok külpolitikai elképzelései, és Nyugat kép Magyarország politikai évkönyve, 1999* (szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László) DKMKA. Budapest.1999, 158

⁶ U.o. 46.

⁷ Csizmadia Ervin: *A pártok alkalmazkodóképessége és a pártverseny dinamikája. Politikatudományi Szemle 2001/4,43.*

⁸ Kiss Endre: *Magyarország útja az Európai Unióba. Integráció, posztkommunista rendszerváltás és a monetarista globalizáció éterében. Fridrich Ebert Stiftung. Érték és valóság. Nemzetközi politikai elemzések 2. füzet 2004, 38.*

⁹ Löffler Tibor: *Predomináns törésvonal és törésvonal-politika, a magyar pártrendszerben. Politikatudományi Szemle 2001/1, 179.lásd még. Fricz Tamás: Bal és jobboldal az ezredfordulón. 2002/4, 163.*

¹⁰ Csizmadia Ervin – Paár Ádám: *Mit kezdjünk azzal, hogy visszatér a magyar történelem? Nyugattalan Magyarország* (szerk. Novák-Szentpéteri Richárd): *Méltányosság könyvek 2012, L'Harmattan Kiadó 11.*

Mondandója arra épül, hogy „... Magyarország nyugati integrációja maga sem öncél, hanem nemzet érdekeinek érvényesítése számára kínálkozó, történelmileg szinte páratlanul kedvezőnek tűnő új keret”.

Noha a Fidesz és a párthoz kötődő értelmiség által határozottan képviselt újfajta sikerességi kritériumok és újszerű felvetések bizonyos értelemben relativizálták az Európa-projekt jelentőségét, de az Unióba való belépés értelmét, és szükségességét nem kérdőjelezték meg. A nyugati minta, a nyugati modell átvételének kérdésében pártok között lappangó ellentétek pedig időben csak később, a jobboldali térkép átrendeződésével párhuzamosan, konceptualizálódtak.

Az EU problematikája a nagypolitikában jó ideig csak elvont ideológiák, értékrendek és politikai jel-szavak formájában jelent meg, sem a kormánypártok sem az ellenzéki pártok nem álltak elő konkrét tervezetekkel, az európaizálás nem vált „éles” politikai üggyé, nem váltott ki széles körű vitákat.¹¹ A csatlakozás folyamatában az EU intézmények léte, minősége és hatékonysága eleve nem képezte kritikai elemzés tárgyát, mert azok létezését adottnak vették.¹² A pártok éles szembenállása ellen hatott a csatlakozáshoz vezető út követelményrendszere, és az EU konszenzusos döntéshozatalába való részvétel is. Ha a jövő Uniójának meghatározására vonatkozóan a részleteket és a prioritásokat illetően mutatkoztak is eltérések, ezek leginkább retorikai csatározásoknak tűntek. A fősodorba tartozó pártok európai integráció iránti elkötelezettsége eleve keskeny mederbe terelte a vitákat, ezek szinte kizárólag arra szorítkozhattak, hogy mikor és milyen feltételekkel csatlakozunk, s valóban szükségese-k-e, azok az átalakítások, amelyeket az EU kényszer hatására végre kell hajtani.

Az ország előtt álló kihívásokból adódott, hogy az EU integráció követelményei – a gazdasági válságból való kilábalás parancsa – a pártok számára valóban konszenzuskényszerként jelentkeztek. Ugyanakkor a politikai elitiek érdekeltek voltak abban, hogy fenntartsák a társadalomban a kívülről vezéreltség tudatát, és az uniós elvárásra hivatkozva a negatív társadalmi döntéseket a „szébb jövő” felvillantásával legitimálják, megkímélve magukat a népszerűtlen döntések melletti érvelés kényelmetlenségeitől.¹³ Könnyített helyzetükön, hogy mindaddig, amíg az uniós csatlakozás volt napirenden, az EU jogharmonizáció, és a különböző politikák átvétele hitelességnövelő és megegyezés-teremtő hatása érvényesült.

A magyar pártrendszer működési karakterét egyidejűleg formálta tehát a konfliktus és konszenzus kényszere, ami az ezredfordulóig egy hallgatólágon mindenki által elfogadottnak látszó praxist hozott létre. Egy feje tetejére állított, negatív konszenzus „kötöttség” az oldalak között, ami annak a rezignált tudomásulvételén alapult, hogy az elitcsoportok – egy-két kitért ügyön kívül - nem képesek egymással tartós és egészséges megállapodásokra jutni. Ennek mentén rögzült a jobb és baloldal között a radikális megosztottság, a rendszerváltás utáni évtizedek vastörvénye, a konszenzusképtelenség beismerésének konszenzusa¹⁴

A magyar politikai életnek ez a jellemzője az Európa politikában sajátosan érvényesült. Ami azt jelentette, hogy az első Orbán kormány idején a csatlakozás előkészítése során töretlenül folytatódott a korábbi tárgyalási vonal. Habár a kabinet működése néhány vonatkozásban éles elhatárolódást jelentett elődjétől, alapvető külpolitikai orientációváltás a csatlakozás előestéjéig nem történt.

¹¹ Lakner Zoltán: *A magyar pártok és az Európai unió. Az EU, mint belpolitikai kérdés: 1990-2004 Politikatudományi Szemle 2004/1, 141.*

¹² Csaba László: *A felemelkedő Európa, Akadémia Kiadó, Budapest, 2007. 213.*

¹³ Lakner Zoltán i.m. p. 141.

¹⁴ Fricz Tamás: *2004: Az alkotmányos berendezkedés kudarcai, különös tekintettel az augusztusi-szeptemberi kormányválságra és az elmaradt előrehozott választásokra. Magyarország politikai évkönyve 2005, DMKKA (szerk. Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes, Tolnay Ágnes) 211.*

Magyarország jelentős mértékben előrelépett az EU integráció ügyében: kormány közpolitikai vonatkozásban előírt kemény feltételeket – a közmédia ügyének kivételével – az átlagon felül abszolválta.¹⁵

A csatlakozásig érvényesülő külpolitikai konszenzus meggyengülésének erőteljesebb jeleit a 2002-es választási eredmény és a tárgyalások közelgő befejezése hozta felszínre. A jobb és baloldal EU-politikájának eltávolodásában a belpolitikai eseményeken túl szerepet játszottak a felkészülési folyamat dinamikájából eredő konfliktusok. Az alkalmazkodási szakasz kezdetén és az előkészítő tárgyalások idején nagy részben még fenntartható volt a konszenzus, de ahogy differenciálódtak és konkretizálódtak a feladatok, s közelebb került a belépés időpontja, ez egyre inkább széttöredezett. 2002 decembere után kérdésessé vált, hogy létezik-e magyar Európa-politika, vagy csupán két versengő, pártjellegű Európa politikáról lehet beszélni.¹⁶

A térség országainak többsége sok huzavona, ígéretes és halogatás után végül 15 évvel a rendszerváltást követően egyszerre vált az EU tagjává. A belépéssel lezárult időszak mérlege ellentmondásos: a hozzá vezető út nagyon hosszú, a közösségi felszabadulás és a társadalmi széthullás legkülönbözőbb helyzeteivel teletűzdelt folyamat.¹⁷ Ami a politikát és a gazdaságot illeti, a közép-kelet európai országok – s köztünk hazánk is – strukturális-intézményes értelemben „felzárkóztak.” Az elhúzódo rendszerváltás azonban szinte mindenhol felemészttette a gazdasági, társadalmi és politikai tartalékok javarészét. Az átmenet számos negatív fejleménnyel kapcsolódott egybe, amit tetézt az a sokk, amit az alkalmazkodás terhei és intézményi igényei kiváltottak. Az emberek kétharmada az uniós csatlakozást konfliktusként, potenciális vagy tényleges vesztesként élte meg, de mindenképpen súlyos megrázkódtatásként. A többség számára az Európához csatlakozás – az 1989 óta végbement átalakulás problémáival, az értékválsággal, a gazdasági, szociális változásokkal járó – traumatikus tapasztalatokat erősítette.¹⁸

A rendszerváltást követően Magyarország Európai (Közösséghez majd) Unióhoz fűződő viszonya, az „EU elvárja tőlünk” jegyében alakult.¹⁹ A csatlakozáshoz érve azonban kiderült, a döntően kívülről vezérelt, az identitást szinte kizárólag külső forrásból merítő, mintakövető politizálás lehetőségei kimerültek. Ez a felismerés az egyre inkább tömbösödő magyar politikában, mindenek előtt az adott geopolitikai viszonyokhoz többnyire kényszeresen igazodó baloldalt állította próba elé.

A '80-as évektől fogva, – vagyis amikortól megnyílt az európai orientáció és az EK-hez fűződő szorosabb kapcsolat kialakításának a perspektívája – a bal-liberális nyugatosság fókuszába az intézményes és piacgazdasági adaptáció teljesítése állt. Mindaddig, amíg a megkerülhetetlen döntések a társadalom felé alapvetően külső, nemzetközi elvárásokként jelentek meg, és formális intézményes választ lehetett adni rájuk, az utódpárt technokrata, pragmatikus menedzserszemléletű, modernizációs elitje kielégítően teljesített.²⁰ Ez a politika addig volt folytatható, amíg a rendszerváltás, és az EU csatlakozás történelmi akadályfutásán a külső erők állította akadályokat kellett leküzdeni.

¹⁵ Ágh Attila: *Az Orbán kormány 4 éve. az EU csatlakozás politikai és közpolitikai dimenziója. Magyarország politikai évkönyve. 2002 I. kötet.* (szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László.) DKMKA Budapest, 2002, 45.

¹⁶ Ágh Attila: *A magyar esély. Magyarország Európa politikája. Nemzeti Tankönyvkiadó.* Budapest, 2004, 22.

¹⁷ Kiss Endre: *Az ígéret földje előtt a sivatagban (A magyarországi átmenet fő perspektívái) Magyarország az új Európában. Érték és valóság. Nemzetközi politikai elemzések. Friedrich Ebert Stiftung.* 2004, Budapest, 49.

¹⁸ Juhász József, Tóth Péter: *A szélsőjobboldal, a jobboldali radikalizmus és a populizmus előretörésének okairól Kelet- és Közép- Európában. Európai Tükör 2008/4, 129.*

¹⁹ Tabajdi Csaba-Korányi Dávid: *Az uniós érdekérvényesítés három modellje. Magyarország politikai évkönyv 2006.* (szerk. Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes) DKMKA Budapest, 2007. 836.

²⁰ Bozóki András: *2004 – Állampolgári passzivitás....id.mű. 180.*

A taggá válás után, a kizárólag nemzetközi szervezetek elvárásainak megfelelni akaró, belsőleg „értékmentes”, „semleges” „szakértői” politika kifulladásra jutott.²¹

A magyar baloldal állapotát pontosan tükrözte a 2002-es választási győzelem után kialakult helyzet, amikor kormányzati pozíció birtokában valójában defenzívából volt kénytelen levezényelni a csatlakozást. A 2004-es európai parlamenti választáson nem maradt igazából más mondanivalója a szocialistáknak, mint, hogy a Medgyessy kabinet vitte be az országot az Európai Unióba.

A Medgyessy kormány tevékenysége mind, ahogy a kormányzás számos területén Európa ügyben is kapkodást, bizonytalanságot sugallt.²² S noha a 2004-es kormányfőváltás egyes vonatkozásokban új helyzetet teremtett, az európai uniós ügyekkel kapcsolatos kormányzati hozzáállásban a lényeg nem változott. A szocialisták Európa elkötelezettsége a csatlakozás után is töretlen maradt, azt képviselték, az uniós tagságnak nincsenek hátrányai csak nehézségei, amelyekért a végeredmény majd bőven kárpótol.²³

2006 után a Gyurcsány kormány az „Elvszerű pragmatizmus” jegyében a szorosabb integráció mellett kötelezte el magát. Az elvek szintjén konstruktívnak mutakozó elképzelések megvalósulását azonban nagymértékben nehezítette, Európa politikájának hitelességét pedig kikezdte, hogy a kormányfő külső és belső támogatottsága látványosan megrendült. Mindez végeredményben a szocialista párt megroppanásához, s áttételesen, az euroszepticismus minden korábbiaknál erőteljesebb hazai térnyeréséhez vezetett.

A kilencvenes évek során az Európa politika azt jelentette, hogy mindenáron csatlakozni kell az EU-hoz, ami a rövidtávú feladatokat helyezte előtérbe a hosszabb távú megfontolások rovására. Nemcsak a gyakorlatban, hanem néha még az elméleti megközelítésekben is úgy nézett ki, hogy az Európai Unióba való belépés az elsőrendű cél, a nemzeti fejlődés mindehhez csupán eszköz. Az uniós és nemzeti célok egybeesnek, az intézményes csatlakozás tűnt céljaink, sőt nemzeti szuverenitásunk legbiztosabb alapjának.²⁴

Feltörekvő erőként a Fidesznek már jóval az ezredforduló előtt, az volt a határozott szándéka, hogy ettől némiképp eltérő irányt szabjon az EU-val kapcsolatos közbeszédnek. A második ciklustól kezdve egyre aktívabb lett, az értékelt és haszonelvű politika eszköztárát és hangsúlyokat pragmatikusan változtatva új argumentációval lépett fel. A jobboldali térfél elfoglalásával egyidejűleg a párt szellemi holdudvarában határozottan körvonalazódott egyfajta globalizáció kritika, ami a '98-as hatalomra kerülésétől kormányzati szinten is intézményesült.

A csatlakozás után a jobboldalon egyértelmű megfogalmazást nyert, hogy „már nem az integráció a prioritás hanem, az az értékrend amelynek alapján kialakítjuk az integráció belüli konkrét politikánkat.” Ennek szellemében a fideszes politikusok, eurorealista alapállásból kiindulva többnyire nem mulasztották el, hogy figyelmeztessenek a lehetséges negatív gazdasági – társadalmi hatások kivédésének fontosságára.²⁵ Sokat tettek azért is, hogy a politika viták középpontjába ne az európai egység gondolat támogatása vagy elutasítása, hanem a magyar csatlakozás – pártpolitikai diskurzusokban többnyire leegyszerűsítve és mechanikusan értelmezett – előnyeinek és hátrányainak mérlegelése, költségeinek és hasznainak összevetése kerüljön.²⁶

²¹ Uo.

²² *Az ígéretek sodrásában. id.mű 479.*

²³ *Hol áll a Perc mutató? – avagy az EU-destruktívoktól a föderalistákig: Pártok viszonya az Európai Unióhoz, Magyar Európa Társaság kutatócsoportjának jelentése. 2012. december. 63.*

²⁴ *Práger: A magyar.... id.mű 223.*

²⁵ U.o. 420.

²⁶ *Hol áll a Perc mutató? avagy az EU – destruktívoktól a föderalistákig: Pártok viszonya az Európai Unióhoz, Magyar Európa Társaság kutatócsoportjának jelentése. 2012, december. 27.*

Abban, hogy a Fidesz a korábbiaknál kritikusabb nézeteket hangoztatott, szerepet játszottak az európai politikában zajló folyamatok, így például az Alkotmányos Szerződést elutasító két – a francia és a holland – népszavazás kimenetele. A referendumok fiaszkója ugyanis azzal a következménnyel járt, hogy az integráció bírálata részévé, bevett elemévé vált az európai – s így a magyar – politikának. A párt EU-politikájának karakteresebbé válásában azonban ennél is fontosabb momentum volt – főként Öszöd után – a hazai közélet atmoszférájának radikális átalakulása.²⁷

Az EU csatlakozást megelőzően a választók többsége sokáig azt remélte, hogy az Unióba való belépés a 1989-ben megkezdett rendszerváltás utolsó állomása lesz, amelyet a nyugalom és a biztonság követ. A kétezres évek elejéig győzelmesnek hitt – döntően a pragmatizmusra alapozott – korszak lendülete megtört, ellentétes tendenciák jelentek meg a láthatáron. Kiderült a történelemnek koránt sincs vége.²⁸ A '90-től eltelt időszak teljesítményének értékelése kapcsán felbukkantak a kételyek: a mögöttünk hagyott bő fél emberöltőre gondolhattunk-e majd úgy, mint a jövőt megalapozó sikeres befektetések időszakára, az európai csatlakozás visszaigazolja-e a rendszerváltoztató döntések helyességét?

Magyarország a rendszerváltást követő másfél évtizedben mérföldes lépésekkel közeledett az EU-hoz, a belépés után azonban távolodni kezdett a kitűzött európai értékrend tiszteletétől és tényleges alkalmazásától.²⁹ A csatlakozást követően az Európával kapcsolatos újfajta megközelítések, a taggá válás következményeit csalódásként értékelő kommentárok következményeként a politikai közbeszédben az EU-val kapcsolatos pozitív hangnem fokozatosan elhalványult. A negatív irányú attitűdváltásban komoly szerepe volt a nagyrészt ideológia és politikai okokból felerősödő, ill. a jobboldal által felerősített euroscepticismusnak, amelyet nyugodtan tekinthetünk válságterméknek is.³⁰ A felszínre kerülésében az európai egyesülési folyamatok megrendülése mellett közrejátszottak a rendszerváltás utáni évek, a pangás majd a lecsúszás tapasztalatai, amelyek egyértelműen a társadalom kielégületlenségi érzetére érzékenyebb jobboldali ellenzék malmára hajtották a vizet.

Az „elhanyagolt társadalom”³¹ a 2010-es kétharmados választási eredménnyel határtalannak tűnő teret nyitott a jobboldalnak, felszabadítva a Fidesz „lázadó” attitűdjét. Bekövetkezett az, amivel az évtized vége felé már számolni lehetett: „általános” támadás indult a '89-es „rendszerváltás”, s – annak részleges, de kitüntetett célja – az Unió ellen.

A Fidesz '90-es évek második felétől kritikusán szemléli a Nyugaton zajló folyamatokat.³² A kezdetben ártatlannak tetsző kalandozások Orbán másodszori kormányra kerülése után szerves rendszerré álltak össze. „A rendszerváltás kezdetét szimbolizáló nemzedéki ellenállástól – először a bel- majd pedig az évtized fordulójához közeledve külpolitikai értelemben is – eljutott a státus-quo elleni lázadásig.”³³

²⁷ Szabó Máté: „Forró ősz” 2006-ban Budapesten. *Értelmezési kísérlet. Magyarország politikai évkönyve*, (szerk. Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes) DKMKA, 2007. 1247.

²⁸ Ld. *A magyar jobboldal természetrajza. Miért olyan a Fidesz olyan, amilyen, lehetne-e más? Méltányosság Politikai elemző Központ. Élet és Irodalom melléklete*. 2013. május 17.

²⁹ Balázs Péter: *Magyarország és az Európai Unió*. id. mű. 228

³⁰ Kende Péter: *Mégis mitől van itt két Magyarország? Két Magyarország? Osiris Kiadó – Korridor. Budapest, 2005, 130.*

³¹ Ágh Attila: *A társadalmi rendszerváltás perspektívái Magyarországon. Mozgó világ online 2008/9*

³² Csizmadia Ervin: *A „legújabb Fidesz társadalomfilozófia és pragmatizmus – a 2010. évi kormányváltás tükrében. Magyarország politikai évkönyve*. 2010. DVD.

³³ Méltányosság Politikai elemző Központ: „A Tusnádfürdői ív.” 2010, augusztus 7. <http://www.meltanyossag.hu/node/2422>

Ezzel együtt elmondható, hogy a Fidesz nem lett Nyugat ellenes párt. A miniszterelnök nemzeti retorikája általában nem megy túl bizonyos racionális kereteken, ugyanakkor taktikusan távolságot tart Brüsszellel szemben. Számára az Unió aktuális valóságában korántsem értékorientációként vagy igazodási pontként létezik. Az integrációra olyan történelmi szükségszerűségként tekint, amely – bizonyos vonatkozásban segít ugyan Magyarország problémáinak megoldásában, hozzájárul az ország haladásához – leginkább azonban szuverenitását korlátozó tényező.³⁴

A kormány Brüsszellel szemben folytatott szabadságharca több funkciót teljesít: amellet, hogy kielégítően szolgálja a tábor egybetartását, hivatkozási alap a rendkívüli intézkedések bevezetése esetén, és a hazai szélsőjobb domesztifikálására is alkalmasnak mutatkozik. A Fidesznek az Unióval folytatott permanens küzdelme belpolitikai szempontból azért is lehetett mind ez idáig eredményes, mert a jobboldali közönség roppant érzékeny a nemzeti szuverenitásra: s az Unión belüli konstellációhoz – a balliberális oldaltól eltérően – a történelmi tradíciókon és tapasztalatokon keresztül közelít. Már pedig az ellenségképzés sikere nem utolsósorban a szimpatizánsok „nemzeti” alapállásából vezethető le. A Fidesz számára ösztönzést és segítséget jelent, hogy olyan közönséget tudhat magáénak, amelynek gondolkodásban élesen szemben állnak egymással a „külső” hatalmak szempontjai meg a nemzeti érdekek. A helyzetét megkönnyíti, hogy a párt rendíthetetlen hívei körében masszívan jelen van egyfajta tradicionális sértettség, ami az un. nyugati világgal szembeni történelmi sérelmeken – 56, Trianon, Kádár rendszer stb. – alapszik, s amire ráakódnak még a '90 után történelemből leszűrhető tapasztalatok.

Többen felvetették már, hosszabb távon nem lehet kizárni, hogy a Fidesz magatartásában a bezárkózás logikája érvényesül: a fényes elszigeteltség koncepciója kerekedik felül az együttműködés, és a részvétel paradigmáján.³⁵ Lehetséges előkép, e tekintetben a Jobbik által befutott pályáiv. A szélsőjobb az elmúlt években az euroszeptikusságot cserélte le Unió ellenességre: az intézményrendszer bírálatán túl, ellenzi az EU fejlődési irányát, tévútnak tartja a Lisszaboni Szerződésben körvonalazott integrációt. Néha napján uniós zászlót éget, és folyamatosan lebegteti az európai szervezetekből való a kilépés lehetőségét.

A 2010-es választáson született „példanélküli felhatalmazás” egyik lényeges következménye, hogy a hazai politikai térkép szinte teljesen átalakult. Az országgyűlésben a jócskán megcsappant létszámú szocialista párt maradt az egyetlen intézményes politikai erő, amely egyértelműen hitet tesz az integráció elmélyítése és a szervezet bővítése mellett. Az MSZP-t mindig az európai eszme tisztelete vezérelte, de racionális okokból is az Európai Unió mellett érvelt: más baloldali pártokhoz hasonlóan többnyire élénken reagál az Unió és a tagállamokon belüli intézmények demokratikus deficitjére. A szocialisták az EU-t, a belépést követően is olyan fix pontnak tekintik, amelyhez a kormányoknak alkalmazkodniuk kell. Kimondva, kimondatlanul tartva magukat ahhoz a régi tételhez, miszerint a „periféria országainak ugyanazt az utat kell bejárniuk, mint a centrum országainak.”

A baloldal önazonosságának történetileg hangsúlyos eleme az európaiság és a modernizáció-pártiság. Az MSZP fennállása óta birkózik azzal, hogy miként lehet összekötni a demokrácia, a modernizáció az európai integráció ügyét egy korszerű nemzettudat jegyében, a nemzeti érdek és érték mindenkori konkretizálásával. A dilemma megoldását gátolja a párt racionalizmusa, gyakorlatias, sőt erőteljesen technokrata felfogása és politizálása, amely többnyire nehezen összeilleszthető elvi kérdésekkel, a nemzettudat érzelmi tartalmával, jelképeket hordozó természetével. Amit ráadásul tetéz, hogy a szocialisták az utódpártiság bélyegétől és a szélsőséges nacionalizmus vádjától való félelem ellensúlyozásaként, szinte kritikátlanul vállalták fel, a nyugat-európai normák feltétlen elfogadását és hirdetését.³⁶

³⁴ *Hol áll a Perc mutató? , avagy az EU – destruktívoktól a föderalistáig: Pártok viszonya az Európai Unióhoz, Magyar Európa Társaság kutatócsoportjának jelentése. 2012, december. 62*

³⁵ *Hegedűs István: Magyar pártok-Európai választások. Politikatudományi szemle 2004/4 172.*

³⁶ *U.o 10*

Az elmúlt évtizedben az MSZP hibái közül az egyik legsúlyosabb, hogy nem volt képes módosítani a rendszerváltáshoz, a rendszerváltás rendszerének válságához fűződő szinte kritikátlan viszonyán. Elmulasztotta a válságba forduló rendszerváltás modelljének alapos felülvizsgálatát, és az Unióról alkotott képének korrekcióját.

Azt ma már senki sem vitatja, hogy Magyarország a rendszerváltást követően, a környező országokkal folytatott versenyben korábban szerzett előnyének jelentős részét fokozatosan elvesztette. Adekvát stratégia hiányában nem volt képes kihasználni azokat a lehetőségeket sem, amelyek számára az EU csatlakozásból adódtak.³⁷

Az országot történelmi hagyományai, a politikai elit elbizakodottsága, s az önző szűk csoportérdekek akadálytalan érvényesülése vezette oda, ahol ma van. A közéleti szereplők többsége számára az Unió egyszerűen a magyar belpolitikai aréna függeléke maradt. Magyarországon azok a vélemény meghatározó csoportok, amelyek az európai integrálódás és a nemzeti érdek egységét képesek lennének megjeleníteni, valamint ezek ellentmondásai feloldására képesek lennének kompetens választ adni, nem igazán szerveződtek meg. Nem igen mutatkozik az a hallgatólagos társadalmi, politikai, konszenzusképző képesség és mechanizmus, amely a fejlett parlamenti demokráciák és piacgazdaságok sajátja. Az elmúlt évtized egyik tanulsága, hogy politikusaink java része nem akarja tudomásul venni, hogy „gyengíti, sőt olykor lehetetlenné teszi, a nemzeti érdekérvényesítést, ha az adott ország belpolitikai ellentéteit, konfliktusait az unióba, „exportálják”, s a különböző fórumokon egymást kioltó nemzeti szándékok jelenítődnek meg.”³⁸

A csatlakozásunk előtt elhangzott elmélkedések legfontosabb közös nevezője az volt, hogy Magyarország hamarosan révbe ér, és többé nem hanykolódik, Kompország módjára Kelet és Nyugat között. Ma megint aktuálisnak tűnik Ady sokak által idézett metaforája, mint a magyarság sors szimbóluma: mint a sehova se tartozás, a helyén nem lévő, a helyét kereső, de azt nem találó ország és nép megjelenítője. Ma újra erősödök az az érzés, hogy nem vagyunk képesek kitörni, a történelmi meghatározottságok ketrecéből: mintha, a marginalizálódás fenyegetése és a negatív történelmi tapasztalatok súlya nehezedne ránk.

³⁷ Simai Mihály: *A „nagy válság” és az új globális hatalmi rendszer kibontakozása. In. A változó világgazdaság. Útkeresések, tapasztalatok és kilátások. I kötet: Globális kérdések. (szerk. Farkas Péter, Meisel Sándor, Novák Tamás) MTA KRTK Világgazdasági Intézet 2012. 28.*

³⁸ Galló Béla: *Az új kapitalizmus régi világa. 135.*

Belyó Pál*

„MENNYIRE MEREDEK A GÖDÖR FALA?”

A gazdaságunk az Európai Unión belül több éve a leggyengébb teljesítményt mutatja és jelentősen elmarad saját lehetőségeitől. A 2010 óta tartó kormányzati ciklusban a gazdaságpolitika olyan hibákat követett el, melyek következtében:

- a gazdaságunk intézményrendszere leromlott,
- az adóterhelés megnövekedett,
- megkezdődött a tőke kivonás az országból,
- a beruházások változatlanul csökkennek,
- a csődeljárások száma a kisvállalkozások körében jelentősen megnőtt,
- Magyarország befektetői célú megítélése jelentős mértékben romlott,
- a lakosság jövedelmi viszonyai kedvezőtlenül alakultak,
- káros reprivatizációs lépések valósultak meg.

„Európai stratégia 2020 – és Magyarország”

2011 egyik első gazdaságpolitikai lépése az újra meghirdetett Új Széchenyi Terv volt. Ennek keretében már januárban újra indították az uniós pályázatokat. Az újdonság, hogy un. „kitörési pontokba” sorolták a fejlesztési forrásokat. Ezek az egészségipar, a zöldgazdaság, a tranzit gazdaság, az üzleti környezet fejlesztése, a lakásprogram, a tudomány és innováció, valamint a foglalkoztatás bővítése lettek.

A 2011. évi ország-specifikus ajánlások végrehajtására szolgáló intézkedési tervben az Európai Unió által elhatározott konvergencia folyamatokból néhányat ki is emeltek, jelezve, hogy ezekre fordít a kormányzat különös hangsúlyt:

- államháztartási hiány csökkentése,
- új költségvetési irányítási keretek,
- az adóváltozások alacsony keresetűeket érintő kedvezőtlen hatásainak ellensúlyozása, a nők munkaerő-piaci aktivitásának növelése,
- aktív munkaerő-piaci politikák, hátrányos helyzetű csoportok aktivizálása,
- az üzleti környezet javítása.

2011 márciusában már a gazdaságpolitika újabb lépése következett: a Széll Kálmán Terv, amely lényegében hivatott volt elindítani a strukturális reformokat egy fenntartható növekedési pályához. Ennek keretében a kormány igyekezett mozgásterét tágítani, bevezette a különadókat és államo-

* *főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

sította – a jövő számára okozott nehézségekkel nem törődve – a magán nyugdíjpénztári vagyont. Ez azonban csak átmeneti megoldást jelentett, ugyanis az adócsökkentés miatti tartós költségvetési bevételecsökkenést csak pótlólagosan és átmenetileg oldotta meg. Ez tehát nem lehetett fenntartható, és a költségvetés strukturális hiányának növekedését okozta. Nem is kellett sokáig várni, hogy „kizigazító” – azaz inkább megszorító – intézkedéseket kelljen bevezetni és a gazdaságpolitika további kereteként megjelenjen a Széll Kálmán Terv 2.0 is.

2011-ben a kormány teljes egészében felszámolta a magán nyugdíjpénztárakat, 3 ezer 223 milliárd forint értékű vagyont vont állami kezelésbe. A magánszemélyek addigi vagyonából 530 milliárdot az államháztartási hiány csökkentésére fordított, 1300 milliárdot pedig működési kiadásként használt fel. Az un. reform-folyamat keretében lényegében minden területhez hozzányúlt, hatalmas törvénykezési folyamatba kezdett, néhány nap alatt hoztak alapvető fontosságú területekre kiható strukturális intézkedéseket:

- o helyi önkormányzatok tulajdonviszonyai, finanszírozása,
- o a köznevelési rendszer továbbfejlesztése és a felsőoktatás átalakítása,
- o a szociális ellátás változása,
- o kutatás-fejlesztés finanszírozása,
- o az egészségügy szervezetének és a gyógyszerkassza átalakítása
- o a nyugdíjrendszer átalakításának lépései,
- o közösségi közlekedés,
- o a költségvetésben kiadáscsökkentő intézkedések és bevételnövelő intézkedések az egyensúlyjavításáért,
- o az adóbeszedés hatékonyságának növelése és így tovább.

Az eltelt három és fél év sok-sok tapasztalata közül az első talán az, hogy „a tények valóban makacs dolgok”. Az un. unortodox gazdaságpolitikával nem lehetett ugyanis megvalósítani a lehetetlent, azaz jelentősen csökkenteni az adókat, annak érdekében, hogy majd ennek révén növekedjen a gazdasági aktivitás és a versenyképesség, amelynek eredményeként megvalósuló gazdasági növekedés kitermelhetné az adókulcsok csökkenése miatti költségvetési bevételekiesést.

Volt és van azonban egy minden problémát megoldó gyakorlat, a hír a „Jereváni Rádióból” folyamatosan és erőszakosan: „jobban teljesítünk!” Pedig a kormány egyedül a költségvetési szigor és az elvárt hiány-mérték megteremtésében ért el eredményt, de ennek árát a társadalom szenvedte/szenved meg, és ha van más mód – márpedig nyilván van, úgy – feleslegesen. A velünk, vagy utánunk csatlakozó országok fejlődése jobb mint a miénk.

A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP) VOLUMENÉNEK VÁLTOZÁSA

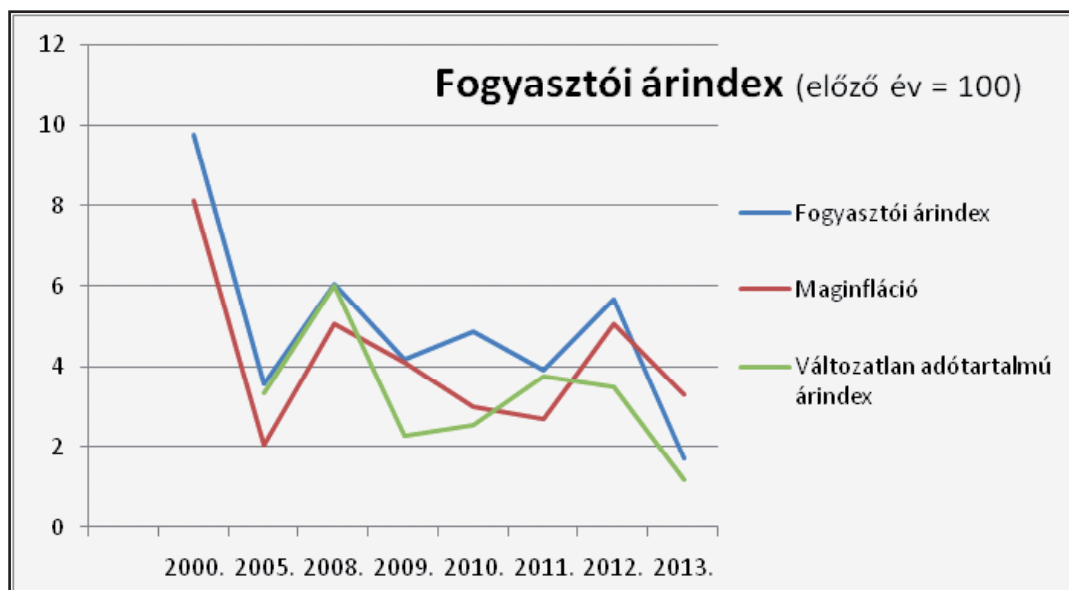
(az előző évhez képest, 100]

Ország	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Bulgária	5,4	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,8	0,8
Csehország	4,2	6,8	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0
Észtország	9,7	8,9	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9
Horvátország	3,8	4,3	2,1	-6,9	-2,3	0,0	-2,0
Lengyelország	4,3	3,6	5,1	1,6	3,9	4,5	1,9
Lettország	5,7	10,1	-2,8	-17,7	-1,3	5,3	5,2
Litvánia	3,6	7,8	2,9	-14,8	1,6	6,0	3,7
Magyarország	4,2	4,0	0,9	-6,8	1,1	1,6	-1,7
Románia	2,4	4,2	7,3	-6,6	-1,1	2,2	0,7
Szlovákia	1,4	6,7	5,8	-4,9	4,4	3,0	1,8
Szlovénia	4,3	4,0	3,4	-7,8	1,3	0,7	-2,5
Európai Unió–28	3,9	2,2	0,4	-4,5	2,0	1,6	-0,4

Forrás: KSH

A régóta várt fejlődést a növekedést gátló gazdaságpolitika, az egyes szektorok túladóztatása, az erősödő választási költségvetés ellehetetlenítették, és a gazdaságpolitika változatlanul kiszámíthatatlan. A gazdálkodással kapcsolatos biztonság hiányát mind a hazai, mind a külföldi tulajdonú vállalkozások egyre erőteljesebben kifogásolják. Érthetetlenül tovább folyik, sőt fokozódik az állam beavatkozása a gazdaság szabályozásába. A kormány végrehajtotta és folytatja a piaczdasági szempontokból is érthetetlen, a költségvetésre a későbbi években majd megoldhatatlan terheket okozó reprivatizációit. A rezsicsökkentés módja, a pénzügyi szektor túladóztatása akadályozzák a piaci versenyt. Az állami beavatkozás a gazdaságba – így pl. a takarékszövetkezeti tulajdonba – fokozza a jogbiztonsággal szembeni kifogásokat. A szociális-, egészségügyi-, oktatási szféra átgondolatlan és a társadalom tagjai számára egyre rosszabb helyzetet teremtő átalakításának negatívumait is kommunikációs technikával próbálják eltusolni.

Érdekesen alakult az infláció is. Az MNB már két évtizede méri az un. maginflációt, azaz a fogyasztói árindexnek a szezonális jellegű termékekkel csökkentett alakulását is. Ez a mutató rendre alacsonyabb a gazdaság normális működése esetén. Most viszont, lassan két éve – alapvetően a rezsicsökkentés miatt – a valamennyi terméket felölelő teljes körű inflációs mutató fölé kerül. Nyilvánvaló tehát, hogy az „inflációs győzelem” csupán a folyamatok félremagyarázása, azaz a háztartások nem a kommunikált árváltozásokat élik meg.

Forrás: MNB

A kommunikáció egyértelműen pozitív gazdasági eredményekről számol be, és kinyilvánítja, hogy „most már ELLENFELEINK is elismerik eredményeinket...” (újabb hír a Jereváni Rádióból).

A kormányzati gazdaságpolitika 2013-ra egyértelműen kijelölte, nagyrészt meg is valósította a piac újraelosztását. A többféle formában alkalmazott, az állami befolyást növelő speciális államosító gyakorlat megteremti a kormány közeli cégek tulajdonszerzését és piaci egyeduralmát, amely most a lakosság kommunális ellátásában érdekelt területeken bontakozik ki. Az ágazati különadókat a kormány 2013-ban ígéretei ellenére sem szüntette meg, azok 2013-ban a költségvetési bevételekben a GDP mintegy 2,5 %-át elérő mértékűek. Ez a gyakorlat 2014-ben változatlanul fennmarad, tovább akadályozva a növekedés alapjainak biztosítását.

A kormányzat széles körben hangsúlyozza, hogy „a tények makacs dolgok” és ez így is van. A kormányzati törekvések ellenére sem csökkent a vállalatok GDP arányos adóterhelése Magyarországon az elmúlt években. A lassan már négy éve folytatott fiskális politikájával csak látszólagos, rövid távú sikert ért el, működése során nem teremtette meg a gazdaság növekedésének alapjait, visszafogta a beruházások növekedését, és a foglalkoztatottság területén is csupán szinten tartást tud felmutatni.

A BRUTTÓ ÁLLÓESZKÖZ-FELHALMOZÁS

Ország	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	a GDP %-ában
	volumenváltozás (az előző évhez képest, százalék)							
Bulgária	16,8	30,7	21,9	-17,6	-18,3	-6,5	0,8	21,4
Csehország	6,5	6,0	4,1	-11,0	1,0	0,4	-4,5	23,1
Észtország	16,7	15,2	-13,3	-39,0	-7,3	37,6	10,9	25,2
Horvátország	-3,9	4,9	8,7	-14,2	-15,0	-6,4	-4,6	18,4
Lengyelország	2,7	6,5	9,6	-1,2	-0,4	8,5	-1,7	19,1
Lettország	10,1	23,5	-13,8	-37,4	-18,1	27,9	8,7	22,8
Litvánia	-8,4	11,2	-5,2	-39,5	1,9	20,7	-3,6	16,6
Magyarország	6,0	4,5	2,9	-11,1	-8,5	-5,9	-3,7	17,4
Románia	6,3	15,3	15,6	-28,1	-1,8	7,3	4,9	26,7
Szlovákia	-9,6	17,5	1,0	-19,7	6,5	14,2	-10,5	20,1
Szlovénia	2,6	3,0	7,1	-23,8	-15,3	-5,5	-8,2	17,8
EU-28	4,4	3,7	-1,4	-13,4	-0,2	1,6	-3,0	17,9

Forrás: KSH

A beruházások idén csak néhány területen és csak enyhe mértékben nőnek, a vállalati szférában nincs bővülés és egyelőre nem is reménykedhetünk ebben, sőt 2014-ben is valószínűleg stagnálni fognak. A fogyasztás a reáljövedelmek néhány százalékos emelkedése ellenére sem fog a lakosság számára érezhetően bővülni. Az infláció átmeneti radikális leszorítása – amellet, hogy költségvetési bevételkiesést is jelentett – a normális piaci keresleti-kínálati viszonyok megzavarását is jelentheti.

A foglalkoztatás bővítésében a kormánykommunikációban elhangzottak ellenére változatlanul nincs számottevő előrelépés. A korrekt számítások szerint – a közfoglalkoztatottak mintegy 200 ezerre bővült létszámát, a külföldön dolgozók cca. 400 ezres tömegét, a szürke-fekete foglalkoztatás újbóli növekedését és a statisztikai hiba feltételezhető 50 ezres mértékét is figyelembe véve – csupán a 2009. év körüli mértéket sikerül fenntartani.

EGY FŐRE JUTÓ REÁLJÖVEDELEM ALAKULÁSA

Év	Egy keresőre jutó nettó nominál-átlagkereset	Egy keresőre jutó reálkereset	Egy főre jutó reáljövedelem
2002	119,6	113,6	106,7
2003	114,3	109,2	105,1
2004	105,6	98,9	102,9
2005	110,1	106,3	103,6
2006	107,6	103,6	101,5
2007	103,0	95,4	95,2
2008	107,0	100,8	98,5
2009	101,8	97,7	96,4
2010	106,8	101,8	97,1
2011	106,4	102,5	102,6
2012	102,1	96,6	96,6

Forrás: KSH

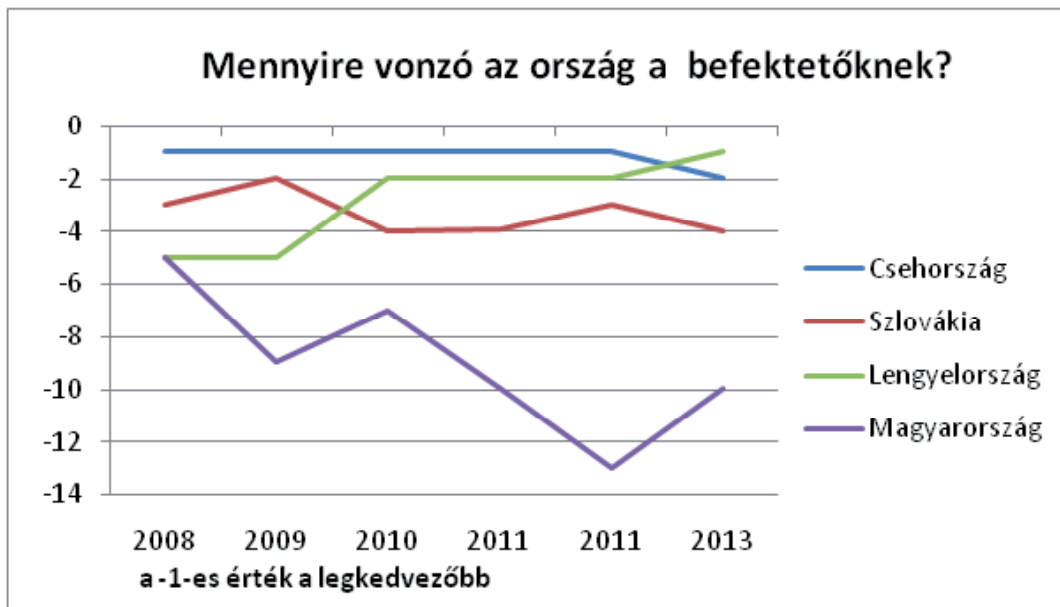
A jelenlegi munkanélküliek és a semmilyen ellátásban nem részesülők tábora, mintegy 270 ezer fő, a regisztrált munkanélküliek 54 százaléka. Miből élnek ezek az emberek? Mekkora lehet a szegények körében a fekete munkából, fekete gazdaságból élők száma? Hányan lehetnek azok, akiket a családjuk, szüleik tartanak el? Széleskörű szociológiai tanulmányok elemzik a jelenlegi elkeserítő magyarországi helyzetet. (lásd pl. a Pillangó Kutatást, amelyet a Pro Cserehát Egyesület végzett). A becslések szerint a minimálbérre bejelentett foglalkoztatottak mintegy 48 százaléka átlagosan ugyanakkora összeget kap bejelentés és adózás nélkül. Ez mindenképpen a gazdaság magas fokú „szennyezettségére” utal. Feltehetően a munkanélküli fiatalok túlnyomó részét a családjuk tartja el. Vagyis a 20-22%-os fiatal munkanélküliség kezelését is maguk a szegényedő háztartások kényszerülnek megoldani. A fekete munka nagysága a legújabb becslések szerint az összes foglalkoztatottnak mintegy 15-18 %-át teheti ki, az elmúlt közel 4 év gazdasági szigorításai fokozottan rákényszerítették a vállalkozásokat e módszer alkalmazására.

Vajon Magyarország tényleg jobban teljesít...? A Világ gazdasági Fórum már több éve az egyik utolsó helyre sorolja hazánkat a visegrádi országok között. 2013-ban is a makrogazdasági környezet, az árupiaci fejlettség-hatékonyság, a pénz- és tőkepiaci fejlettség és az üzleti és gazdasági komplexitás szempontjaiban a legkedvezőtlenebb osztályzatot kaptuk. Nincs miért dicsekednünk!

A VILÁGGAZDASÁGI FÓRUM VERSENYKÉPESSÉGI RANGSORA, 2013-BAN

	Lengyel- ország	Cseh- ország	Szlovákia	Magyar- ország
Intézményi háttér	4	3,6	3,3	3,7
Infrastruktúra	4	4,7	4,1	4,4
Makrogazdasági környezet	4,9	5	4,9	4,5
Egészségügy és alapoktatás	6	5,8	6,1	5,9
Felsőoktatás és szakképzés	4,9	4,9	4,4	4,7
Árpiaci hatékonyság	4,3	4,4	4,2	4,2
Munkaerő-piaci fejlettség	4,2	4,2	4,2	4,2
Pénz- és tőkepiaci fejlettség	4,5	4,2	4,5	3,9
Technológiai fejlettség	4,5	4,9	4,2	4,4
Piacméret	5,1	4,5	4	4,3
Üzleti és gazdasági komplexitás	4,1	4,4	4	3,7
Innovációs környezet	3,2	3,7	3	3,5
<i>Megjegyzés: a nagyobb érték a kedvezőbb!</i>				

2013-ban a külkereskedelmi aktívum növekedése lassult, és ez folytatódik 2014-ben is. Bár a külső finanszírozási képesség az EU támogatások következtében javulhat, a folyó fizetési mérleg aktívumának bővülése a jövedelem kiáramlás fokozódása miatt mindképpen lassulni fog. A 2014-es várható GDP növekedéssel szembeni negatívumokat erősíti az, hogy ez évben a nettó magyar működőtőke behozatal jelentősen lecsökken, folyamatos a tőke kivétel és a külföldi beruházók bizalma nagyon alacsony.

Forrás: DUIHK (Német-Magyar Ker. és Ipar Kamara)

A gazdaság reálszféráját tekintve csupán az építőipari volumenben tapasztalunk némi növekedést. Ez a korábbi nagyon alacsony szint után érhető is, és az építőipari állami megrendelések ez évben és jövőre is enyhe 1-2% közötti növekedést biztosítani fognak. Az iparban a 2013 első félévi jelentős lassulást követően 2013-ban összességében 1 %-os termelésbővülést teljesíthet. A 2012. évi komoly termelés visszaesés után idén egyértelműen kedvező lesz a mezőgazdaság teljesítménye és mintegy 20 százalék körüli bővülés várható, amit jövőre feltehetően nem tud a szektor megismételni. A források csökkenése következtében az üzleti és közösségi szolgáltatások ez évben tovább romlanak volumenükben és minőségükben, 2014-ben pedig várhatóan szinten maradnak.

MAKROGAZDASÁGI ELŐREJELZÉS 2013-2014. ÉVEKRE

(2013. november - változás az előző évhez képest, összehasonlító áron)*

Mutatók	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013. várható	2014. prognózis
GDP – bruttó hazai termék, %	100,9	93,7	101,1	101,6	98,3	101,1	101,5
Háztartások végső fogyasztása, %	99,8	94,6	96,4	100,3	98,3	99,6	100,5
Közösségi fogyasztás, %	99,9	102,2	99,6	101,0	99,8,0	100,0	101,0
Bruttó állóeszköz-felhalmozás, %	102,9	92,0	96,4	96,0	99,5	98,8	99,5
Kivitel, % ^{a)}	105,7	90,4	114,1	108,0	106,0	104,2	104,5
Behozatal, % ^{a)}	105,8	85,4	112,0	107,0	105,0	103,0	103,8
Külkereskedelmi mérleg egyenlege, milliárd €	-0,3	3,4	5,5	7,1	6,8	7,5	6,8
Éves infláció, %	106,1	104,2	104,9	103,9	105,7	101,7	102,8
Folyó fizetési mérleg egyenlege/ GDP	-7,3	-0,2	0,2	0,5	1,0	2,1	2,3
Államháztartás ESA95 egyenlege a GDP százalékában	-3,8	-4,9	-4,2	-2,9	-3,4	-3,0	-3,0
Munkanélküliségi ráta, %	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9	10,8	10,7
A rendszeres havi bruttó átlagkereset alakulása %	107,3	103,4	102,3	105,2	105,4	103,6	104,0
Az ipari termelés alakulása, %	100,0	92,2	110,6	105,6	98,2	101,4	102,5
Az építőipari termelés alakulása, %	96,3	94,7	85,9	92,6	91,1	95,1	98,5
Kiskereskedelmi forgalom volumene, %	98,4	94,7	97,9	100,2	97,8	100,2	100,7
Jegybanki alapkamat^{b)}	10,0	6,25	5,75	7,00	5,75	3,0	3,0
Euró átlagos Ft árfolyama	252,25	280,58	275,41	279,21	289,42	298,00	308,00

* KSH, MNB, Policy Agenda (Belyó Pál) Megjegyzések: ^{a)} nemzeti számlák alapján, ^{b)} az év végén

Az államháztartási hiány a 3 év alatt meghozott 6 jelentős megszorító csomag hatására és az újabb költségvetési kiigazítás következtében a tervezettnél magasabban, de még talán a GDP 3 százaléka alatt marad ez évben is. Bizonytalanná vált a hiány 2014. évi tervezetősége, a kötelező mértékű hiány esetleg majd újabb kiigazításokkal valósulhat csak meg. A választások előtt megkezdett „osztogató költségvetés” további – a várható kommunikáció szerint a lakosságot „természetesen” nem érintő – elvonásokat is jelenthet. Az államadósság az elmúlt 3 évben – a magánnyugdíj pénztári 3200 milliárd Ft bevonása, a szektorális különadók és a lakosságot (kiadásait, fogyasztását és megtakarítását „igen kreatív” adókkal) terhelő adók ellenére. Az államadósságunk az ígéretek ellenére sem csökkent 2010-hez viszonyítva, azaz 80% körül marad idén és 2014-ben is, de az árfolyam alakulás miatt időnként emelkedhet, így pl. 2013 március végén újra 82 százalék fölött volt. Az idei és jövő évi adósságrátát a forint árfolyamváltozása és monetáris intézkedések befolyásolhatják, de a lényeg, hogy 3 év alatt sem sikerült a megalapozott, a gazdasági folyamatokon alapuló csökkentése.

A lakosság fogyasztása 2013-ban – a választások következtében megvalósuló bruttó 4-5% körüli béremelkedés és a 3,5-4 %-os nettó béremelkedés ellenére – nem fog növekedni, míg 2014-ben már enyhe bővülést feltételezünk. Az infláció alacsony, 2-2,5% közötti mértékét figyelembe véve a foglalkoztatottak 1,5-2 %-os, míg a nyugdíjasok mintegy 3 %-os reáljövedelem bővülése nem éri el az érezhető javulás mértékét.

Az ország gazdasági helyzetéről felvázolt helyzet csak vázlatos, de talán utal arra, hogy ... végül ki is marad majd a gödör alján?

A KSH 2012-ben közzétett létminimum adatai szerint mintegy 4 millió ember él az egy főre jutó létminimum alatt. Pontos és számszerűen korrekten meghatározott létminimum adatok alapján ez a következtetés arra utal, hogy 4 millió szegény van ma Magyarországon, ők 85 ezer Ft-os létminimum alatti havi jövedelemből kényyszerülnek megélni. Módszertanilag a „létminimum” a minimálisan szükséges kiadások összegét jelenti, ez most hazánkban 85.960,-Ft. Ha a „létminimum” a magyarországi minimális létfenntartás költségét jelenti, akkor az az alatti jövedelem a szegénység valamilyen szintjét, azaz egy ún. abszolút szegénységi szintet jelent. Másként fogalmazva ez azt jelenti, hogy ha valaki a létminimum alatt él, akkor a fogyasztói kosarát tekintve nem tudja megvenni azokat az alapvető javakat és szolgáltatásokat, amelyek szükségesek a létfenntartásához. A jövedelmi felvételek szerint a helyzet ma rossz Magyarországon, és ez az elmúlt évek elhibázott jövedelemelosztási és adópolitikájának is a következménye.

Kertész Gábor*

MEGVALÓSULT A TELJES POSTAPIACI LIBERALIZÁCIÓ – MI VÁRHATÓ?

Az Európai Unió egységes belső piacán 2013. január 1-jétől a 2008/6/EK irányelvvel módosított 97/67/EK irányelv a postai piac teljes liberalizálása valósult meg. A tagállamok hosszan készültek erre a lépésre, a postai piacon tevékenykedő cégek régóta várták – egyik vállalkozás rettegve, míg a másik perspektívát és üzleti fejlődést látva – a bevezetés végső dátumát. A végső dátum kialakítása hosszú vita eredménye volt, ahol a Bizottság, a piaci tanulmányokra alapozva korábbi dátum mellett foglalt állást, azonban több tagállam, amelynek nemzeti piaca és a fenntartott piacon működő vállalkozás még nem készült fel a teljes piacnyitásra, a dátum kitolása mellett lobbyzott. Az alku eredményeként több állam, köztük Magyarország, az általános piacnyitási dátumhoz képest két év türelmi időt kapott, így a teljes piacnyitás az Unió teljes területén 2013. január 1-jén valósult meg.

Miért és meddig van szükség a hagyományos postai piacra?

Már az 1990-es években az IT forradalom következtében több helyen is megfogalmazódtak olyan jövőképek, hogy a hagyományos postai szolgáltatás rövid időn belül szükségtelenné válik és meg fog szűnni. Ez mindez ideig nem következett be, azonban érdemes megnézni, hogy miért nem váltotta ki az elektronikus kommunikáció a hagyományos, papír alapú – és a postai szolgáltató által továbbított küldeményeket. Ahhoz, hogy a hagyományos, levél alapú kommunikációt valami teljes értékkel felválthassa, szükség van az új csatorna biztonságos működésére – értve itt biztonság alatt az elektronikus üzenet biztonságos célba érkezését, a harmadik személy általi megismerhetetlenséget és az adatvesztés menteséget, valamint a feladóvevény feltétlen generálását és visszaküldését – az új csatorna használata esetén a hagyományossal egyenértékű joghatások kiváltására és harmadik feltételként hogy a fogyasztók elfogadják az új kommunikációs csatornát.

Napjainkra az IT kommunikációs csatorna biztonságos működése és az a fogyasztók által széles körben való használata megvalósult, amennyiben a szerződő partnerek ebben állapotodnak meg, informatikailag kivitelezhető a feladóvevény feltétlen generálása és megküldése. Tehát megállapíthatjuk, hogy az első feltétel megvalósult, függetlenül attól, hogy azt még nem általános jelleggel és széles körben használják, hanem csak egyes partnerek egymás közti kapcsolataiban.

A második feltétel teljesülése államhatalmi akarat kérdése. Az állam mikor fogadja el, hogy az évezredek óta hagyományosan papír alapú írásbeliség napjainkban elektronikusan is egyenrangúan működik. Állami oldalról gyakran fogalmazódik meg az informatikai rendszerekbe való illetéktelen behatolás és az adatvesztés veszélye, azonban a tudomány és a technológiai aktuális állásának megfelelő biztonságos rendszer védelme adatvesztés és illetéktelen behatolás ellen megfelelően biztosítható. A védekezés terén csak megfelelő védelmet lehet mondani, teljes és tökéletes védelmet nem, hi-

* főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

szen az írásbeli kommunikáció a történelem során mindig ki volt téve ugyanezeknek a veszélyeknek – ti. levél illetéktelen általi megismerése és a levél megsemmisülése – amik a történelem tanúsága szerint számos esetben be is következtek, a történelmi példák szerint nemegyszer akár egész népek, nemzetek történelmét jelentősen befolyásolva. Összességében tehát azt látjuk, hogy az kizárólag a jogalkotói akarat kérdése, hogy törvényi szinten azonos joghatásúvá tegye az elektronikus kommunikációt a hagyományos papír alapúval és az elektronikusan küldött üzenetet és az annak kapcsán visszaküldött elektronikus feladóvevényt a hagyományossal egyezőnek fogadja el a közigazgatás és az igazságszolgáltatás.

A harmadik feltétel, az új csatornának a fogyasztók általi készség szintű használata és elfogadása az emberi pszichében történik meg, ezen feltétel megvalósulását az oktatás és az új csatorna melletti marketing tevékenység tudja meggyorsítani.

Látható, hogy az elektronikus üzenettovábbításnak a postai szolgáltatással való ekvivalenciájának megvalósulásához az objektív feltételek – az ekvivalens csatorna – megvalósult, azonban a szubjektív feltételek, amelyek megvalósulásához oktatott ismeret és konkrét emberi döntés szükséges – vonatkozó törvények elfogadása és az adott személyes üzenet esetében az elektronikus csatorna választása – még nem született meg, de hosszú távon a szubjektív feltétel teljesülésére is számítani lehet.

Mit tehet a postai szolgáltató?

Az Unió piacán működő postai vállalkozások a piac teljes liberalizációjára évek óta készültek és számítanak a hagyományos levélforgalom csökkenésére. Adva vannak a küldeménytovábbítás területén működő vállalkozások, jelentős logisztikai rendszerrel, ami működési területüket lefedi, képzett humánerőforrással. És adva van a csökkenő küldemény volumen, amire a teljes piacnyitás révén új versenytársak is kacsinthatnak. Ezt a helyzetet az Unió területén működő vállalkozások különböző stratégiával próbálják kezelni.

Az első stratégia, amit több vállalkozás alkalmaz, a csomagküldemények piacán való erőteljesebb megjelenés. A csomagküldemény kézbesítése alapvetően eddig is a postai vállalkozások tevékenységének része volt, azonban az elmúlt évtizedben a kifejezetten csomagküldeményekre szakosodott vállalkozások a csomagküldemények piaci szegmensén számos tagállamban szinte kiszorították a postai vállalkozásokat. A csomagpiac visszahódítására a csomagoknak automata terminálokban való átvételének biztosítását alkalmazza több vállalat, ahol a címzett a csomagnak az automatába való megérkezéséről és az átvételi kódról kap értesítést. Ezt a megoldást az automata termináloknak a szolgáltatási területen minél egyenletesebb eloszlásával alkalmazza pl. az észt és a francia posta.

A második stratégia a már eddig is alkalmazott küldeménytovábbításnak az Unió más területein való folytatása. Ezáltal az eddig alkalmazott küldeménytovábbítási megoldásokat új földrajzi piacon – másik uniós tagállam területén – is alkalmazza, így biztosítva üzleti eredményességét. Ebben a stratégiában elsősorban az osztrák posta tervez, több Ausztriával szomszédos tagállamban alapított leányvállalatot, amely a hagyományos postai küldemények piacán lépnek fel új versenytársként az addigi monopól szolgáltatóval szemben.

Harmadik stratégiaként új termékpiacon lép a vállalkozás. Ennek egyik hagyományos megoldása a pénzügyi, banki szektor felé való nyitás. Alapvetően a posta a XIX. század közepe óta foglalkozott postabanki tevékenység keretében pénzügyi feladatokkal. A stratégia része a már eddig is működő postabank fejlesztése, illetőleg a hagyományos banki tevékenység kiszélesítése, tőkepiaci megjelenés. A francia posta e stratégia keretében a francia állammal kötött kölcsönösen előnyös megállapodást. A francia posta eddig is működő postabankját a francia állam támogatja a lakosság pénzügyi

kapcsolatainak fejlesztése révén, hogy a postai hálózat révén valamennyi állampolgár hozzáférjen a banki szolgáltatásokhoz.

Az új termékpiacra lépésnek a banki piac mellett a másik könnyen adódó megoldása a mobilszolgáltatók piacára lépés, hiszen ezen a piacon is fontos a minél nagyobb szolgáltatási ponttal való lefedettség. Ezzel a stratégiával a szlovák posta kíván élni, virtuális hálózatban.

Új piaci rést talált a lengyel posta, amely terve szerint az állampolgárok a postákon tudnak kapcsolatba kerülni bármely állami szerrel oly módon, hogy az állampolgár beadványát elektronikusan a posta hálózatáról küldi be az állami szervekhez, ezáltal nem veszít időt és az ezen hálózaton keresztül érkezett beadványok és mellékleteik garantált hálózaton keresztül érkezettnek számítanak.

Negyedik stratégia a vállalkozás tulajdoni szerkezetének átalakítása, a vállalat – amely Európában zömmel többségi állami vállalat – privatizálása. Ezt versenytárgyalás, vagy tőzsdére vitel keretében alkalmazzák az erről döntő államok.

A teljesen liberalizált postai piac gyakorlati működéséről eddig még csak rövid tapasztalatok vannak, a régi tagállamoknak kettő, hazánknak és több velünk csatlakozott országnak alig egy éves. Az előzőekben vázolt stratégiák sikeressége kérdésében átfogó véleményt még nem lehet adni, de az a közzétett adatok alapján látható, hogy a teljes liberalizáció a piacot megmozgatta. Egyes, a teljes piacnyitás előtt nyereséges vállalkozások veszteségesbe fordultak át, míg más vállalkozásoknál nem észlelhető érdemi változás az eredményben. Összességében az látszik egyértelműnek, hogy a vállalkozások új piacokat keresnek, hogy előre felkészüljenek a hagyományos postai piac záros határidőn belüli, de stratégiaalkotási szempontból hosszú távú összeomlására.

Internetes források:

www.europa.eu

www.postandparcel.info

www.cep-research.com

Kriskó Andrea*

AZ EURÓPAI PÉNZÜGYI INFRASTRUKTÚRA AZ EGYSÉGESEDÉS ÚTJÁN

A monobank-rendszertől a TARGET2 Securities-ig

Az európai elszámolásforgalmi-rendszer jelentős mérföldkőhöz érkezik 2015 júniusában, elindul a TARGET2-Securities (a továbbiakban T2S). Ez az új nemzetközi elszámolási platform, melyhez hazánk várhatóan a harmadik hullámban, 2016 novemberében csatlakozik, a klíringrendszerek új generációját képviseli, s általa még egységesebbé válik (válhat) a nemzetközi értékpapír elszámolás. Mindez része az Európai Unió 2020-ig ütemezett strukturális reformjának, amely a tőkepiac fejlesztését célozza.

Jelen tanulmányban röviden áttekintem a SEPA-országok pénzügyi intézményeinek, klíringrendszereinek főbb fejlődési állomásait, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra. Szót ejtek a napközbeni forint átutalás jelentőségéről, a likviditáskezelésre gyakorolt hatásáról. Egyáltalán hol foglal helyet pénzügyi infrastruktúránk az európai nemzetek rangsorában?

Röviden felvázolom a jogi harmonizációs folyamatot, és főbb irányelveket, melyek mentén a pénzügyi integráció zajlik. Majd megkísérlem összefoglalni, mi újat hozhat a T2S a tagállamok számára; milyen kihívások várnak még Magyarországra a rendszerhez való csatlakozással; milyen lépéseket tesznek a központi értéktárak a fejlesztéssel kapcsolatban; kik és hogyan, milyen formában csatlakozhatnak a T2S-hez; milyen szolgáltatások válnak gyorsabbá, mik azok a területek, amelyekre kihat az értékpapír elszámolások gyorsulása.

A POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI RENDSZER VIRÁGZÁSA

A 1860-as évektől kezdve Európa országai hasonló utat jártak be a pénzügyi infrastruktúra fejlesztése terén. A kontinens országaiban sorra kezdték megvetni lábukat a pénzügyi piacokon a postatakarékpénztárak. Az egyes országokban működő takarékközvetítő hálózatok sok közös vonást mutatnak. Szinte kivétel nélkül mindenhol igyekeznek bevonni a postákat a takarékközvetítő hálózatba, hiszen a postahálózat fejlett volt, s szinte mindenhová elért.

Az alábbi táblázatban összefoglaltam a postatakarékpénztárak létrejöttének időpontját és az egyes országokban megmutatózó fő specialitásokat a teljesség igénye nélkül.

* PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

1. ábra

A POSTATAKARÉKPÉNZTÁRAK MEGALAKULÁSA

ORSZÁG	Alapítás éve postatakarék/ csekk	SAJÁTOSSÁG
Anglia, Skócia, Írország	1861	300 fiók és posták összesen: 1676 közvetítő
Belgium	1865/ 1909	állami takarékbetét állami garancia mellett, először a jegybank fiókjaiként működtek a pénzügyminisztérium fennhatósága alatt
Olaszország	1876	agrárhitelek kapcsán került a földművelésügyi minisztérium felügyelete alá
Franciaország	1881/ 1865	40 fiók és a vidéki postahivatalok, hajó- és ezredpénztárak (13000!)
Hollandia	1881	általános nézet, hogy az állam takarékbetét elfogadással nem foglalkozhat, ahol nincs magánpénztár, a postát bízzák meg a betétgyűjtéssel
Ausztria	1883	bevezették az 50 db-os utalványtömböt
Svédország	1884/ 1925	utazási forgalom megkönnyítése érdekében bemutatóra szóló betétkönyv, mely igen népszerű a turisták körében
Finnország	1887	csak takarékbetétforgalom
Németország	1909	9 hivatal, az osztrák-német egyesítés utána legsűrűbb takarékbetét közvetítő hálózattal rendelkezett 20 000 bankfiók és 47 000 posta
Románia	1880/ 1918	kizárólag postatakarék üzletág jött létre
Amerika	1911	bankárok nem nézték jó szemmel, a világválság hatására jelentősen nőtt a betétek állománya a tptk-nál
Csehszlovákia	1918	önálló állami intézmény, új betétkönyvet csak a prágai központ állít ki
Lengyelország	1919	a minisztérium egyik alosztályaként jött létre, 6 vidéki és 3 külföldi fiók (Párizs, Buenos Aires, Tel-Aviv)
Jugoszlávia	1926/1923	postahivatalok és 4 vidéki fiók
Dánia	1926/ 1919	itt is fordított sorrend
Észtország	/1928	nincs takarékbetétüzletág
Lettország	/1924	nincs takarékbetétüzletág
Svájc	/1906	decentralizált felépítés

Forrás: saját készítésű ábra

A cél minden országban az volt, hogy minél szélesebb réteg számára biztosítsák a takarékoskodás lehetőségét, s megfelelő mennyiségű forrást biztosítsanak a gazdaság szereplői számára. Ezt igen széles termékkálával és szolgáltatási körrel párosult.

A postatakarékpénztárak az alábbi feladatokat vállalták fel (Dr. Körmendy, 1939):

1. takarékközvetítő szolgálat, elsősorban takarékbetétkönyv
2. csekk és klíringforgalom lebonyolítása
3. kölcsön kihelyezés állami intézmények, községek, bankok részére
4. kincstári jegyek lombardírozása
5. zálogkölcsönnyújtás
6. széf-szolgáltatás
7. biztosítás, járadékok ügyintézése (Anglia, Belgium, Lengyelország)
8. letétkezelés (Anglia, Belgium, Olaszország)
9. esedékesség kezelés (kamat, osztalék, sorsjegyek sorsolása stb.)
10. értékpapír adás-vétel
11. állami készpénzbevételek és kiadások kezelése (Magyarország)
12. átutalási és giro intézet működtetése (Ausztria, Németország, Svájc, Magyarország)
13. állami alapok alapítványok értékletét kezelése
14. állami árverési szolgálat
15. postautalvány jóváírása
16. távirati forgalom elszámolása
17. utánvételes küldemények elszámolása
18. állandó csekkek kezelése (mai állandó átutalás elődje)
19. telepített váltó beváltása
20. nemzetközi átutalások
21. távbeszélődíj kiegyenlítés

Ha jól megnézzük, a klasszikus kereskedelmi banki szolgáltatásokon túl sok minden más tevékenységet is felvállaltak a postatakarékpénztárak, szakosított intézmények hiányában vagy azok mellett, versenytársként.

A jogharmonizációra törekvés mindig jelen volt a nemzetközi pénzügyi piacon, ennek korai megnyilvánulásai az államok közötti csekkforgalmi egyezmények. A csekk hazájának Angliát tekinti a szakirodalom, de törvényileg először Franciaországban szabályozták 1865-ben, majd Belgiumban 1873-ban. A többi ország általában a kereskedelmi törvények keretein belül szabályozta csekkforgalmát, Spanyolország (1886), Olaszország (1883), Románia (1887), Portugália (1889). Magyarországon 1908-ban a LVIII. törvény rendelkezett róla.

Az gazdasági integráció gyökerei a vámuniók létrejöttéhez nyúlnak vissza egészen a 19. századig. (Hetényi et al. 2000) Az elsők között kötött pénzügyi megállapodást az Osztrák Császárság és Liechtenstein 1857-ben a „Bécsi Pénzszereződés” aláírásával. 1865-ben Franciaország, Olaszország, Belgium, Svájc és Görögország megalakította a „Latin Érmeuniót”, ennek mintájára a skandináv államok 1875-ben a „Skandináv Pénzszövetséget” hívták életre. Az első világháború véget vetett ezen szövetségeknek, s hosszú időre megállt a nemzetközi pénzügyi együttműködés fejlődése.

1906-ban a Közép-európai Közgazdasági Egyesületek bécsi konferenciáján már felmerült az állami csekk- és giroforgalmi intézmények közötti kapcsolatépítés gondolata, de a felvetést nem követte konkrét cselekvési terv. A legfőbb ok, amiért ez a gondolat megmarad felvetés szintjén, hogy csak Ausztriában, Magyarországon és Svájcban működött megfelelő intézményi háttér.

1909-ben Berlinben magyar, osztrák, német és svájci postatakarékpénztári részvétellel kölcsönös átutalás forgalmi rendszer létrehozására tettek javaslatot. A rendszerhez alig egy évvel később Belgium is csatlakozott, s ezzel 180 000 számlatulajdonos számára vált lehetővé, hogy egymás számlájára utaljanak. (Dr. Körmendy, 1939)¹

MAGYARORSZÁG PÉNZÜGYI INFRASTRUKTÚRÁJA

Magyarország pénzügyi infrastruktúráját tekintve az élmezőnyhöz tartozott. 1893-ban a Budapesti Giro- és Pénztáregylet Részvénytársaság alapítása jelentős lépés volt az elszámolásforgalmunk tekintetében. Az alapításban részt vett 13 fővárosi hitelintézet és a Budapesti Bankegyesület. Az intézet elsődleges feladata a pénzforgalom gyorsítása és a tőzsdei üzletek elszámolásának biztosítása volt. A részvénytársaság tevékenységét nem mindig végezte nyereségesen, és a II. világháborút követően a tőzsdei forgalom visszaesésével egyre inkább vesztett korábbi jelentőségéből. A későbbiekben tevékenységét hatékonyabban szervezte meg, s képes volt önmagát fenntartani, de 1949-ben működését megszüntették. (Tomka, 2006)

Tevékenységi körét tekintve a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének² elődje volt az 1916-ban megalakult Pénzintézeti Központ. Megalakulásának célja a hitelintézetek alapításának szabályozása, azok működésének felügyelete volt, később az ügyvitel korszerűsítésben is részt vett. A hazai pénzügyi élet másik fontos szereplője volt 1920-tól az Országos Központi Hitelszövetkezet, mely több mint ezer hazai szövetkezetet tömörített. 1924-ben megszületett a Magyar Nemzeti Bank, s neki jutott a főszerep a válság után a devizaforgalom szabályozásában, ami gyakorlatilag kötött devizagazdálkodást jelentett.

1931 a Magyar Szavatossági Bank és az Országos Hitelügyi Tanács megalakulásának éve. 1939-ban létrejön a Pénz- és Tőkepiac szabályozására alakult Intézet Rt., mely nevében feltünteteti fő küldetését. Az 1939. évi II. tc. értelmében a pénzforgalom valamint a Jegybank és a Pénzintézeti Központ működése honvédelmi szempontoknak alárendelten került szabályozásra. 1942-ben bevezették a szelektív hitelpolitikát, a háborús célok támogatására (a magán célokkal szemben).

A német megszállás komoly fennakadást okozott a hitelezésben, nem csak a zsidótörvény személyi korlátozásai, de a háborús károk (lebombázott épületek) is súlyosbították a helyzetet. A Szálasi-féle hatalomátvétel még nagyobb zűrzavart eredményezett Magyarország pénzügyi életében. Miután a nyilasok nyugatra vitték az MNB pénzt és aranykészletét, komoly tőkeínséggel kellett számolni. A hitelnújtás csak a bankjegy kibocsátás után indulhatott újra, a pénzintézetek előleget kaptak a bérköltségekre és a kulcsfontosságú pénzügyi műveletekre. A hitelek tekintetében elsőbbséget élveztek a vetőmagvásárlásra, tetőfedésre, iparosításra szánt összegek és az építőanyag és textilipar beruházásai.

Ebben az időben a korábbi hagyományos üzletágak stagnáltak, a magas inflációnak és bizonytalan környezetnek köszönhetően. A kedvezőtlen piaci helyzet a bankok zsugorodásához, összeolvadásához, felszámolásához vezetett, a korábbi túldimenzionált közvetítőrendszer hanyatlásnak indult.

1946-ban bevezetik a forintot, de jelentős változást ez sem hoz a megtakarítások terén. 1947-ben a betétállomány a háború előtti szint mindössze 4%-át éri el. Az államosítás eredményeként az államosított nagybankok a hazai pénzintézetek 72%-ával rendelkeztek. Megkezdődött az „egybank” rendszer kialakítása az orosz Goszbank mintájára, a számlavezetés és a hitelezés MNB-be vonása mellett.

Az államosítás után csak néhány speciális célra szakosodott hitelintézet maradt fenn. Ilyen volt az Országos Takarékpénztár, amely a lakossági megtakarítások gyűjtésében bírt vezető szereppel. A Ma-

¹ *További egyezmények a nemzetközi forgalom előmozdítására: 1920. Madrid; 1924. Stockholm; 1929. London; 1934. Kairó.*

² *A tanulmány megjelenésekor funkcióit már a Magyar Nemzeti Bank látja el.*

gyar Külkereskedelmi Bank a külkereskedelmi ügyletek finanszírozását látta el, az Állami Fejlesztési Bank az állami beruházásokat szolgálta ki, míg az Általános Értékforgalmi Bank Rt. a külfölddel kapcsolatos fizetéseket teljesítette. Ez a gyakorlat, ez a pénzügyi struktúra volt jellemző más, volt szocialista országokban is, például Bulgáriában.

A 70-es évektől nyitottabbá váló gazdaság igényeit a monobanki struktúra azonban már nem elégítette ki. A nyugati kapcsolatok serkentőleg hatottak a fejlesztésre, számos vegyesvállalat jelent meg General Electric, Simens, Shell stb. Mégis 1987-ben indult csak meg a kétszintű bankrendszer kialakítása, a monobanki struktúra lebontása.

Az MNB 5 nyugati kereskedelmi bankkal megalapította a Közép-európai Nemzetközi Bankot (CIB) az MNB 34%-os részesedésével, a többi bank 13%-os részarányával. Ez az intézmény offshore státuszban működött, majd 1988-ban létrejött a CIB Hungária belföldi leánybank. (Várhegyi 2002.)

Az MNB mint a pénzforgalom legfőbb szabályozója a mai napig pénzügyi infrastruktúránk alappil-lére, a pénzügyi intézmények prudens működését segítő szervezet. 1989. január 1-jén a Jegybank és 11 kereskedelmi bank közreműködésével létrejön a GIRO Elszámolásforgalmi Rt. 1994-ben üzembe helyezték a Bankközi Zsíró Rendszert, amely tulajdonképpen az elképzelt rendszer katasztrófa rendszere lett volna. 26 valuta kezelésére tervezték online klíring funkcióval, helyette egyvalutás offline, kötegeltefeldolgozású elszámolási rendszerként kezdte meg működését.

A kisösszegű, tömeges tranzakciók elszámolást biztosító zsírórendszer elindulását csakhamar követte a Központi Elszámolóház és Értéktár Rt. megalakulása (1993). A KELER a Budapesti Értéktőzsdre feladatait vette át, úgymint értéktár működtetése, értékpapír számlavezetés, tőzsdei értékpapír kereskedelem elszámolása majd 1994-ben a Budapesti Árutőzsdre határidős ügylet elszámolását is felvállalta, végül 1995-ben megkezdte a tőzsdetagok pénzforgalmi számláinak vezetését is.

1999-ben megtörtént VIBER bevezetése, bankok számára, majd egy évvel később a bankok ügyfelei számára, s ezzel beléptünk az RTGS³-rendszert használók népes táborába. Ezzel fizetési rendszerünk egymagasabb fejlettségi kategóriába lépett. 2000-ben került sor az automatizált cross-border elszámolási rendszer (hogy ez mennyire automatizált az megkérdőjelezhető) elindítására, ami a nemzetközi értékpírelszámolásokat helyezte új alapokra. 2002 újabb előrelépést hozott az elszámolások rövidülésének tekintetében, november 18-án bevezették a T+3-as elszámolási ciklust, a korábbi T+5-ös elszámolás helyett.

A jogi szabályozás 2004. január 1-jétől megváltoztatta a KELER státuszát, azóta szakosított hitelintézetként működik.

2006-ban újabb fizetési rendszer tűnik fel a piacon. Megkezdte működését a HUNSTEP2-rendszer (a GIRO Elszámolásforgalmi Zrt. működteti), ennek segítségével kapcsolódik hazánk az EBA által működtetett STEP2-rendszerhez, amely automatizált páneurópai klíringház a kisösszegű nagytömegű fizetések lebonyolítására. Ez a rendszer nem volt hosszú életű 2011-ben megszűnt⁴, funkcióit a TARGET2 váltotta ki.

Az MNB tehát a postatakarékpénztárak pénzforgalomban játszott vezető szerepét fokozatosan átvette az egyre fejlődő klíringrendszerek működtetésével.

³ *Real-time Gross Settlement System*

⁴ <http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&ved=0CD4QFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.allamkincstar.gov.hu%2Fletoltesek%2F5201&ei=5PZcU92pM6WjyQPjgoG4BA&usq=AFQjCNHGG0g6zyU1VSmKX7UlxO-akwfjA>

AZ EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉS FEJLŐDÉSE

1948-at írunk, mikor életbe lép a Benelux Egyezmény, amelynek értelmében Belgium, Hollandia Luxemburg vámuniót hoz létre. 1949-ben kezdi meg működését a FRITALUX (Franciaország, Luxemburg, Olaszország, Belgium) együttműködése, amelyhez hamarosan csatlakozik Hollandia is, és így létrejön a FINEBEL, ami már nem csak vámunió, hanem monetáris unió is. Erre válaszul az északi államok is szövetségre lépnek, s megalakul az UNISKAN (Nagy-Britannia, Svédország, Dánia, Norvégia részvételével).

1950. szeptember 19-én a pénzügyi integráció fontos lépéseként az OEEC országok aláírták az Európai Fizetési Unió alapokmányát. (Hetényi et al. 2000) Ugyancsak mérföldkő 1968, a Vámunió létrejötte mint a közös piac fejlődésének első jelentős állomása, amelyet 1993. november 11-én a Maastrichti Szerződés a Gazdasági és Monetáris Unió megalapozása tetőz be.

A közös valuta, közös intézményrendszert, közös elszámolási rendszert igényel, s ennek megvalósítását hosszú előkészület előzte meg. 1994-ben kezdi meg működését az Európai Monetáris Intézet (az EKB elődintézménye), melynek feladatai a közösségi monetáris politika összehangolása, devizaügyletek irányítása, tagállamok devizatartalékainak kezelése, őrzése, fizetési rendszerek zavartalan működésének segítése, fejlesztése. A pénzügyi liberalizáció előrehaladását jelzi a Központi Bankok Európai Rendszerének formálódása (1998) a tagállamok jegybankjainak részvételével – élén az Európai Központi Bankkal.

1988. 88/361/EGK irányelv meghozza az általános liberalizációt a tőke mozgások terén. A tőke szabad áramlása korábban szinte csak a külföldi munkavállalók munkabér átutalását jelentette. 1994. január 1-jén lényegében minden pénz és tőke mozgás liberalizált lett az Unión belül. (Horváth, 2002)

A közös pénz előnyei nem kell bemutatni, de az ehhez szükséges elszámolási rendszerekre mindenképp érdemes kitérni. 2007/64/EK irányelv (Payment Service Directive) célja az egységes pénzforgalom jogi kereteinek megteremtése, vagyis a SEPA= Single European Payments Area (Egységes Euro pénzforgalmi Övezet) létrehozása. 28 uniós tagország és 4 EFTA (European Free Trade Association) tag Izland, Liechtenstein, Norvégia, Svájc és Monaco vesz részt benne.

Az unió főbb elszámolási rendszerei között kell említenünk a magánszféra által alapított EBA_EURO1-et, amely 1999. január óta működik, s a nagyszámú átutalások forgalmát bonyolítja le. Az átlagos téte nagyság már induláskor elérte az 1 millió eurót.

Ezt követte a STEP1 rendszer 2000 novemberében, majd ennek továbbfejlesztéseként a STEP2 (az első automatizált páneurópai elszámolóház). 2003-ban kezdte meg működését. A STEP2-t a kisösszegű (25 000 EUR) alatti összegek elszámolására hozták létre. Az egységesítés jegyében általánossá és kötelezővé tették az IBAN⁵ és BIC-kód⁶ egységes használatát, mely jelentősen gyorsítja az elszámolásforgalmat, könnyíti a fizetési megbízások teljesítését.

Trans European Automated Real-time Gross-Settlement Express Transfer 1999. január 1-jén kezdete meg működését az Európai Monetáris Intézet munkájának eredményeként. A résztvevő tagországok VIBER-rendszereit összekötő interklíring rendszerből fejlesztették ki, ezzel megvalósult az egységes fizetési övezet az Unión belül a jegybanki fizetések tekintetében. Használata nem kötelező, piaci elven működik, vele párhuzamosan már elszámolási rendszerek is működnek. TARGET2: 2007 novemberében váltotta fel a TARGET-ot, egységes közös technikai platform, moduláris felépítésű, a három modul a Deutsche Bundesbank (fizetési modul), a Banque de France (ügyfélszolgáltatások) és a Banca D'Italiana (kommunikációs infrastruktúra) közösen üzemelteti. A rendszer használata kötelező a jegybanki fizetések esetén. A rendszer újdonsága a kötelező tartalékkezelés, segítségével közös likviditáskezelés is megvalósulhat.

⁵ *International Bank Account Number*

⁶ *Bank Identifier Code*

A rendszer bevezetésével jelentősen csökkentek a tranzakciós költségek, hiszen a klíringrendszerekkel szemben támasztott egyik fő követelmény, hogy mindenki számára elérhető legyen.⁷

Európai Bizottság közleménye az Európa 2020 stratégiában az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiáját célozza meg. A fenntarthatóság jegyében – gazdasági és környezetvédelmi szempontból egyaránt – cél, hogy a tagországok és az EU megerősödve kerüljön ki a gazdasági válságból. Ehhez elengedhetetlen a pénzügyi felügyelet erősítése, a szabályozási hiányosságok pótlása a határidős piacok, az elszámolásforgalom és a kockázatkezelés terén egyaránt. A fogyasztóvédelem erősítése révén a szolgáltatókat mind magasabb színvonalú termékek, szolgáltatások előállítására sarkallja.

TARGET2 Securities: A jövő elszámolásforgalmi rendszere, melynek jelentősége a klíring házak liberalizációjában rejlik. Korábban nem volt törekvés az értékpapír forgalom egységesítésére, a társasági események, harmonizált kezelésre. A rendszer indulását 2015 júniusára tervezik, elsőként Görögország, Románia, Málta, Olaszország és Svájc részvételével. A második hullámban Belgium, Spanyolország, Portugália, Szlovákia és a Euroclear fog belépni. Magyarország a harmadik hullámban tervezi a rendszerhez való kapcsolódást 2016 novemberében akárcsak Németország, Ausztria, Finnország, Luxemburg és Dánia.

A rendszerhez közvetlenül és közvetetten is lehet csatlakozni valamely tag-elszámolóházon keresztül. A kevésbé jelentős forgalmat lebonyolítani kívánó szervezetek nálunk a KELER közreműködését vehetik igénybe, amely több évtizedes tapasztalatával segíti ügyfeleit. Persze a T2S bevezetése magában rejti a fenyegetést is, hiszen ha mindenki közvetlenül csatlakozik a rendszerhez a KELER elvesztheti jelenlegi pozícióját az elszámolásforgalom területén.

A T2S előnye a társasági események egységes kezelése, a gyors és egységes értékpapír-elszámolás bevezetése. A T2S segítheti a pénzügyi vállalkozások nemzetközi térhódítását azáltal, hogy nem kell külön szerződéses kapcsolatot kialakítaniuk az elszámolási partnereikkel, egy közös platform segítségével, online tudnak kommunikálni, ügyleteket bonyolítani. A stabil, ellenőrzött, garanciákkal bebiztosított rendszerben egységes elszámolási instrukciók alapján tudnak „levelezni”. Az értékpapírok elérhetősége, elszámolhatósága jelentősen leegyszerűsödhet, csökkenhet az úton lévő instrumentumok volumene. Egyszerűbb és átláthatóbb értékpapír kölcsönzési rendszer jöhet létre általa.

Továbbá nem hanyagolhatjuk el a T2S likviditáskezelésre gyakorolt hatását sem, hiszen a gyorsuló elszámolások megkövetelik a likviditáskezelés átalakítását, az új elszámolási ciklusok bevezetése, a már meglévő infrastruktúrához, erőforrásokhoz illesztése nem kis feladat. Az éjszakai működés, elszámolásforgalom nálunk kimerül a IG1⁸ hagyományos esti zsríóutalásban. Európában viszont csak egy olyan ország van, ahol 4-óránként van elszámolás, naponta 7-szer, s ez nem más mint az Egyesült Királyság. (Ennek jelentősége nagymértékben csökkent a napközbeni IG2-es⁹ átutalási rendszernek köszönhetően.)

Persze, a rendszer bevezetése mind informatikailag mind humán erőforrás területen jelentős eszközöket köt le, számos fejlesztést igényel a pénzügyi szolgáltatóknál és KELER-nél egyaránt. Hogy mely tagország milyen mértékben aknázza a ki a T2S-ben rejlő lehetőséget, még csak találgatható. Hiszen a részvétel önkéntes, hogy mely ország milyen értékpapírokat és milyen devizákat vezet be a rendszerbe, még kérdéses. A klíringházak közti közvetlen kapcsolat és rendszerhez való közvetlen csatlakozás lehetősége eddig nem látott versenyhelyzetet teremt az elszámolóházak piacán. A gyakran monopolhelyzetben lévő nemzeti elszámolóházak és értéktárak elveszthetik piacvezető szerepüket.

⁷ *Lámfalussy-normák: közvetlen banki kapcsolat, diszkriminációmentesség, egyértelmű belépési követelmények, a rendszer a nagyértékű ügyletekre legyen kihegyezve, nagy legyen a végrehajtás biztonsága, befogadja a csatlakozó alrendszereket, szilárd jogi szabályozás, harmonizáló banki normák, harmonizált tarifapolitika, egyeztetett nyitvatartási idők. (Kriskó A. 2006)*

⁸ *inter giro I.*

⁹ *inter giro II.*

Elmondható tehát, hogy a 19. században egyeduralkodó postatakarékpénztári rendszert mára háttérbe szorította a kétszintű bankrendszer, s a bankok által életrehívott központosított elszámolási rendszerek uralják a pénz- és értékpapír elszámolásforgalmi piacot. A vámuniók gondolatától mára eljutottunk a páneurópai elszámolási rendszerekig, melyek legújabb fejlődési állomása a T2S. A pénz és értékpapír forgalom páneurópai szinten történő koordinációja, számos változást hoz a tőkepiacokhoz és a társasági események kezelésére, szervezésére merőben új elemek az elszámolások központosításának. A ma még hosszadalmas és nehézkes kamat, osztalék, jóváírások ideje jelentősen lerövidülhet, akár csak az értékpapírok bevezetése egy új piacra, valamint az előbbiekhöz kapcsolódó adó tételek elszámolása, levonása egységesülhet. A T2S is a bankunió irányába mutató fejlesztés lehet, aminek a létrehozásáról egyre több szó esik napjainkban. Az MNB mint központi bank a fő kapocs a nemzetközi elszámolási rendszerekhez, hiszen RTGS-rendszerével biztosítja a hozzáférést partnerei számára bármely más uniós ország RTGS-éhez.

Tanulmányomban szerettem volna rávilágítani, hogy a mai elszámolásforgalmunk alapjait a nemzetközi postaegyezmények rakták le, s a cross-border fizetések gyökerei is a postákhoz és postatakarékpénztárakhoz nyúlnak vissza. A vámuniók és pénzügyi egyezmények voltak a mai pénzügyi integráció előfutárai, s jelentősen befolyásolták a pénzforgalmat. A kétszintű bankrendszer központi eleme a jegybank, szinte kivétel nélkül a modern klíringrendszerek üzemeltetője és felügyelője, fejlődése meghatározza a pénz- és értékpapírelszámolás gyorsaságát, hatékonyságát. Ezen túlmenően pedig valós idejű elszámolási rendszer működtetésével, SWIFT-kommunikációjával szabad bejárást biztosít a világ bármely más tőkepiacára és utat biztosít az egyéb más országokban működő klíringrendszerekhez.

Összességében tehát igen mozgalmas éveknek nézhetünk elébe az értékpapír elszámolás területén. Az elszámolóházaknak nem reális alternatíva a T2S-rendszertől való távolmaradás, főként a közép-kelet-európai régióban, ahol szinte mindenhol „importált” (az Európai Unió fejlesztései és SWIFT-alapú elszámolási rendszerek) klíring rendszerek működnek. Minden résztvevő nagy lendülettel készül a csatlakozásra, igyekszik a várható előnyöket kiaknázni és már most megfelelő reklám kampányt indítani, hogy tájékoztassa ügyfeleit.

Ezt jól mutatják az alábbi linkeken található tájékoztatók:

http://www.vps.no/public/vps_eng/layout/set/print/content/view/full/1454368

2013.11.05. norvég T2S hírek

<https://www.euroclear.com/en/campaigns/T2S.html>

2013.11.05. Euroclear és a T2S

<http://www.six-securities-services.com/en/shared/news/2013/dss-news-130913-radar-t2s.html>

2013.11.05. SIS SIX A.G. Svájc

https://www.clearstream.com/ci/dispatch/en/kir/ci_nav/1_settlement/025_csd/035_t2s/020_t2s_and_clearstream

2013.11.05. Clearstream Németország

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Körmendy J. (1939): A magyar postatakarékpénztár. Budapest. Hornyánszky Viktor Rt., kir. udv. Könyvnyomda.
- Hetényi G.–Hünlich Cs.–Mocsáry P. (2000): Az Európai Unió a változó világban. In: Változó Világ 35. szám, Győr. Széchenyi.
- Horváth Z. (2002): Kézikönyv az Európai Unióról. Budapest. Magyar Országgyűlés.
- Jaksity Gy. (2003): A pénz természete. Budapest. Alinea Kiadó.
- Tomka B. (2006): Képes Banktörténet. Magyar pénzügyintézetek a kezdetektől az államosításig. Budapest. HVG Kiadó.
- Várhegyi É. (2002): Bankvilág Magyarországon. Budapest. Helikon Kiadó.

INTERNETES HIVATKOZÁS

- Magyarország a XX. században, Szekszárd. Babits Kiadó, 1996-2000. II. köt. 7. fejelet. Bankvilág, pénzügyvilág. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/371.html#376>

Tóth Margita*

VÁLSÁG HATÁSA A KISVÁLLALKOZÁSOKRA – PÉNZÜGYI MEGKÖZELÍTÉSBEN

A tanulmány a kisvállalkozások pénzügyi helyzetét elemzi egyrészt nemzetközi összehasonlításban, másrészt időben, a 2006-2011 közötti időszakra vonatkozóan. A következő kérdésekre igyekszik választ adni: hogyan hatott a válság a vállalkozások finanszírozási igényeire, és hogyan alakult át a finanszírozási struktúrájuk. A szűkülő piaci források növelték-e a finanszírozási részt? A rés betöltésére milyen pénzügyi eszközök kerültek előtérbe?

1. A KKV SEKTOR HELYZETÉNEK ALAKULÁSA

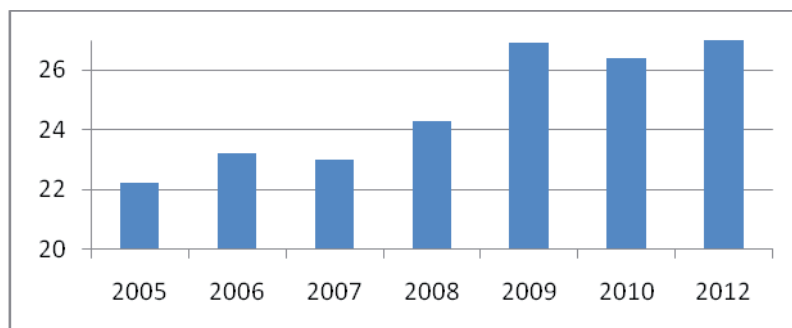
Ebben a részben azt vizsgálom, hogy a magyar kkv szektorra hogyan hatott a válság: mennyire csökkent piaci pozíciójuk, meg tudták-e tartani dolgozóikat, és romlott-e pénzügyi helyzetük. A helyzetkép kialakításához főként a nemzetközi szervezetek adatgyűjtésére tudtam támaszkodni, mert hazai intézmények csak néhány makrogazdasági elemzésekhez készült aggregát mutatót számolnak. Legrészletesebb adatokat az EU illetve az ECB által felkarolt Eurobarometer: SME Access to Finance kutatások nyújtják, amelyek kérdőíves megkereséssel rendszeresen (2006, 2009, 2011-ben) 300-600 vállalkozást részletesen kikérdeztek helyzetük alakulásáról. Hasonlóan részletes pénzügyi adatokat nyújt az OECD 2012-től indított, évente ismételt kutatása: Financing SMEs and Entrepreneurs. Hazai kutatások közül „A kis- és középvállalkozások helyzete” című adott 2 évente sokféle információt 2007-ig a szektorról, utána ezt már nem jelentette meg a Gazdasági Minisztérium. Így kénytelen voltam a sokféle intézmény (NAV éves jelentése, GKI KKV körkép, KSH és MNB elemzések) szporadikusan publikált adatait mozaikképpé összerakni.

A kkv-szektor a hazai gazdaság jelentős szegmense: a GDP 54 százalékát állította elő 2007-ben, 55 százalékát 2009-ben, és 56 százalékát 2011-ben a KSH adatai szerint.¹ Hozzájárulása az exporthoz a 2001-es 22,2 százalékról 2006-ra 23,2 százalékra nőtt.² 2009-ben már 26,9%-ot, tett ki, de 2010-ben az visszaesett 26,4%-ra a válság hatására.³ A 2012-ben a kkv-szektor 6287 milliárd forint értékben exportált terméket a külföldre, mely az összes vállalkozás kivitelének 28%-át jelentette.⁴ Főként a kis- és mikro vállalkozások esetén alacsony az export tevékenység: a mikrovállalatok 1,1%-ban, a 10–49 fős kisvállalatok 7,7%-ban részesedtek az exportbevételből 2006-ban.

* főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

1. ábra

KKV SEKTOR RÉSZESEDESE AZ EXPORTBEVÉTELBŐL

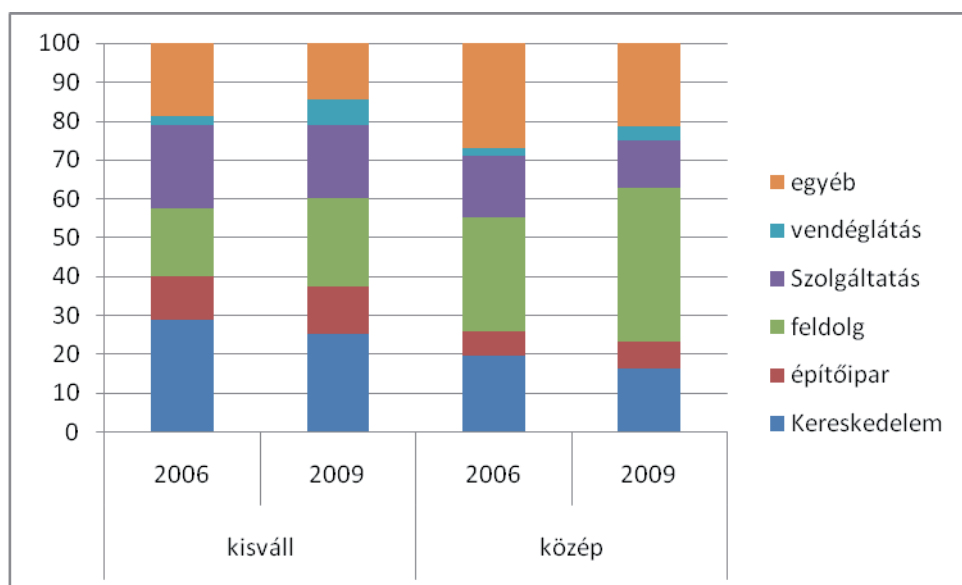

Forrás: saját összeállítás KSH (2006), GKM (2007) és NFGM (2012) alapján

Annak oka, hogy szektor részvétele az exportban számarányuktól (99,9%) jóval elmarad egyrészt az, hogy jelentős a beszállítói szerepük az exportorientált nagyvállalatok körében. Másrészt a kkv-k működtetésének fő terepe a helyi gazdaság: kétharmaduk ugyanis a tercier szektorban, a szolgáltatások területén működött. Ezen belül közel 40%-a a kereskedelem, gépjárműjavítás területén realizálódott. A második legmagasabb részesedéssel (17%) a feldolgozóipar rendelkezik, annak ellenére, hogy a feldolgozóipari termelés nagyrészt a nagyvállalatoknál koncentrálódik. A szervezetméret növekedésével az előbbi aránya csökken, az utóbbié növekszik. A kisvállalkozások azonban inkább kereskedelemben tevékenykednek, míg a közép cégeket már nagyobb részt az áruterelés jellemzi.

2. ábra

KIS ÉS KÖZÉPVÁLLALATOK ÁGAZATI MEGOSZLÁSA (%) 2006-BAN ÉS 2009-BEN

Forrás: saját összeállítás KSH (2006), GKM (2007) és NFGM (2012) alapján

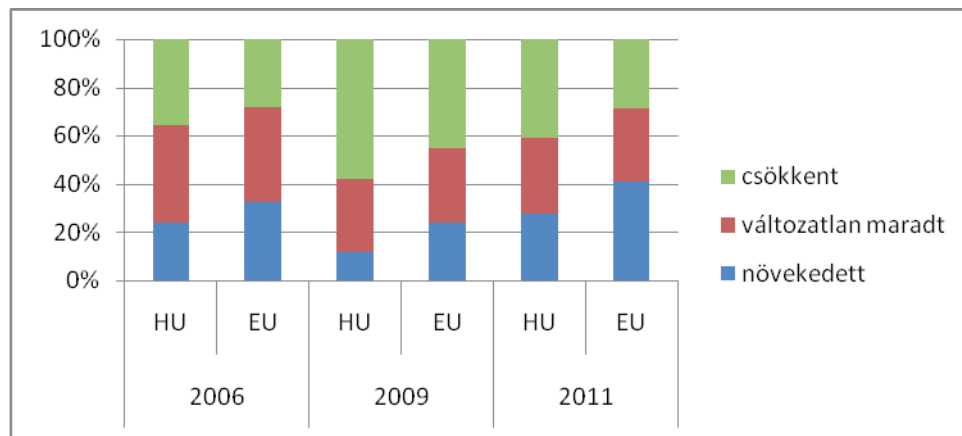
A középvállalkozások esetében az elmúlt öt évben az árbevétel legalább hét tizede mindössze három nemzetgazdasági szektorban (kereskedelem, gépjárműjavítás; feldolgozóipar és energiaipar) keletkezett. Az ágazati arányokat tekintve 2008 óta jelentős változás nem következett be. A KSH 2012. évi adatai szerint a kkv-kon belül a mikro vállalkozások közel 20 százaléka, a 10–49 fős cégek közel 40%-a, a középvállalkozások több mint fele tartozott az árutermelő ágazatok (mezőgazdaság, ipar és építőipar) valamelyikébe.⁵

Forgalom

A kkv szektor forgalma jóval stabilabb, mint a nagyvállalatoké, a helyi gazdasághoz való kötöttségük miatt. A gazdaság növekvő szakaszában a magyar kisvállalkozások forgalma lassabban bővült, ugyanakkor a válságban kevésbé esett vissza. 2002–2006 között reálértéken a mikro- és kisvállalkozások árbevétele 19 százalékkal, közepes vállalkozásoké 26, a nagyvállalatoké 31 százalékkal növekedett.⁶ A válság hatására mindegyik szektorban jelentős forgalomeresés következett be, de a kkv szektorban kisebb (16,6%) zuhanást mért a KSH, mint a nagyvállalati kört érintően (17,7%) 2009-ben.⁷ Ez nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a kkv-k főbb működési terepeit kevésbé érintette a kereslet visszafogás. Az építőipar 4,3%-kal csökkent, a kiskereskedelemben eladott áruk volumene 2009-ben 5,4%-kal, vendéglátás forgalma 7,1%-kal esett. Ezzel szemben a nagyvállalati szektor fő tevékenységi területein jóval súlyosabb volt a piacok kiszáradása: az ipari termelés volumene 17,7%-kal, az export értéke 19%-kal zuhant 2009-ben.⁸

3. ábra

FORGALOM ALAKULÁSA 2006 - 2011 KÖZÖTT

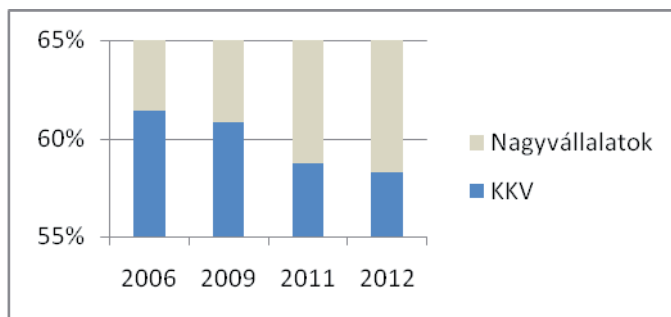

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

Ugyanakkor a kkv szektor tagjait sem egyformán érintette a válság. Míg 2006-ban a magyar kisvállalkozások negyede növekedett és harmada csökkent, addig a válság hatására már csak 11,7 százaléknál emelkedett a bevétel, viszont 57,7 százaléknál zsugorodott, majd 2011-től megint a kkv-k negyede tudta bővíteni a forgalmát és csak harmada vesztett vevőket az Eurobarometer felmérésére⁹ szerint.

4. ábra

KKV RÉSZESÉDESE AZ ÖSSZES FORGALOMBÓL

Forrás: saját összeállítás GM (2007), NGM (2012) alapján

A válság hatását vizsgálva a vállalkozások forgalmára még egy tendencia látszik: a kkv szektor részesedése lassan, kismértékben csökken. Míg 2001 és 2009 között – két év kivételével – mindig 60%-os felett volt a kkv szektor részesedése, így például 2006-2007-ban a kkv-k az összes nettó árbevétel 61 százalékát realizálták, 2009-ben már csak 60,6%-át, majd 2010-ben pedig 58,7%-át. A 2012. évi adatok szerint a vállalkozások által realizált összes árbevétel 58,3%-a köthető a kis- és középvállalkozásokhoz.¹⁰

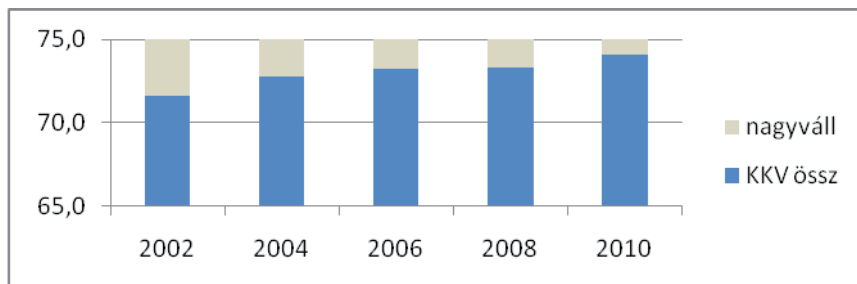
Nemzetközi összehasonlításban azt látjuk, hogy a magyar kisvállalkozások esetén jelentősebb visszaesés volt megfigyelhető, mint az EU-ban. A 3. ábra jól mutatja, hogy a válság hatására az EU-ban is feldől a növekvő, stagnáló és csökkenő árbevételű vállalkozások korábbi egyharmados aránya, de csak a kkv-k kisebb része vesztett piacot. 2011-re pedig már a vállalkozások 40 százaléka újra növekedési pályára lépett.

Foglalkoztatottság

A kkv szektor működése meghatározó módon befolyásolja a foglalkoztatást, hiszen ez adja a magán szférában foglalkoztatottak több mint 70 százalékát.

5. ábra

FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYA

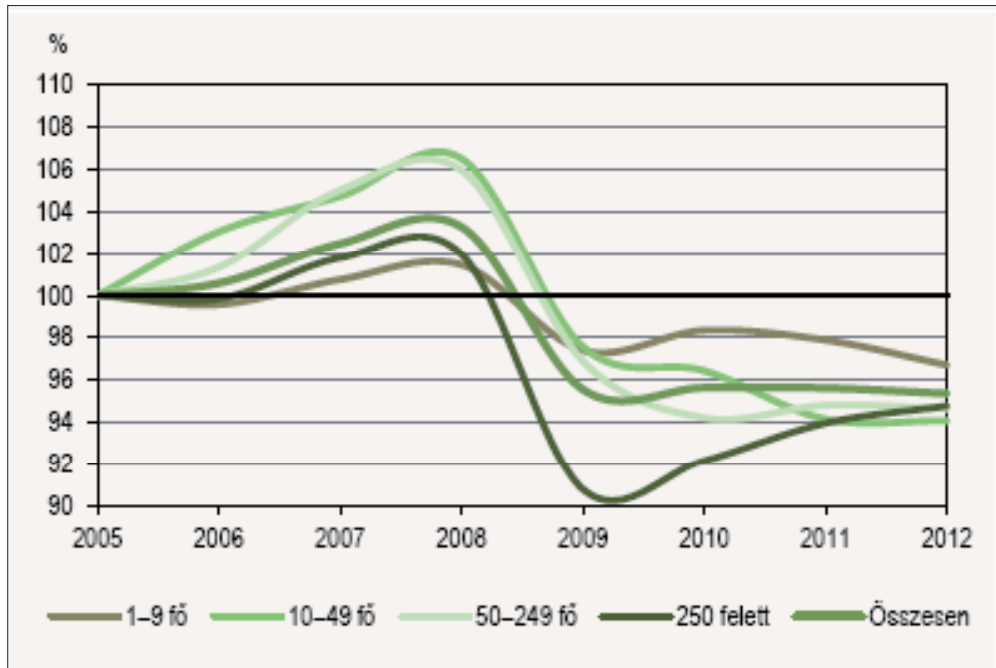

Forrás: NGM (2012)

Itt egyértelmű trendet látunk: a mikro- és kisvállalkozások alkalmazottainak száma növekvő, a közepeseké stagnáló, a nagyvállalatoké csökkenő. A kisvállalkozások helyi gazdasághoz való kötöttsége, illetve a világpiacon tendenciáktól való kisebb függése a foglalkoztatásban is megmutatkozott: a gazdasági válság időszakában a kkv szektorban kisebb mértékben esett vissza a foglalkoztatottak száma, mint a nagyvállalatoknál. A válságot követő években javulás is csak a nagyvállalatok körében történt.

6. ábra

FOGLALKOZTATOTTSÁG ALAKULÁSA 2005-2012 KÖZÖTT (2005=100%)

Forrás: KSH tükrök 2013/108

A magyar kisvállalkozások stabil foglalkoztatási politikája, illetve lassabb igazodása a világpiacon hatásokhoz nem tér el jelentősen a nemzetközi tendenciáktól. A magyarhoz hasonlóan az európai uniós országok vállalkozásainak szintén a kétharmada működött stabil létszámmal a válság előtt. A vissza-esés éveiben pedig ezeknek a cégeknek egy része is növelte a létszámát, szemben a nagyvállalatokkal. 2011-ben már a vállalkozások 40 százalékánál volt magasabb létszám az EU-ban. A magyar gazdaságban ez a tendencia nem érvényesült: mind a növekvő, mind a stagnáló létszámú cégek aránya csökkent, és 40 százalékra ugrott azok aránya, akik leépítésre kényszerültek.

7. ábra

VÁLLALKOZÁSOK MEGOSZLÁSA A LÉTSZÁM VÁLTOZÁSA SZERINT EGY ADOTT IDŐSZAKBAN

		csökkent	stagnált	nőtt
2006	MAGYAR	16,5	64,5	19,1
	EU10	17,7	58,8	23,5
2008	MAGYAR	12,2	52,4	34,1
	EU27	13,2	48,3	35,7
2011	MAGYAR	40,4	31,5	27,3
	EU27	28,7	30	40,6

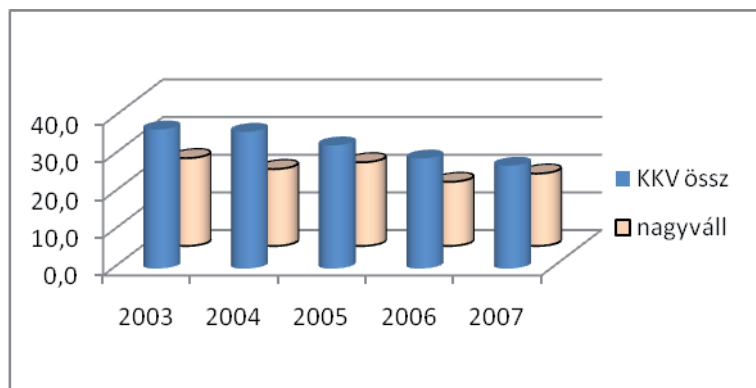
Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

Jövedelmezőség

A kkv szektor jövedelmezősége a gazdaság növekvő szakaszában is alacsony volt. 2006 előtti időszakban a kkv-k egyharmada veszteséget mutatott ki, miközben a nagyvállalatoknak csak ötöde volt ilyen. Ugyanakkor minden évben csökkent a veszteségesek aránya mindkét körben. A kkv szektorban nagyobb ütemben, mint a nagyvállalatoknál, ahogy a 8. ábra mutatja.¹¹

8. ábra

A VESZTESÉGES VÁLLALKOZÁSOK ARÁNYA (%-BAN)

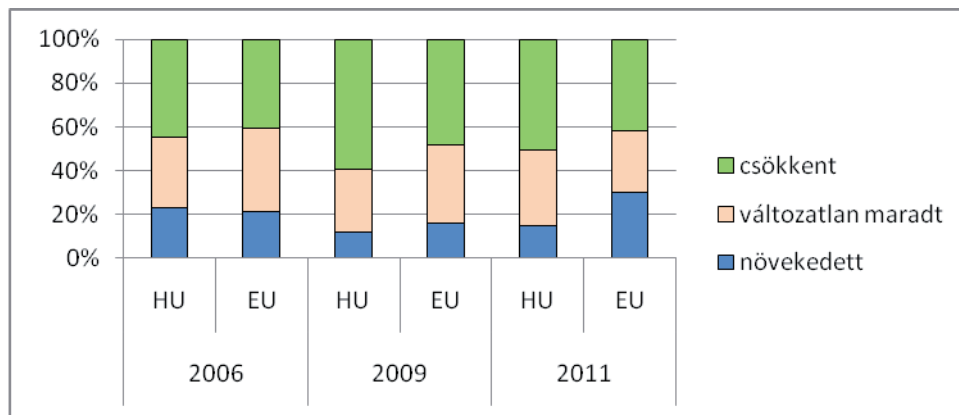
Forrás: GM (2007)

A válság alatt a vállalkozások 57 százaléka számolt be az adózott eredmény is csökkenéséről.¹² Ez megegyezik a forgalomesésről beszámoló kör nagyságával. Tehát a profit csökkenésének alapvető oka a piacvesztés lehetett. A válság nemzetközi jellegéből adódóan ez a tendencia más európai uniós országokban is megfigyelhető volt.

A kilábalás szakaszában azonban a magyar kisvállalkozók már lemaradtak a nemzetközi trendektől. 2011-ben még mindig a kkv szektor fele (50,8%) jelzett profitésést, miközben az EU-ban már duplájára nőtt a profit emelkedést elérő vállalkozások száma. A növekvő profitú magyar kisvállalkozók aránya (14%) nem csak az EU átlagtól (29%) alatt van jócskán, de még inkább lemaradást mutat a visegrádi régiós társaikkal összevetve, amelyeknél az ilyen cégek aránya már 32-33 százalékot is eléri.

9. ábra

ADÓZOTT EREDMÉNY VÁLTOZÁSA ADOTT IDŐSZAKBAN A MAGYAR ÉS EU VÁLLALKOZÁSOKNÁL

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

A jövedelmezőség romlásában jelentős szerepe lehetett a rossz költségszerkezetnek is, mert a magyar vállalkozók fele (48%) számolt be a profitmarzs jelentős (42,6%) csökkenéséről, szemben a többi közép-kelet európai kisvállalkozóval (cseheknél csak 15,5%, a lengyeleknél 10,2%, szlovákoknál 19 százalékkal esett a marzs). A marzs csökkenését leginkább azzal hozták összefüggésbe, hogy az energiaárak jelentős költségemelkedést indukáltak, de ezt nem tudták érvényesíteni termékeik árában a fogyasztói kereslet nagymértékű visszaesése miatt.¹³

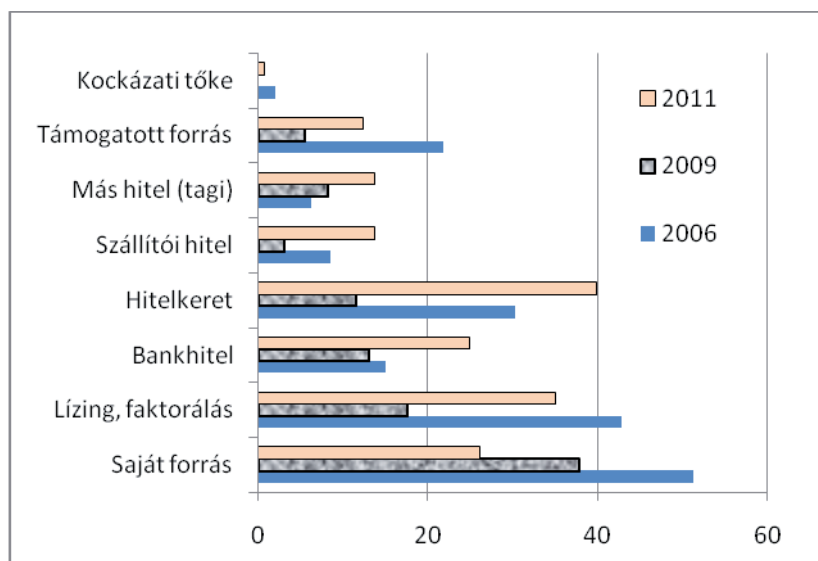
2. A KKV SZEKTOR FINANSZÍROZÁSÁNAK ALAKULÁSA

A finanszírozásban a saját források adták a legfontosabb részt a gazdasági növekedés idején. Ez mellett a legjelentősebb súlya a lízingnek és a faktorálásnak volt. Ezt az magyarázza, hogy mindkét pénzügyi konstrukció kiküszöböli a vállalkozások pénzügyi helyzetének leggyengébb pontját, a megfelelő fedezet hiányát. Az adatok azt is jól mutatják, hogy 2009-es pénzügyi likviditási válságban jelentősen csökkentek a pénzügyi intézmények (bankok, lízing- és faktoring cégek) által biztosított források.

A válság hatására a magyar vállalkozások finanszírozásában jelentős átalakulás ment végbe. A saját tőke már csak a harmadik legfontosabb alapja működésnek, a banki források szerepe felerősödött. Jelentősen megnőtt azon vállalkozások aránya, amelyek hitelkeret és/vagy hosszabb lejáratú bankhitel igénybe vételére kényszerülnek. Ennek oka feltehetőleg az, hogy a saját források elapadtak, nem volt visszaforgatható profit, és/vagy tőkeemelést biztosító (kockázati tőke) befektető.

10. ábra

VÁLLALKOZÁSOK ÁLTAL ALKALMAZOTT FINANSZÍROZÁSI MÓDOK

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

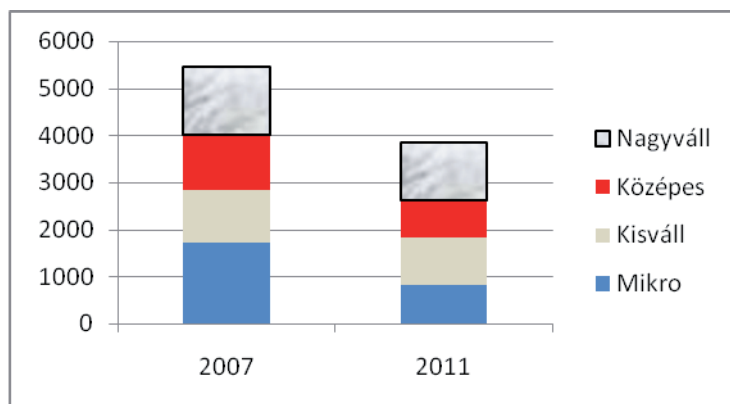
Az Eurobarometer felmérése azt mutatja, hogy ez a tendencia a legtöbb európai országban jelentkezett. Még az olyan fejlett kockázati tőkepiaccal rendelkező országokban is visszaesett a saját tőkebevonása, mint például Belgium (a cégeknek csak 13%-a használt saját tőkét), Hollandia (a vállalkozások 15%-a tudta emelni a saját tőkét), vagy Franciaország (a cégeknek csak 14%-a jutott saját tőkét növelő forráshoz). A közép-kelet európai országokban viszont egyaránt a kisvállalkozásoknak 26-27 százaléka finanszírozta magát saját tőkével.

Hitelfelvétel

A banki hitelezésben jelentős változás ment végbe az elmúlt 6 évben. Egyrészt jelentősen (30 százalékkal) visszaesett a kihelyezések össz volumene 2007 óta az MNB statisztikái szerint.¹⁴Másrészt átalakult a hitelezés szerkezete. Felére visszaesett a mikro vállalkozásoknak, 30 százalékkal a középvállalatoknak nyújtott hitelek összege a válság előtti szinthez képest, miközben a nagyvállalatok csaknem ugyanannyi hitelt tudtak felvenni a válság után is.

11. ábra

VÁLLALATI (ÚJ) HITELKIHELYEZÉSEK ALAKULÁSA

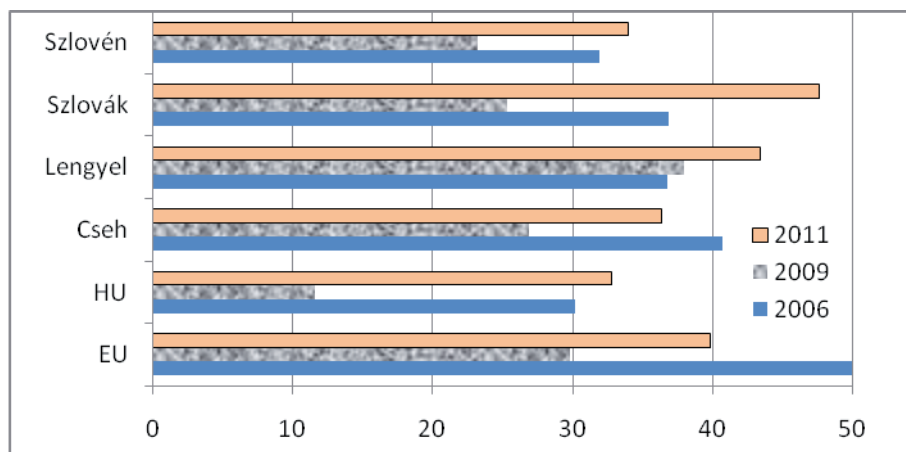
Forrás: MNB (2013) Jelentés a pénzügyi stabilitásról 2013. május

Unió összehasonlításban nálunk figyelte meg a legnagyobb csökkenést az OECD (Financing SMEs and Entrepreneurs) kutatása. Ez szerint a nagy uniós tagállamokban (Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország) mindössze 20% körüli a kkv hitelállomány aránya, míg a többi országban 50% feletti volt. A jelentős különbség számottevő részben azzal magyarázható, hogy a három meghatározó országban a fejlett helyi tőkepiac alternatívát jelenthet a bankhitelekkel szemben.¹⁵

A Visegrádi térségben a kisvállalkozók leginkább a banki hitelkeretet használják likviditási hiányuk enyhítésére. A válság alatt mindegyik országban visszaesett időlegesen az ezt igénybe vevő cégek aránya, valószínűleg a bankok likviditási krízisének idején. Ugyan akkor 2011-re már minden régiós gazdaságban újra a leggyakoribb finanszírozási eszköz volt ez a rövid lejáratú hitel.¹⁶ Magyar vállalkozásoknak 2009-ben folyósított hitelek 30%-át, 2010-ben pedig 44%-át a folyószámlahitelek tették ki.

12. ábra

HITELKERETET HASZNÁLÓ VÁLLALKOZÁSOK ARÁNYA (%)

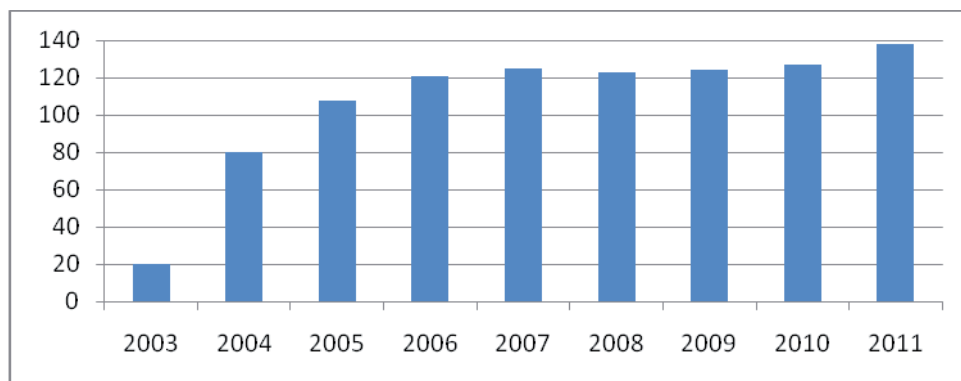

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

Magyarországon a folyószámlahitelek térnyerésében különösen jelentős szerepe volt a Széchenyi Kártya Programnak, amely tetszőleges célra felhasználható hitelkeret megszerzését teszi lehetővé, államilag támogatott kamatkondíciók, és állami garanciavállalás mellett. Ez a program is megtorpant 2008-2009 időszakban, de 2010-től újra nő a Széchenyi Kártyát használó kisvállalkozók száma.

13. ábra

HITELKIHELYEZÉS ALAKULÁSA A SZÉCHENYI KÁRTYA PROGRAMBAN (MD FORINT)

Forrás: KA-VOSZ

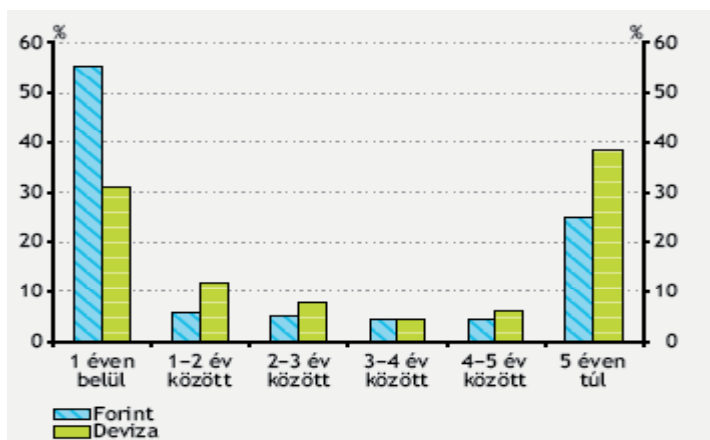
Ebben nemcsak annak volt szerepe, hogy a gazdaság élénkülni kezdett, hanem annak is, hogy 2010 őszén a kormány kiegészítette a programot a Széchenyi Forgóeszközhitel illetve Széchenyi Beruházási Hitel programokkal, amelyek esetén a hitel összege a korábbi duplája, már 50 millió forint is lehet. Tehát ezzel a KKV-szegmensen belüli nagyobb vállalatoknak is vonzóvá tették. A Nemzetgazdasági Minisztérium becslése szerint 2009 és 2010-ben a KKV-k hitelállományának 18-19%-át az állami szerepvállalás mellett kihelyezett hitelek állománya adta.¹⁷ A támogatott hitelekhez leginkább a kisvállalkozások jutottak, amelyeknél a 2007.évi 11 százalékról 2010-re már 15% emelkedett a támogatott hitelek aránya a teljes hitelállományukon belül. A mikro vállalkozások szerényebb mértékben (2007-ben 9%, 2010-ben 13%) jutottak ilyen hitelekhez. A középvállalatok hitelállományának pedig csak 7 százalékát tették ki ezek a hitelek 2010-ben.

Hitelállomány összetétele

Az MNB adatai szerint¹⁸ teljes kkv-szektor hitelein belül domináns a devizahitelek állománya: az eurohiteleké közel 50%, míg a svájcifrank-hiteleké 8 százaléknyi. A forinthitelek részaránya mindössze 42 százalék. A kockázatot növeli, hogy a devizahitelek főként hosszú lejáratúak. Ezeket elsősorban beruházások finanszírozásához vették fel a vállalkozások. A forinthitelek pedig jellemzően rövid lejáratúak, folyószámlahitel formájában jutottak hozzá a cégek. A 2012 végén fennálló kkv hitelállomány közel 50 százaléka 3 év feletti hátralévő futamidővel rendelkezett.

14. ábra

HITELEK LEJÁRATI SZERKEZETE

Forrás: MNB (2013)

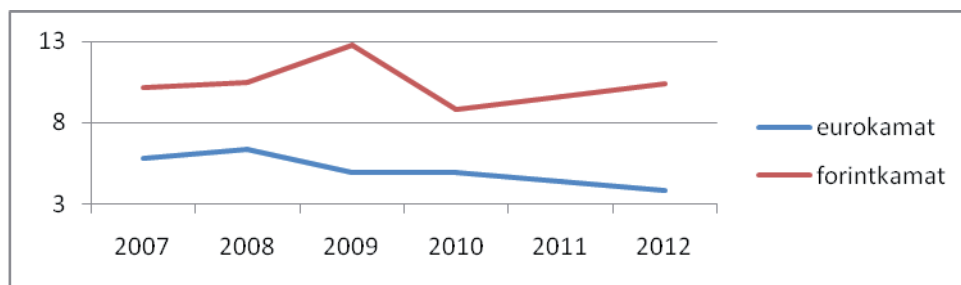
Mivel a devizahiteleket beruházásokhoz vették fel, ezért itt az átlagos hitelösszeg jóval magasabb, mint a forinthiteleké. Míg utóbbiak átlagos hitelösszege 28 millió forint, addig a devizahiteleké 125 millió forint. Az 5 éven túl lejáró devizahitelek átlagos összege pedig ennek több mint kétszeresét is eléri, összesen 273 millió forintot.

Hitelköltségek

A válság közvetlen hatásai nemcsak a külső finanszírozási források beszűkülésében nyilvánultak meg, hanem az elérhető források drágulásában is. A válság kitörése után közvetlenül, a bankok mintegy 150 bázisponttal növelték a kockázati felárat az új hitelkihelyezéseknél, az MNB egyik elemzése szerint.¹⁹ Ezt két tényezővel magyarázták: az emelkedő hitelezési veszteségekkel és a devizaforrások drágulásával. 2010 elejétől a felárak enyhén mérséklődni kezdtek, de még így is mintegy 100 bázisponttal magasabbak voltak a válság előtti szinteknél.

15. ábra

ÁTLAGOS HITELKAMATLÁBAK ÉS KOCKÁZATI FELÁRAK AZ ÚJ HITELKIHELYEZÉSEKNÉL

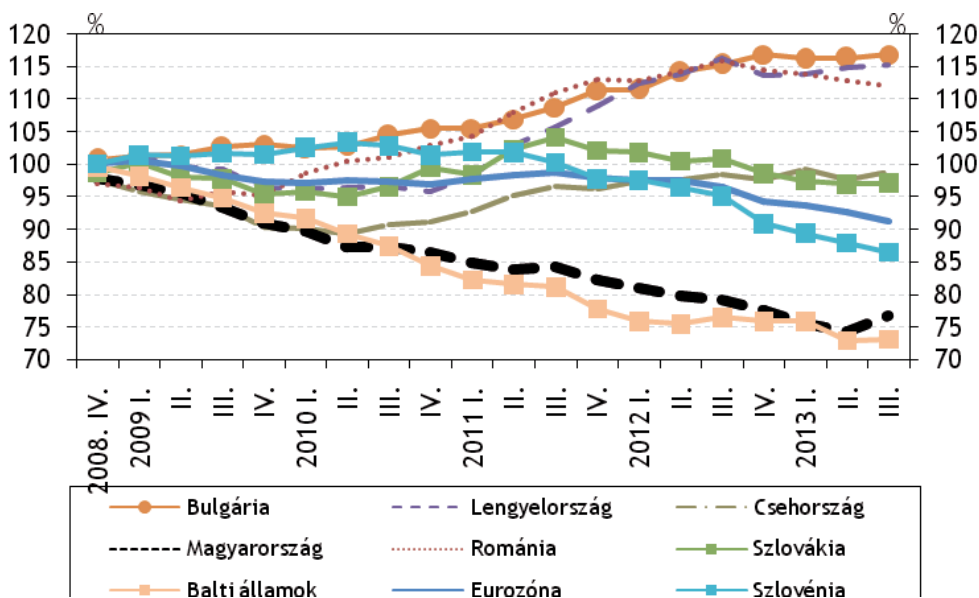
orrás: saját szerkesztés MNB kamat statisztikák alapján

A magyar kisvállalkozóknak nem csak a kamatlábak emelkedése okozott komoly gondot, hanem 2010-től a devizaárfolyamok jelentős és tartós elmozdulása. A svájci frank árfolyama a válság előtti szintjéhez (150Ft/CHF) képest 60 százalékkal emelkedett 2012-re, az euró pedig 35 százalékkal.

A legtöbb régiós országban hasonló folyamatok zajlottak 2008-2009-ig, hiszen csaknem ugyanazon nemzetközi bankcsoportok működnek ezekben. A válság kitörésekor vállalati hitelezés visszaesett mindegyik közép-kelet európai országban. Viszont 2010-től szétágazó tendenciákat látunk az ECB adatait alapján. Magyarországon, a Balti államokban és Szlovéniában folyamatosan zsugorodott a vállalkozások banki finanszírozása. Csehországban és Lengyelországban viszont dinamikus hitelezés indult meg. Úgy tűnik, a régióban aktív nemzetközi bankcsoportok a magyar piacról északi versenytársaikhoz csoportosították át kihelyezhető forrásaikat. Szlovákiában és az euro zónában pedig egy stagnálás figyelhető meg, amelyben a hitelezési aktivitás hullámozik.

16. ábra

HITELEZÉS ALAKULÁSA NEMZETKÖZI ÖSSZEVETÉSBEN

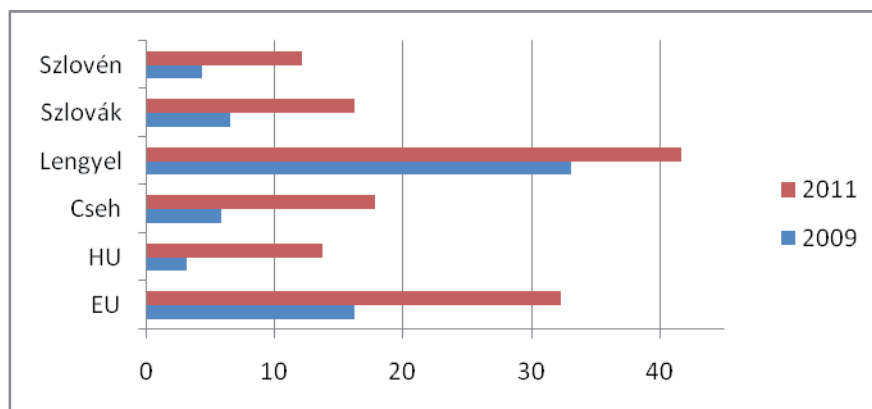
Forrás: MNB (2013)

Szállítói hitel

A saját források hiányában illetve a banki finanszírozásból kiszorult vállalkozások kénytelenek voltak szállítói hitelt igénybe venni. Ennek szintje nemcsak a magyar gazdaságban illetve a Visegrádi országoknál duplázódott meg, hanem EU átlagát tekintve is.

17. ábra

SZÁLLÍTÓI HITEL ALAKULÁSA, NEMZETKÖZI ÖSSZEVETÉSBEN

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

A magyar vállalkozások esetén a késedelmesen fizető partnerek aránya a 2007-ben mért 27,4%-ról 41,5%-ra nőtt 2010-re a MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) felmérése szerint.²⁰ A megkérdezett vállalkozásoknál a késedelmesen befolyó összeg átlagos nagysága elérte a teljes értékesítés 33%-át. Ez a probléma különösen az építőiparban vált súlyossá: a késedelmesen fizető partnerek aránya 60%-t is elérte. A késedelmes fizetés következtében kialakult tartozási láncban többnyire 50 -100 fős közép vállalkozásokat talált a felmérés, ezek 49%-a érintett az efféle adóssági problémákban. Ugyanakkor az 50 fő alatti kisvállalkozásoknak sem sokkal kisebb aránya (44%) küzd ezzel a gonddal.

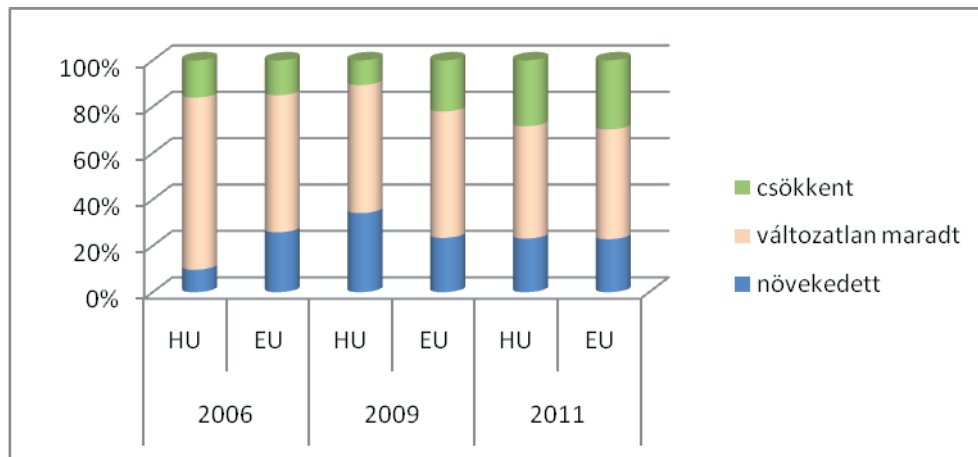
Eladósodottság

A fent leírt folyamatok eredményeképpen a magyar vállalkozások közel felénél nem változott a tőkeáttétel, míg ötödének növekedett az eladósodottsága. Érdekes módon ugyan ekkora aránya a cégeknek csökkentette a hitelállományát 2011-ben.

A magyar helyzet e sajátossága megegyezik az EU vállalati szféra átlagos eladósodottsági helyzetével. Az azonban lényeges különbség, hogy a magyar vállalkozások esetén ez az eladósodottsági egy növekvő kört érint, míg az EU átlag egy csökkenő tendencia eredményeként adódott.

18. ábra

VÁLLALKOZÁSOK ELADÓSODOTTSÁGÁNAK VÁLTOZÁSA ADOTT IDŐSZAKBAN

Forrás: saját összeállítás Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011) alapján

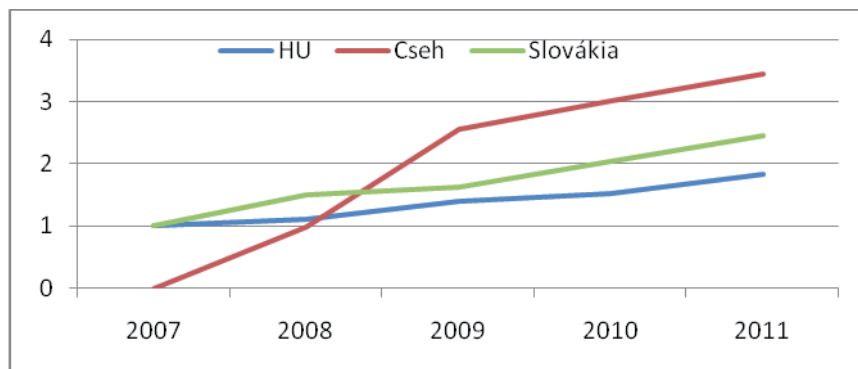
Vállalatmegszűnés, csőd

A romló piaci helyzet és a szűkülő források természetes velejárója a vállalati csőd. A kis- és közepes méretű vállalkozások túlélési képessége különösen alacsony. A KSH felmérése szerint²¹ a 2006-ban elindult kb. 60 ezer új vállalkozásból már csak a 40% működött 2011-ben. A túlélést tekintve a legkisebb aránya a 10-49 fős vállalkozásoknak volt: a 2006-ban alapítottak 39,6%-a működött 2011-ben. A mikro vállalkozások túlélési rátája 40,1%-os volt. A 2006-ban létrehozott 75 középvállalkozásból pedig 2011-ben 36 működött.

Az OECD (2013) vizsgálata szerint a térség minden országában a vállalati csődök száma jelentősen megnőtt. Meglepő módon, míg a magyar gazdaságban duplájára emelkedett a felszámolt cégek aránya, addig a kedvező makrogazdasági és pénzügyi mutatókkal rendelkező szlovák gazdaságban a csődök száma megháromszorozódott

19. ábra

CSŐDRÁTA ALAKULÁSA A KÖZÉP-EURÓPAI RÉGIÓBAN (2007=100%)

Forrás: OECD (2013)

Felhasznált irodalom

- ECB (2009) Survey on the access to finance of small and Medium-sized enterprises in the euro area
- EC (2011) SMEs' Access to Finance, Survey 2011
- Eurobarometer (2006) SME Access to Finance, EU-ECB survey,
- Eurobarometer (2009) Access to finance
- Fábián Gergely–Fáykiss Péter–Szigel Gábor (2011) A vállalati hitelezés ösztönzésének eszközei MNB-Tanulmányok 95.
- GM (2007) A kis- és középvállalkozások helyzete, Budapest
- MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (2012) KKV Körkép – 2012 / január
- KSH Jelenti: Gazdaság és társadalom, 2009/12
- KSH (2006.): A kis- és középvállalatok és a vállalkozási készség. Budapest
- KSH Statisztikai tükör, 2009/109
- KSH Statisztikai tükör, 2013/108
- NFGM (2007) A kis- és középvállalkozások helyzete,. Éves jelentés. Budapest.
- NFGM (2008) A kis- és középvállalkozások helyzete,. Éves jelentés. Budapest.
- NGM (2012) Magyar Kormány jelentése a kis- és középvállalkozások 2009-2010. évi helyzetéről, gazdálkodási feltételrendszeréről, a vállalkozásfejlesztés érdekében megtett intézkedésekről, valamint a kis- és középvállalkozások részére nyújtott állami támogatások eredményeiről, Budapest
- MNB (2013) Hitelezési folyamatok, 2013. november, Budapest
- NAV (2012) NAV Évkönyv,
- OECD (2013) Financing SMEs and Entrepreneurs 2013. An OECD Scoreboard.

Jegyzetek

- 1 KSH Statisztikai tükör 2006, 2009/109, 2013/108
- 2 KSH Statisztikai tükör 2013/108
- 3 NGM (2012)
- 4 KSH Statisztikai tükör 2013/108
- 5 NGM (2012)
- 6 GM (2007) pp.143
- 7 KSH Statisztikai tükör 2013/108
- 8 KSH (2009/12):
- 9 ECB (2009), Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011)
- 10 NGM (2012) 36.
- 11 GM (2007) pp.140
- 12 Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011)

- 13 Eurobarometer (2011)
- 14 MNB (2013) Jelentés a pénzügyi stabilitásról 2013. május pp.28-29.
- 15 OECD (2013)
- 16 Eurobarometer (2006),(2009), EC(2011)
- 17 NGM (2012) pp.58
- 18 MNB (2013) Jelentés a pénzügyi stabilitásról 2013. május, pp.30-31.
- 19 Fábíán Gergely–Fáykiss Péter–Szigel Gábor (2011), pp.4.
- 20 KKV Körkép – 2012 / január
- 21 KSH Statisztikai tükör, 2013/108

Réger Béla*

A LOGISZTIKÁNAK A LOGISZTIKÁJA, AVAGY A „SUSZTER CIPŐJE MINDIG LYUKAS”

Az alcímben szereplő megfogalmazás sokszor félreértésre ad alkalmat. Itt most nem a logisztikai szolgáltatásokról lesz szó, hanem a logisztikai szolgáltatások logisztikájáról. A speciális terület különlegességét még az is bonyolítja, hogy a korábban is ismertetett és általánosan elfogadott Magyar Logisztikai Stratégia megfogalmazás szerint a logisztika magában is egy szolgáltatás.

„a logisztika az a **szolgáltatás**, amely biztosítja, hogy az üzleti folyamatok zavartalan lebonyolításához szükséges termékek a megfelelő helyen és időpontban, a szükségletnek megfelelő mennyiségben, minőségben és választékban rendelkezésre álljanak.”

„A logisztika a tevékenység-alapú (funkcionalista) értelmezésében: A közvetlenül kapcsolódó üzleti szolgáltatások (pl. informatikai, javítási, kereskedelmi) kombinációjából kialakított **szolgáltatáscsomagot** jelent”. (Magyar Logisztikai Stratégia)

1. KOMFORT LOGISZTIKA

Már a lean menedzsmentben is megtaláljuk az embert (dolgozót, munkatársat, kollégát) a fejlesztésben megkülönböztető szerepével, mint az emberek tisztelete (respect for people) fogalmat, ami alapvetően a feladatot végrehajtókra vonatkozik és a kaizen módszerrel a fejlesztés egyik fontos alapja is.

Az ember részére nyújtott szolgáltatások logisztikai támogatását **Komfort Logisztikának** neveztem el.

A katonai logisztikában sajátos terület, ami az üzleti logisztikában még nem gyakori, hogy a logisztikának tárgya és célcsoportja is az ember.

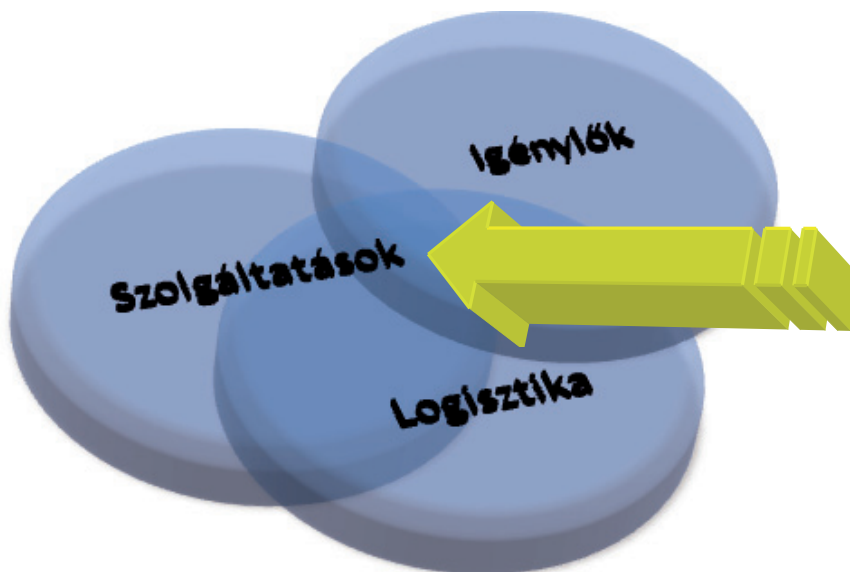
Megkülönböztetünk a szolgáltatások Komfort Logisztikája szempontjából:

- ✓ External igénylőt, aki nincs közvetlen kapcsolatban az adott szervezettel, rendszeres megrendeléssel vagy csak eseti jelleggel igényli a szolgáltatást. (megrendelő, vásárló, raktári helybérlő, rakodógép kölcsönzője stb)
- ✓ Internal igénylőt, aki a logisztikai szervezet állományába tartozik, és feladata végrehajtásához nap, mint nap veszi igénybe a szolgáltatást.

* *főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

1. ábra

A KOMFORT LOGISZTIKA HELYE A RENDSZERBEN

(Forrás: Saját szerkesztés)

A szolgáltatások sajátos tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek miatt a logisztikájuk is sajátos. A szolgáltatásokat az igénylők részére szervezzük. Az igénylő meghatározása nagyon nehéz és bonyolult, mivel az angol szóhasználatban a „customer” szóval könnyebben lefedik a tartalmat. A magyar nyelv szépsége, hogy sokkal árnyaltabb és így a szolgáltatásokat a vevők, vásárlók, felhasználók, alkalmazók, ügyfelek, károsultak stb. részére szervezzük. A logisztikai vállalatoknál talán az **igénylő** kifejezés az, amelyik legjobban lefedti a tartalmi háttérrel. (Pl. Igénybe veszi az ügyfél a raktári szolgáltatást, igénybe veszi a kereskedelmi kiszolgálást, egészségügyi ellátást, igényt ad le az egyik osztály a raktárba stb.)

Mint ismert a szolgáltatások speciális jellemzőkkel és tulajdonságokkal rendelkeznek: (pl. az oktatás, továbbképzés is)

- ✓ Fizikailag nem minden esetben kézzel foghatóak;
- ✓ Jellemzően az igénylő személyesen veszi igénybe;
- ✓ Nem raktározható, a létrehozás a fogyasztással egybeesik;
- ✓ Az igénybe vevő nem mindig egyedileg azonosítható (távoktatás);
- ✓ A szolgáltatás minőségének értékelése gyakran szubjektív, az igénybe vevő belső indíttatásából és megelégedettségéből adódik, így nagyobb szórás is lehetséges.

2. A SZOLGÁLTATÁSI LOGISZTIKA SPECIÁLIS ADAPTÁLT ELVEI

Elérhetőség, elégségesség

A logisztika szolgáltatásokban való elérhetősége, kivitelezhetősége azt jelenti, hogy olyan mértékű, hogy amellyel biztosítható a feladat megkezdéséhez és sikeres végrehajtásához szükséges minimális szintű szolgáltatás. Az előkészítése során, a tervezésekor elemezni kell várható szükségleteit, el kell végezni a helyzet értékelését, végre kell hajtani az erőforrások elosztását. A tervezésnél figyelembe kell venni a szolgáltatási kapacitásokat, a megvalósító szervezetek lehetőségeit. Az szolgáltatási kapacitások korlátozott terjedelme miatt, tervezésekor szükségessé válhat a prioritások kialakítása.

Fenntarthatóság

A fenntarthatóság a szolgáltatások működőképességének és kapacitásainak a folyamatos szinten tartását jelenti. A szolgáltatások logisztikai kapacitásainak figyelembe kell venni a szükségletek térbeli és időbeni alakulását. A szolgáltatások szintjét nem csak a igénybevevők igényei szerint kell folyamatosan biztosítani, hanem a szolgáltatást végrehajtóknak saját képességeiket is reprodukálniuk kell.

Komfortérzet biztosítása

Egy speciális fogalom a komfortérzet. Ennek a biztosítása a Komfort Logisztika célja és a meghatározó sajátossága. Mi az a komfortérzet? Általában azt az érzést nevezzük komfortérzetnek, mikor a körülményeknek megfelelően az ember érzi a rá irányuló figyelmet és a róla való gondoskodást. A körülmények lehetnek jobbak vagy rosszabbak, de a lényeg, hogy az igénylő nem érzi elhanyagottnak, kiszolgáltatottnak, megalázottnak magát, és a róla való gondoskodás tudatában különleges (pl. válságos helyzetben) de akár extrém körülmények között is jobb belső érzéssel teljesíti a feladatát. Itt is megkülönböztetünk external és internal szolgáltatási logisztikát.

Az external szolgáltatási logisztika esetei:

- ✓ A szolgáltatást igénybe vevő (ez akár a hallgató is lehet) minden olyan logisztikai támogatást megkap, amivel az intézményben a tanulási munkáját segítik, és így már biztosítják a komfort érzetét. (étterem, szünetközi büfé lehetőség, biztonság, kerékpár tárolás stb.)
- ✓ A haderőben mindig kiemelkedő jelentősége volt és van az ételmezési ellátásnak, Már Napóleon is megállapította, „A haderő a hasán keresztül menetel”. Kevesen tudják, de a húskonzerv kifejlesztése is Napóleonnak köszönhető, aki sivatagi műveleteinél így biztosította a katonák komfort érzetét.
- ✓ A külföldi misszióban lévő csapatok VI anyagostállyal (Kantin áru) való ellátás speciális esete az USA haderőben a külső hazai szolgáltatók igénybevétele. Az amerikai táborokba a McDonald's és a Burger King is kitelepül, hogy a „hazai” ízeket, hangulatot biztosítsa. „A világon bárhol is vagytok, mi mindenhová követünk titeket”
- ✓ A menekültek tábori elhelyezésénél biztosítani kell a vallási szertartások megtartásának lehetőségeit. (Gyakorlatomban az eddigi legkülönlegesebb eset az iránytűvel ellátott imaszőnyeg biztosítása volt a kelet meghatározásához, a vallási szokás alkalmazásához, (de ezt megtaláljuk pl. Párizsban a repülőtéren is)

Az internal szolgáltatási logisztika esetei:

- ✓ A szakmai sikerekben kiemelkedő cégek (pl. Google is Googleplex központ) a munkahelyen a maximális komfortérzet biztosítására törekszik (pl. családias iroda, folyamatos büfé, túlóra esetén a gyermekek elhelyezése belső játszó szobákban stb)
- ✓ A bonyolult helyzetben a munkatársaknak mindig biztosítani kell a komfort érzetet. Például a amikor a cégnél a válságmenedzsment tevékenysége válik szükségessé akkor az átszervezés folyamatában nem csak az anyagáramlással (pl. átköltötéssel) kell foglalkozni, hanem az információ áramlással is, hogy a munkatárs ne érezze, hogy magára hagyták. Ilyenkor az anyagmozgatási folyamatok feltételeinek a megteremtése különösen fontos. A munkatársak, ha érzik, hogy ebben a helyzetben is számítanak rájuk, a kaizen módszer alapján az megoldások hogyanjában az ötleteikkel is segíthetik a folyamatot.
- ✓ **Nem hagyunk magadra! Ránk mindig számíthatsz!** Ennek az esetnek egy speciális példája, amikor Szerbia fölött lelőttek egy amerikai vadászgépet a pilóta kimenekítése nagyon sok bonyodalomba ütközött. Ez a személyügyi veszteségek sorában a „tolerálható veszteség” kategóriájába is tartozhatna. Ennek ellenére szinte az egész USA megmozdult, hogy „a katonánkat nem hagyjuk cserben” és a 6.US flottát is bevetették egy emberért. Költséges volt? Igen! Ez azonban olyan biztonságérzetet adott az amerikai katonáknak, hogy ha ők kerülnek bajba, akkor is számíthatnak minden segítségre. Ezt kell érezni a logisztikai szolgáltatást biztosítónak is a menedzsment felől.

3. A SZOLGÁLTATÁSI LOGISZTIKA ÉRTÉKELÉSE, MÉRÉSE AZ IGÉNYBE VEVŐK ÁLTAL¹

Szolgáltatás értékelésének alpmódszerei:

Kategorikus eljárással: Ebben az esetben egy előre meghatározott szempontrendszer szerint értékelik a szolgáltató teljesítményét. Az értékelés lényege, hogy az értékelő személy minden kategóriához egy nagybani értéket rendel. Az értékelés viszonylag durva skálán történik. Pl. Gyenge-Megfelelő-Kiváló vagy Pozitív-Semleges-Negatív.

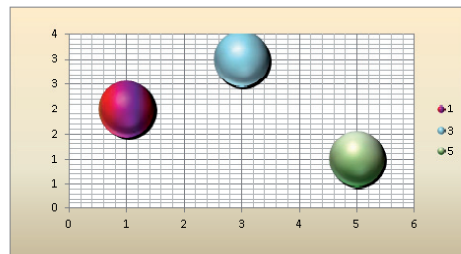
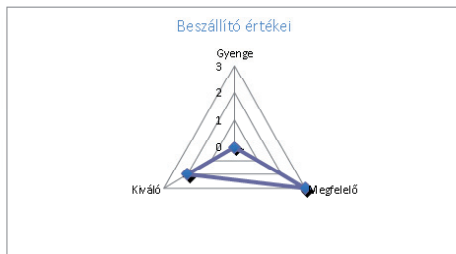
¹ *Az értékteremtés folyamatai 11.3.3. alfejezet adaptálása az első két esetre. Budapesti Corvinus Egyetem Vállaltgazdasági Intézet ISBN 978-963503-408-6*

2. ábra

KATEGORIKUS ÉRTÉKELÉSI MINTA

2013.10.04	X		
Kategorikus módszer	Gyenge	Megfelelő	Kiváló
Ár			
Hibás termék aránya			x
Szállítási pontosság		x	
Reklamációkezelés		x	
Áruátvételi idő		x	
Csomagolás			x
Beszállító értékei	0	3	2

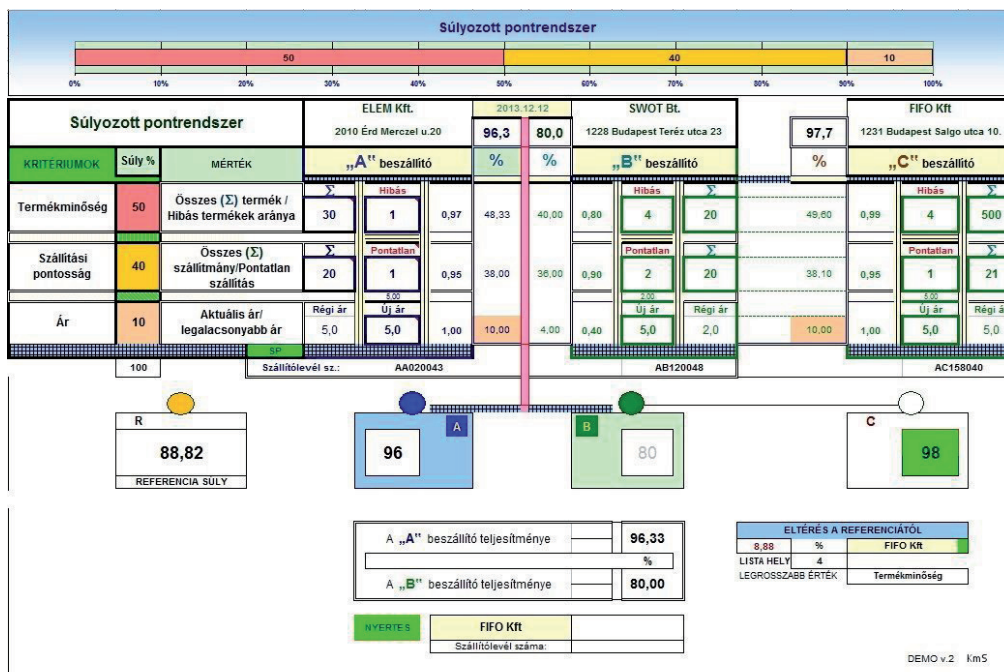
2013.10.04	Y		
Kategorikus módszer	Gyenge	Megfelelő	Kiváló
Ár			
Hibás termék aránya		x	x
Szállítási pontosság	x		
Reklamációkezelés	x	x	
Áruátvételi idő			
Csomagolás		x	
Beszállító értékei	2	3	1

Forrás: Komáromi Sándor 2013 kézirat

Súlyozott módszer: Az értékelési tényezőket számszerűsítve, összehasonlíthatóan alakítja ki. Ezekhez a tényezőkhöz súlyokat rendelünk az általunk ítélt fontosság alapján. Ez a fontosság nem minden esetben egyezik meg az igénybe vevő által kialakított fontossággal, így félrevezető is lehet.

3.ábra SÚLYOZOTT ÉRTÉKELÉSI MINTA

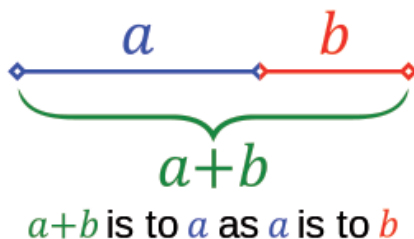

Forrás: Komáromi Sándor 2013 Kézirat

Golden ratio (arany viszonzszám) sorozat módszer:

Fibonacci matematikus integrált számsorozat elmélete alapján terjedt el ez a módszer. Az egyszerűsített lényege, hogy az előző két számjegy összege adja a következő számot a sorozatban. Ez a módszer jobban érezteti a szolgáltatás komfort érzet arányait.

4.ábra AZ ARANY MÉRCE ÉRTÉKELÉSI MINTA

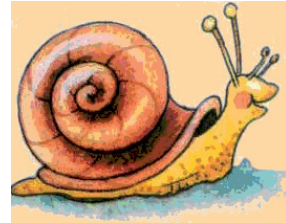
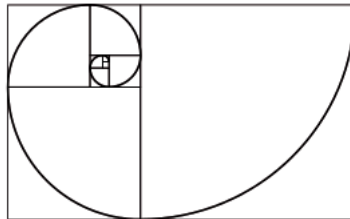
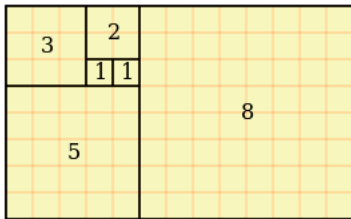

Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Golden_ratio_line.svg Letöltve 2013.06.03.

Az a sorozattal meglepően a természetben is találkozhatunk, megfigyelhetjük a csigaház növekedési rátájában is.

$$F_n = F_{n-1} + F_{n-2},$$

0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, ...

A szolgáltatások értékelésénél napjainkban már nem az öt fokozatot, hanem a hét értékelési szintet alkalmazzuk. Így a Golden ratio sorozatból jellemzően az értékelő lapon, vagy internetes űrlapon a következő számokkal értékeltetjük a szolgáltatást igénybevevőt.

1, 2, 3, 5, 8, 13, 21.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a komfort logisztika még nem kiforrott az üzleti szolgáltatások területén, de sok mindent adaptáltunk már a bevált katonai logisztikai területekről, talán ezt a sajátos területet is érdemes megvizsgálni és alkalmazni.

Felhasznált irodalom

Az értékteremtés folyamatai Budapesti Corvinus Egyetem Vállaltgazdasági Intézet. 2010. 322 p.

Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Golden_ratio_line.svg Letöltve 2013.06.03.

Komáromi Sándor Tervezési segédlet Beszerzői tanfolyam TIT. (Kézirat)

Bajor Tibor¹ és B. P. Prihodko²

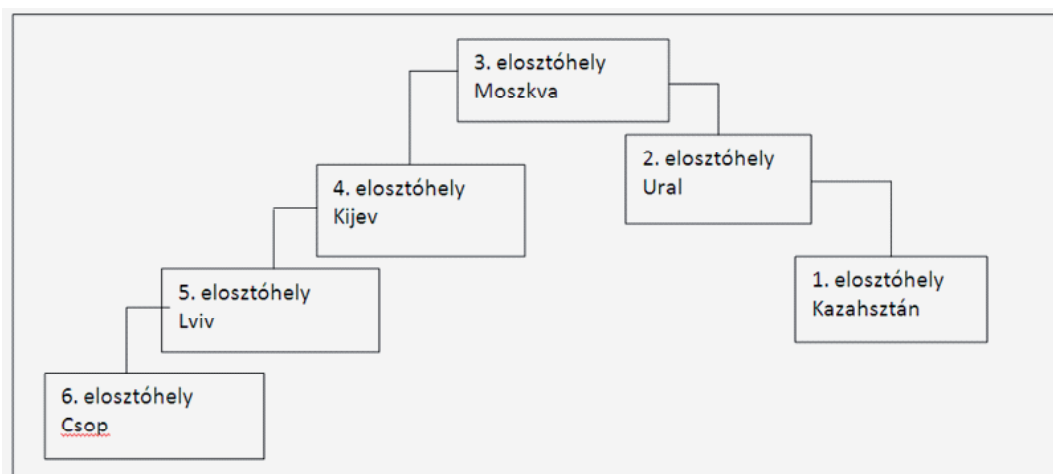
KÁRPÁTALJA VASÚTI ÉS KÖZÚTI KÖZLEKEDÉSÉNEK FEJLŐDÉSE

KÁRPÁTALJAI HELYZET

Közép-Európát a távol-keleti, oroszországi forgalom Kárpátalján keresztül éri el. Szlovákiának, Magyarországnak és Ausztriának nem mindegy, hogy ez a forgalom milyen formában és mennyiségben történik. Figyelembe véve az oroszországi és ukrainai elosztó pontokat, megállapítható, hogy ebből a forgalomból, csak a „maradék” jut. (1. ábra)

1. ábra

VASÚTI FORGALOM ELOSZTÓ HELYEK A KÍNA–KÖZÉP-EURÓPA VONALON

Szerkesztette: dr. Bajor Tibor 2013.

Az ábrából kiderül, hogy mire Közép-Európába, Csopra ér a forgalom, már erősen megcsappan a mennyisége. Túl sok kézen, elosztóhelyen halad át a forgalom. Kérdés, hogy a Kazahsztán – Csop vonalon kikerülhető elosztóhely található-e? Van-e más útvonal? A korábban leírtakból kiderül, hogy van, törekvés Moszkva elkerülésére, ez a dél-oroszországi, a Cseljabinsz – Harkov útvonal. Az ukrán vasúti hálózat lehetőséget ad arra, hogy Harkovtól Közép-Európa felé Kijevet elkerülje a forgalom, de az utolsó akadály Lviv jelenleg kikerülhetetlen. A helyzet elemzéséhez vissza kell kanyarodnunk a XIX. század végéhez.

¹ főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

² Ungvári Nemzeti Egyetem Közgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézet Nemzetközi Kapcsolatok tanszékének professzora

TISZAVIDÉKI VASÚTTÁRSASÁG³

Kárpátalja térségében a XIX. században a vasút építése hozott változást a teljes bezártságba és elmaradásba. Az első vasúttársaság, amely megjelent Északkelet-Magyarországon, a Tiszavidéki Vasúttársaság volt amely Bécs székhellyel 1856-1880 között működött. Megalakulásakor a vasúttársaság engedélyesei túlnyomórészt magyar arisztokraták voltak. A vasúttársaság működése alatt folyamatosan pénzzavarral küszködött, ezért az állam rendszeresen kedvezményekkel támogatta. 1880-ban a magyar kormány és a Tiszavidéki Vasúttársaság szerződést írt alá az államosításról. Az 1880. évi XXXVIII. törvénycikk felhatalmazta a kormányt a vasúttársaság megváltására. A vasúttársaság által épített Kárpátalja szempontjából fontos vasútvonalak megnyitási évek szerint:

1859: Debrecen–Miskolc

1860: Miskolc–Kassa

A MAGYAR ÉSZAKKELETI VASÚTTÁRSASÁG⁴

A mai Kárpátalja keleti területei a kezdeti vasútépítésből kimaradtak, az itt kibányászott, valamint megtermelt javaknak az akkori Osztrák Császárság más területére való továbbítása középkori módszerekkel történt még az 1850-es években is. Azonban a XIX. század második felétől az Osztrák Császárság és Magyar Királyság észak-keleti, keleti területeit is igyekeztek bekapcsolni a gazdasági életbe. A vasúthálózat kialakítására javaslatot készítőik fontosnak tartották a jó közlekedés megteremtését északkeleti irányban is. Számos tervben voltak megtalálhatók Galícia osztrák tartományon keresztül Lengyelország és Oroszország felé vezető vasútvonalak. Ezek azonban nagyjából Kaszán, Eperjesen át Krakkóba vagy Szatmár, Máramarosszigeten át Szucsava irányába vezettek, a tiszai átkeléshez nem a Záhony és Csap közötti folyószakaszt választották.⁵ Sőt a tiszai átkeléseket az első vasútvonalak megépítésekor elkerülték.

A 19. század közepéig Kárpátalján a közlekedést és a teherszállítást lovas és ökrös szekereken bonyolították le. A Magyar Északkeleti Vasút építését az országgyűlés 1865-ben elfogadott XIII. törvénycikkével engedélyezte. Az elsőrendű vonal (Csap – Bányás - Munkács) megépítésére az engedélyt azonban csak 1869. február 24-én adták ki, a második vonalra (Csap – Beregszász – Királyháza) pedig 1872-ben. A Debrecen – Szatmárnémeti – Máramarossziget vasút nyomvonalát, módosították. Huszt követelésére a vasút nyomvonalát a közvetlen csatlakozás érdekében átvitték a Tisza jobb oldalára és Máramarossziget előtt tért vissza a vasút ismét a folyó bal partjára. A térségből induló nyersanyagszállításokat a Monarchia felé gyakorlatilag vasúton bonyolították le. 1894-95-ben megépítették a Nagybecskő – Rahó – Körösmező országhatár vasútvonalat, amely elsősorban stratégiai célokat szolgált, de addig nem látott fellendülést hozott a környék kézmű- és könnyűiparának.⁶

³ *A Magyar Északkeleti Vasút Építésének Története. Budapest, 1984. Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Könyvtár. Kjt: D 1520.*

⁴ *A Magyar Északkeleti Vasút Építésének Története. Budapest, 1984. Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Könyvtár. Kjt: D 1520.*

⁵ *Horváth, 2000*

⁶ *Kárpátalja 2007.november 9. VII. évfolyam 45 (365) szám online hetilap*

2. ábra

KÁRPÁTALJA VASÚTI HÁLÓZATA A XIX. SZÁZADBAN

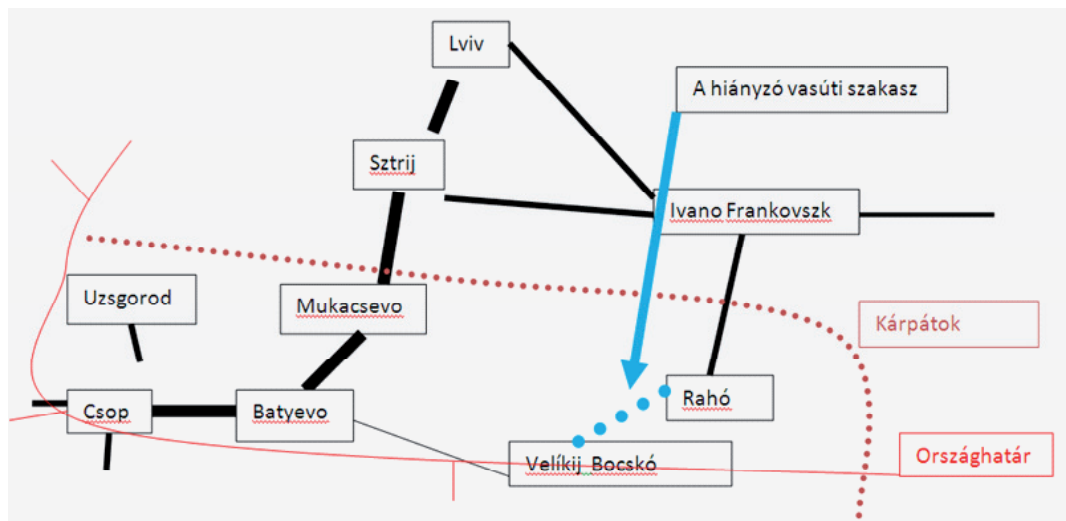

Szerkesztette: A Magyar Északkeleti Vasúttársaság 1857 és 1873 között megépített vasútvonalainak hálózata: Horváth 2000. alapján Bajor Tibor dr. 2012.

A 2. ábrán I. ponttal jelzett vasúti hálózat a mai Szlovákia, a II. ponttal jelzett terület a mai Románia gazdasági vonzaskörzetéhez tartozott. Az első világháborút követő békeszerződés Kárpátalja vasúthálózatát – mint oly sok vasútvonalat Közép-Európában – kettévágta. A Bustyaháza – Máramarossziget – Rahó – Körösmező vasútvonal Máramarosszigeten keresztül vezető vonala Romániához került. Ez a helyzet igen hátrányos a mai Kárpátalja, de egész Ukrajna számára is. Mert nem csak a Máramarosi térségben kitermelt nyersanyagokat, árukat nem lehet közvetlenül a térség központjába Ungvárra szállítani, hanem a Dél,- és Kelet-Ukrajnából érkező vasúti szállítmányok sem érkeznek közvetlenül a megyébe, hanem előbb a Kárpátokat megkerülve több száz felesleges km-t megtéve Galicián keresztül érik el a nemzetközi szállítási útvonalakat, megnehezítve ezzel Ukrajna és Kárpátalja kapcsolódását a nemzetközi tranzit szállításokhoz. A hiányzó kb. 10 – 15 km vasútvonal kiépítése lehetővé tenné Kárpátalja keleti részének bekapcsolását a szállítási útvonalakba, és ezzel együtt a vállalkozások és a túrizmus fellendítését is elősegítené. Lehetővé tenné Kárpátalja keleti részének – a hegyi túrizmus központjának – közvetlen kelet és dél-Európai megközelítését vonaton. Bármilyen turisztikai fejlesztés alapfeltétele lenne.

3. ábra

KÁRPÁTALJA VASÚTI VONALAINAK SÉMÁJA

Szerkesztette: Bajor Tibor dr. 2012.

Kárpátalja megye rövidtávú fejlesztési programja: A Zakarpattia Oblast gazdasági és társadalmi fejlődését elősegítő program 2012-ben, és a fő fejlesztési irányok a 2013 és 2014 évben Kárpátaljai Regionális Tanács Ungvár 2011/12/30 №391. 4.3.1 Közlekedés pontja szerint továbbra sem szerepel a tervek között Kárpátalja kelet – nyugati vasúti forgalmának helyreállítása. Továbbra is csak az eddigi fővonal fejlesztését a Csop – Lviv vonalat tervezték (két vágány, alagútépítés) Nem szerepel a tervben Batyevó állomás korszerűsítése és főként a személyszállítás feltételeinek javítása sem, pedig a személyszállítás kulcsa a megyében a megyeszékhely és a megye vasútvonal melletti településeinek vasúton történő elérhetőségéhez Batyevó. A személyszállítás komoly nehézségekkel küszködik Kárpátalján. Átszállás nélkül csak Mukacsevból és Csopról lehet vonaton eljutni Uzsgorodra. Nincs a megye nagyvárosai között közvetlen vasúti kapcsolat. A vasút, mint személyszállítási eszköz nem jut szerephez Kárpátalján. Gyakorlatilag a közútra kényszerül a teljes személyforgalom.

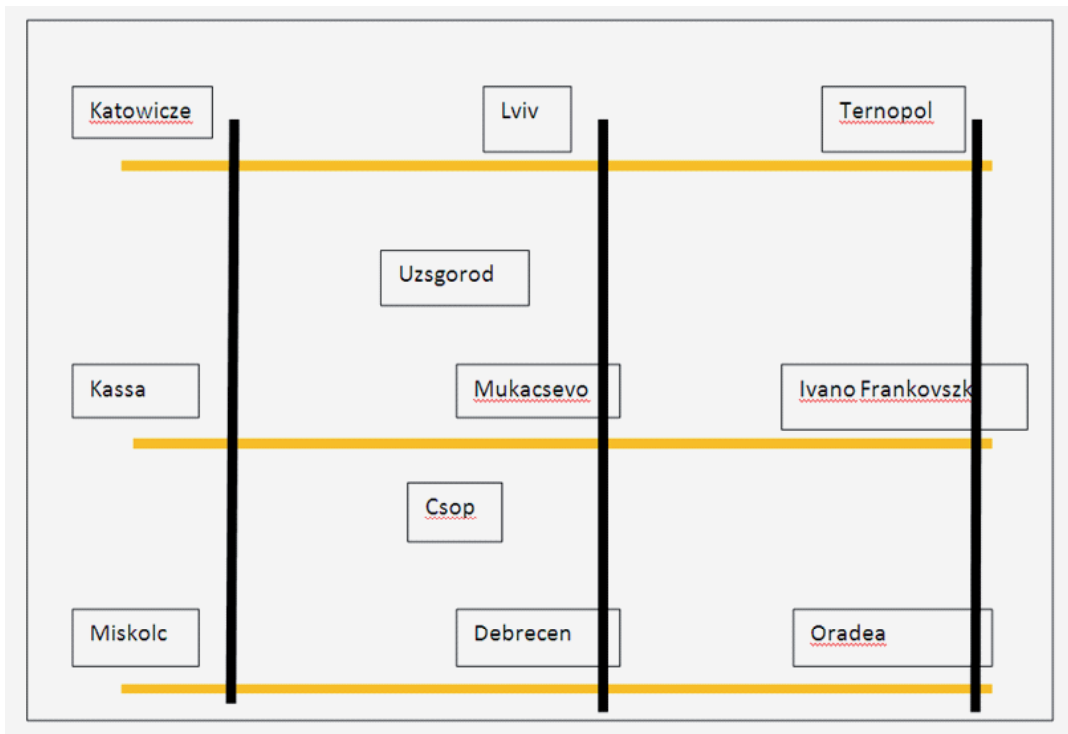
A vasúti teherszállítás megyén belül sem éri el azt a színvonalat, amit elérhetne a hiányzó vasúti szakasz miatt, a Kárpátaljai ásványanyagok, faáru jelentős része Lviven keresztül kerül vissza a megyébe feldolgozásra, vagy tranzitálásra. Ez igen jelentősen megemeli a költségeket. A forgalmat Lvivben szervezik és irányítják. Itt van a Vasúti igazgatóság központja, és erős lengyel nyomás nehezedik Ukrajnára, hogy a vasúti teherszállítás irányát megváltoztassa és ne Kárpátalján keresztül bonyolítsa le a forgalmat, hanem Lviv – Krakó – Katowicze vonalon keresztül csatlakozzon az európai VI-os korridorhoz.⁷ Kárpátaljának nagy erőfeszítéseket kell tennie, hogy a nemzetközi vasúti teherszállítási forgalomban ne csökkenjen tovább a szerepe. A vasúti teherszállítás legnagyobb megrendelője a Rail Cargo, az osztrák állami vasút társaság (ÖBB) leányvállalata. Nem véletlen, hogy évek óta részt vesz a határforgalmi tárgyalásokon egyeztetéseken.

⁷ *Perspektivy razvittija i strateicheskie reshenija PKP Cargo v svjazi s vstupleniem Pol'shi v Evropejskij Sojuz i globalizaciej mirovoj ehkonomiki, Bjulleten' OSZhD 2002/1*

Amennyiben Kárpátalja vasúti – közlekedési rendszerét ábrázoljuk egy koordináta rendszerben, akkor az alábbi képet kapjuk. (4. ábra) A Katowicze – Lviv és a Lviv – Ternopol vonal forgalmat von el Kárpátaljától. A Kassa felől érkező szállítás, főleg ha már eleve széles nyomtávon érkezik meg sem áll Kárpátalján, hanem egyenesen halad Lviv-ig. Magyarország felől érkező vasúti szállítmányok úti célja nem Kárpátalja. Az áru átrakást követően azonnal elhagyja Kárpátalját. Látható, hogy az ideális helyzet teljesen eltorzul (5. ábra) és Lviv a tényleges közlekedés logisztikai jelentőségéhez képest fontosabb helyet tölt be a nemzetközi és a hazai közlekedésben. Ezen a helyzeten csak akkor lehet javítani, ha az áru megáll és valamilyen hozzáadott értéket kap Kárpátalján. Erre kiválóan megfelel a korábban meghirdetett ipari park program is. A tranzit szállítások Kárpátaljai hasznosítása szempontjából katasztrofális következményekkel járhat a Szlovákiában tervezett Kassától a Dunai vízlépcsőig megépítésre kerülő széles nyomtávú vasút vonal megvalósítása. Ebben az esetben Csop és Batyevó minden jelentőségét elveszti.

4. ábra

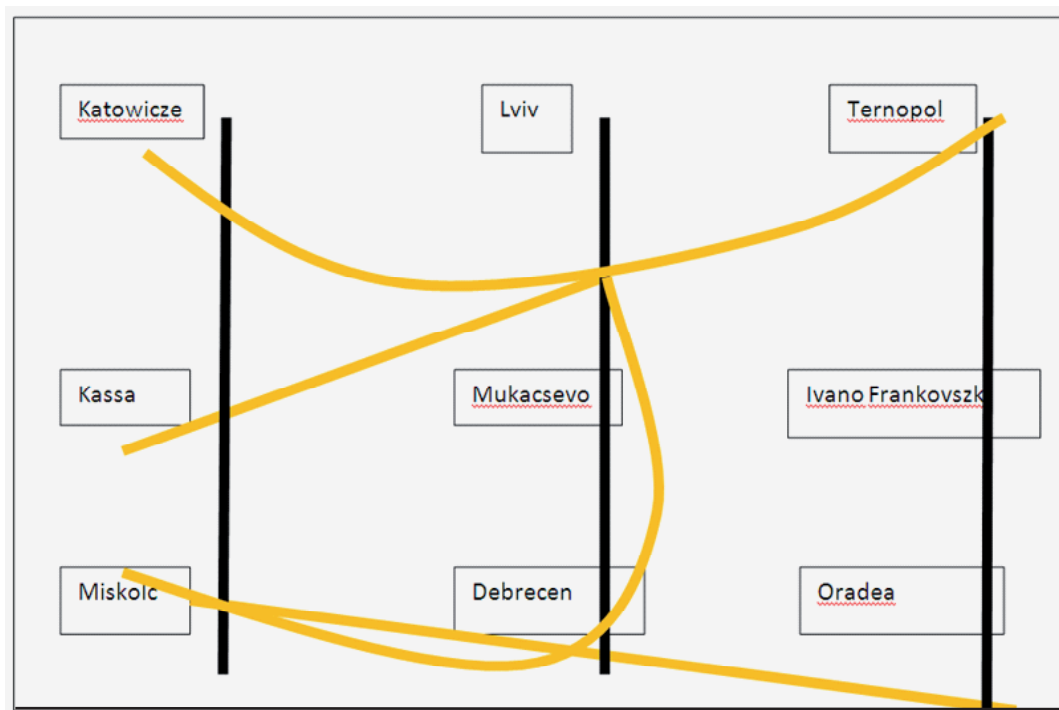
AZ IDEÁLIS KÁRPÁTALJAI VASÚTI – KÖZLEKEDÉSI RENDSZER

Szerkesztette: dr. Bajor Tibor

5. ábra

KÁRPÁTALJA VASÚTI – KÖZLEKEDÉSI RENDSZER VALÓS HELYZETE

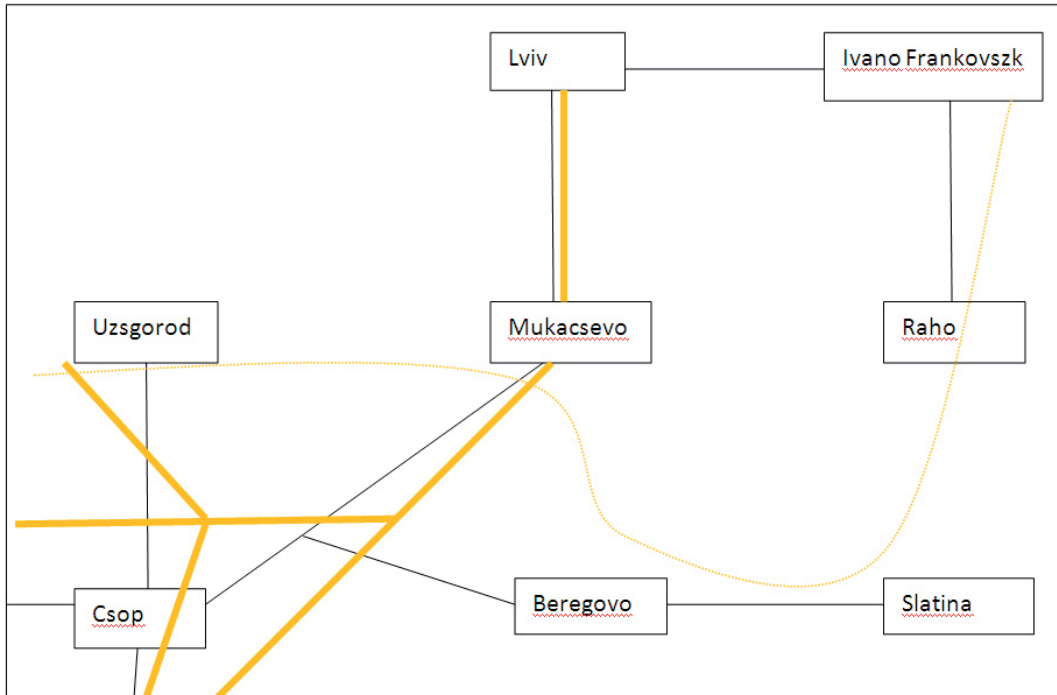

Szerkesztette: dr. Bajor Tibor

Megszűnnek az átrakóban létesített munkahelyek és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások. Vagyis a tranzit forgalomból adódó bevétel lényegesen lecsökken, a forgalom nem áll meg. Kárpátalja nem részese lesz a nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak, hanem csak a tranzitforgalomból itt maradó környezetszennyezés elviselője. Pedig Kárpátalja nemzetközi vasúti kapcsolatai érdekesen alakulnak. Szlovákia felé viszonylag jól biztosított a vasúti forgalom. Az Ukrán – Magyar Kárpátalja viszonylatában hosszú határ szakaszon azonban határozottan kevés a Záhony – Csop és a Batyevó – Eperjeske vasúti határátkelő, mert gyakorlatilag ugyanannak a területnek az összeköttetését szolgálja. Érdeemes volna megvizsgálni egy Beregszász – Fehérgyarmat – Csenger – Szatmárnémeti vasútvonal kiépítésének lehetőségét. Ez a vasútvonal nagyrészt már ma is létezik, másrészt sík vidéken keresztül biztosítaná Szlovákia – Kárpátalja – Magyarország – Románia összeköttetését a hegyeket kikerülve. Ha ugyan ilyen koordináta-rendszerben ábrázoljuk Kárpátalja belső rendszerét, akkor a következő képet kapjuk. (6. ábra)

6. ábra

KÁRPÁTALJA KÖZLEKEDÉSI SZERKEZETE

Szerkesztette: dr. Bajor Tibor 2012.

Látható, hogy az Uzsgorod – Mukacsevo – Beregovo – Csop települések által határolt terület infrastruktúrával nyugat-európai szinten ellátott terület. Ezen a területen gyakorlatilag csak a szolgáltatások és a mellékútvonalak színvonalát kell európaira emelni ahhoz, hogy jelentős fejlődés következzen be. Ám a négyszögtől keletre a megfelelő, sőt sok esetben az alapinfrastruktúra is hiányzik.

KÁRPÁTALJA KÖZÚTI HELYZETE

Kárpátalja fő közúti vonala a Csop – Mukacsevo – Lviv főútvonal. Ez az útvonal az Európai TEN hálózat része: az V-s korridor. Az V-s korridor több ágra bomlik. Jellemző, hogy a magyar kiadványokon csak és kizárólag a Zágráb – Budapest – Ungvár útvonal, míg a szlovák kiadványokon a Zágráb – Bécs – Pozsony – Kassa – Ungvár útvonal kerül megnevezésre. Ungvártól egyenes útvonal vezet Lviv-ig. A lényeg az, hogy a vasúti szállításokhoz hasonlóan a közúti szállítások ukrainai első elosztóhelye Lviv. Lehetőség van a közvetlen Ungvár – Ivano – Frankovszk közlekedés megvalósítására is, azonban ez a Kárpátaljai közútvonal alkalmatlan a nemzetközi kamion forgalom levezetésére. Érdekes azonban, hogy a valóságban ez a nyugat – kelet irányú útvonal és nem az V-s korridor Kárpátalja fő közútvonala. Ez az útvonal gyűjti össze a Kárpátokból észak – dél irányú útvonalakon lebonyolított forgalmat. A megye életében alapvető fontosságú ez a forgalom, mert semmilyen más közlekedési eszközzel nem helyettesíthető. Akár a munkavállalót akarják elvinni a munkahelyre, akár a munkahelyet akarják elvinni a lakóhelyre csak ezen az útvonalon lehetséges.

7. ábra

KÁRPÁTALJA KÖZÚTI VÁZLATA

Szerkesztette: dr. Bajor Tibor 2012.

Megállapítható, hogy míg Kárpátalja tranzitforgalomban való részvételéhez a vasúthálózatot kell helyreállítani, addig a megye belső gazdasági érdeke a közútvonal megerősítése. Annál inkább, mert ez az útvonal rendkívüli mértékben kitett a természeti – környezeti károknak. (földcsuszamlás)

FELHASZNÁLT IRODALOM

146/2002. (VI. 29.) Korm. rendelet az ENSZ Transz-Európai Vasúti Együttműködési Alapítványi Egyezményről (TER) szóló, Genfben, 1992. december 17-én kelt Megállapodás 2001-2005 közötti időszakra történő meghosszabbításáról, valamint a Megállapodás, melléklete és függelékei egységes szerkezetben történő kihirdetéséről.

A magyar-ukrán határtérség közös fejlesztési koncepciója. Excellence Rt. 2002.

Bajor Tibor 2008b: Záhony település térségi viszonyai az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. In: Buday Sántha Attila–Zemplényiné Bartha Júlia (szerk.): Évkönyv 2008 Pécs, PTE Közgazdaságtudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. pp 7–19.

Bajor Tibor 2010. Záhony, a vasút és a vasúti átrakó Doktori disszertáció Pécs Tudományegyetem

Baranyi Béla 2005: Hungarian–Romanian and Hungarian–Ukrainian border regions as areas of co-operation along the external borders of Europe. Pécs, Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences.

Enyedi György 1978: Kelet-Közép-Európa földrajza. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Erdősi Ferenc 1996: A Kárpát-medence közlekedési hálózatának alakulása és nemzetközi kapcsolódásai. In: Frisnyák Sándor (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyíregyháza MTA Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Tudományos Testülete és a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajzi Tanszék. pp 225–238.

Freight Transport and Logistics in Russia and the CIS the Baltics and Eastern Europe 31 march and 1 april 1998 Dokumentation The Adam Smith Institute 1998.

Frisnyák Zsuzsa 2001: A magyarországi közlekedés krónikája 1750–2000. Budapest, MTA Történettudományi Intézet.

Horváth Ferenc 2000: A záhonyi vasúti csomópont története. Záhony, Közlekedéstudományi Egyesület Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Szervezetének Pályafenntartási Szakcsoportja. Második kiadás.

Illés Iván 1997: A regionális együttműködés feltételei Közép- és Kelet-Európában. – Tér és Társadalom. 2. évf. pp 17–28.

Information Memorandum The Hungarian Southern Motorway Project. Déli Autópálya Rt. 1994.

Infrastruktúra a Kárpátok Eurorégióban. KSH, 2000

Láczay Magdolna–Egri Imre (szerk.) 2008: Határon átívelő együttműködés perspektívái – gazdasági és kulturális szakmai együttműködés a V. korridor nyomvonalán. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar.

Majdán János 2001: A vasút szerepe a trianoni határmegállapításokban. – Rubicon. 8–9.

pp 63–67.

Ruszin Emil 2002: Közép-Kelet-Európa regionális gazdasági kapcsolata, különös tekintettel a Magyar Köztársaság és az Ukrán Köztársaság közötti kapcsolatok lehetőségeire. Budapest–Uzsgorod, Misztecka linija.

Kárpátaljai Regionális Tanács Ungvár 2011/12/30 № 391

Kárpátalja megye gazdasági és társadalmi fejlődésének programja 2012-ben, és a fő fejlesztési irányok a 2013 és 2014. évben (fordította: dr. Bajor Tibor 2012.)

Транспортно – логістичні центри Закарпаття МІСТ МІЖ ЄВРОПОЮ ТА АЗІЄЮ
Закарпатське обласне агентство із залучення інвестицій та розвитку територій. Ужгород
2008 р.

УКРАЇНА Закарпатське обласне агентство із залучення інвестицій та розвитку територій.
код ЄДРПОУ № 34676141 р/р № 260042445 у ВАТ АБ „Укргазбанк” В М. УЖГОРОДІ МФО
312776

Szépe Orsolya*

KOMMUNIKÁCIÓS KOMPETENCIÁKKAL KAPCSOLATOS HALLGATÓI ÖNFEJLESZTÉSI CÉLOK AZ ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLÁN

BEVEZETÉS

A kompetencia alapú oktatás új irányzatán belül, amely az Európai Unió oktatáspolitikájának is alapvető jellemzője, a kommunikációs kompetenciák – a tudományos kompetenciákat is megelőzve – az első helyen jelennek meg.

Cikkemben főiskolai hallgatók önmagukról alkotott véleményeinek tükrében elemzem hatféle kommunikációs kompetencia szintjét, a hallgatók kommunikációs önképét, annak fejlesztési szükségességét. Az elemzés középpontjában álló kompetenciák: verbális és nonverbális kommunikációs kompetencia; nyilvánosság előtti beszéd (előadás, prezentáció); aktív és hatékony hallgatás; írásbeli fogalmazás, stílus, szakszerűség, érthetőség; szókinccs; vitakészség, vélemény kifejezése és indoklása.

A statisztikai elemzésem arra is példát szolgáltat, hogy az egyéni értékeléseket elvégezve az évfolyam egészére nézve milyen további fontos információk nyerhetők. Hasonló típusú elemzést mutattam be korábbi cikkemben, melyben a kommunikációs ismeretek oktatásában előforduló számonkérési illetve a tudás gyakorlati alkalmazásában fellépő nehézségekről írtam (Szépe, 2011).

A KOMPETENCIA FOGALMÁRÓL

A kompetenciák tárháza a szakirodalomban – különösen a pedagógiával kapcsolatos szakirodalomban – tágran definiálható, sokféle alkalmasság, ügyesség, képesség értelmezhető úgy, hogy ebbe a fogalomba tartozik. A sokféle értelmezés egyik oka lehet a különböző szakterületeken megnyilvánuló kompetenciák szükségessége, ami az adott szakmához való alkalmasságot, ügyességet jelenti. Másrészt a fogalom körébe tartozik az egyén motivációs szintje, emocionális tényezői, és egyéb képességei is. Nyilvánvaló, hogy a fogalom igen összetett, és használata többféle tényezőtől is függ. Nem mindegy, hogy az oktatásban, a munka világában, vagy pedig a családi környezetben próbáljuk meghatározni a kommunikációs kompetenciák főbb jellemzőit.

* PhD-hallgató, adjunktus, Általános Vállalkozási Főiskola

A közvélemény, illetve a széles nyilvánosság hozzáértést, szakértelmet, illetékességet ért a kompetencián, és a szigorú szakmai definíciók sem térnek el ettől, csupán további sajátosságokat említnek meg, pl. hogy fontos szerepet játszanak benne a motivációs és egyéb emocionális elemek is¹. A fogalom azután tovább bontható attól függően, hogy milyen megnyilvánulási területről van szó. A kommunikációs kompetencián belül például lehet beszélni társas, (kapcsolattartásra vonatkozó), nyelvi, (a nyelv szabályrendszerére vonatkozó), illetve kommunikatív (kommunikációs képességre vonatkozó) kompetenciáról. (Pete Krisztián, 2012)

A 1990-es évek elején az új kompetencia alapú nevelési, pedagógiai programok újra és újra megfogalmazták a kompetencia definícióját. 2000-es évek elejére már több nemzetközi és hazai intézmény és szervezet is szolgált „hivatalos” kompetencia-fogalommal, ill. annak értelmezésével. A DeSeCo (Defining and Selecting Key Competencies) programja során 1997-2002-ig így definiálta a kompetenciát: „„A kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”. (D.S. Rychen and L.H. Salganik eds., 2001) Ez a program alapvetően háromféle kompetencia fajtát különített el, melyek között természetesen nem húzhatóak éles határok. Az autonóm cselekvés, az eszközök interaktív használata, és a különböző szociális környezetben való viselkedés tartoznak az alapvető kulcskompetencia fogalmához. Ezeket a kategóriákat a DeSeCo egy – 12 OECD országban – végzett felmérése alapján hozta létre, mely országoknál az eredmények olyan kompetenciaköröket tartalmaztak, melyek mind a hétköznapi életben, mind gazdasági és társadalmi szinten egyaránt fontosnak bizonyultak. A felmérés eredményeinek közlése óta számos kutatóintézet használja a fenti kategóriákat.

Coolahan, ír pedagógus, az Európai tanács kompetenciákkal foglalkozó szakértője a következőképpen értelmezi a kompetencia fogalmát: „A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.” (Coolahan, 1996)

A kommunikációs kompetencia a kulcskompetenciák egyik alkategóriája, ennek lényegét legjobban talán Vass Vilmos „A kompetencia fogalmának értelmezése” c. cikkében írja le. „A kommunikációs kompetencia az egyén képessége arra, hogy két vagy több ember közötti interakcióban, valamilyen közös jelrendszerben információcserét bonyolítson le: információkat fogadjon és továbbítson függetlenül attól, hogy az információ milyen jelekben, milyen rendszerekben nyilvánul meg. Képesség arra, hogy az egyén aktívan részt vegyen a közvetlen emberi interakciókban. Képes az érzéseit, gondolatait (tudattartalmait) a különböző kommunikációs csatornákon keresztül a lehető legpontosabban, a kontextushoz kapcsolódó szociális normák által szabályozott viselkedésben kifejezni és a címzetthez eljuttatni.” (Vass Vilmos, 2009)

Az oktatásban szerepet játszó kulcskompetenciák elsajátításával kapcsolatos feladatoknak az Európai Unió is nagy jelentőséget tulajdonít. Az „Oktatás és képzés 2010” munkaprogramhoz az Európai Bizottság és a tagállamok is készítettek egy Európai referenciakeretet, mely a „Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz” címet kapta. Ez a program összefogja és útmutatást ad az oktatás és a képzés területén együttműködő országok számára az oktatáspolitikában, és meghatározza a közös célokat. A referenciaértékek a már bevált gyakorlatokon és az országok egymástól való tanulása alapján kerültek meghatározásra.

A referenciakeret a kulcskompetenciákat az alábbi 8 kategóriába sorolta be:

1. Az anyanyelven folytatott kommunikáció;
2. Az idegen nyelveken folytatott kommunikáció;
3. Matematikai kompetenciák és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén;

¹ Lásd: *Pedagógiai lexikon, kompetencia címszó. Vajda Zsuzsa (1997)*

4. Digitális kompetencia;
5. A tanulás elsajátítása;
6. Szociális és állampolgári kompetenciák;
7. Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia;
8. Kulturális tudatosság és kifejezőképeség. (Európai Referenciakeret, 2006)

Ezek a kulcskompetenciák szintén nem választhatóak élesen el egymástól, hiszen a különböző területek kiegészítik, megerősítik, és támogatják egymást. Egyik kompetencia sem létezik csak önmagában, és mindegyik kompetenciánál szükség van az úgynevezett alapkompentenciák meglétére. Ilyen például az olvasás, írás és számolás képessége, és a napjainkban elengedhetetlen IKT (információs és kommunikációs technológiák) ismerete. A kompetenciák egyéb területekre is kiterjeszhetőek, melyek azonban nem sorolhatóak konkrétan egyik kategóriához sem, hiszen szerepet játszanak mind a 8 felsorolt kulcskompetenciában. Ilyen például a jó döntéshozatal, a kockázatkezelés, a megfelelő probléma megoldás, kezdeményező képesség, kreativitás, érzelmek megfelelő kezelése.

A fent említett referenciakeret, a vizsgálatom számára releváns, anyanyelvi kommunikációs kompetenciát az alábbi módon fogalmazza meg: „Az anyanyelven folytatott kommunikáció annak képessége, hogy az egyén koncepciókat, gondolatokat, érzéseket, tényeket és véleményeket tud kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt (hallott szöveg értése, beszédkészség, olvasott szöveg értése és íráskészség), valamint hogy nyelvileg helyes és kreatív módon kapcsolódik be a társadalmi és kulturális tevékenységek teljes körébe; az oktatásba és képzésbe, a munkába, a családi életbe és a szabadidős tevékenységekbe.” (Európai Referenciakeret, 2006)

A 2012-es Nemzeti Alaptörvény is külön fejezetben ír a kulcskompetenciák fejlesztésének szükségességéről. Ezek a kompetenciák különböző képességeket, jártasságokat, attitűdöket takarnak, melyek különböző műveltségterületekhez is köthetők. A megfelelő anyanyelvi kommunikáció nemcsak a helyes nyelvhasználatot, hanem a vélemények megértését, saját vélemény kifejtését, a szóbeli és írásbeli kommunikációt, a megfelelő szókincset és vitakészséget is takarja. Az alapszintű oktatás tehát hivatott megalapozni a későbbi kommunikációs kompetenciák szintjét. (Nemzeti alaptanterv, 2012)

Sz. Tóth János Mérőföldkövek a felnőttképzésben c. publikációjában az alábbi pontokban rendszerezi az anyanyelven folytatott kommunikációhoz szükséges ismereteket, készségeket és attitűdöket.

Ismeretek:

- A helyes anyanyelvi kommunikációhoz szükséges, hogy a kommunikáló megfelelő szókinccsel rendelkezzen, ismerje a legegyszerűbb helyesírási szabályokat, helyesen használja és meg tudja különböztetni az alapvető stílusjegyeket egymástól.

Készségek:

- Írásban és szóban a közlés megértése, és megértetése különböző szituációkban.
- Olvasott szöveg értelmezése, és a hatékony technikával, stratégiával történő olvasás.
- Az írott adatok és információk tudatos és hatékony keresése, felhasználása. A hatékony tanulás elsajátítása.
- Érthető és értelmes kifejezések használata a beszédben, a közlés és megértés között folyamatos visszacsatolás megléte.
- Különböző stílusú szövegek megírása, és az írott szöveg megfelelő ellenőrzése.
- A helyes és hatékony érvelési folyamat használata, mások érvelésének meghallgatása, vitakészség elsajátítása.
- Összetettebb szövegekről vázlat, jegyzet készítése különböző technikák segítségével.

- A releváns és irreleváns információk megkülönböztetése.
- A különböző információk, ismeretek, közlések hasznosságának felismerése, és a források (személy vagy egyéb forrás) jelentőségének elismerése.
- Az aktív hallgatás tudatos használata, a figyelemösszpontosítás megléte.

Attitűdök:

- Tudatos használata a különböző kommunikációs formáknak, helyben, időben, és földrajzi, társadalmi, kulturális térben.
- Nyilvánosság előtti magabiztos fellépés.
- A fogalmazás esztétikusságára való odafigyelés, a minőségre való törekvés a legkülönbözőbb megnyilvánulásokban.
- Pozitív hozzáállás az irodalomhoz.
- Mások érveléséhez való objektív és konstruktív hozzáállás, kritikus dialógusok kialakításának képessége. (Sz. Tóth János, 2006)

A fentiekből következik, hogy a kommunikációs kompetencia alapvető jelentőséggel bír a mindennapi életben, és a szakmai előmenetelben, legyen itt szó értelmiségi vagy kétféle munkáról.

Kommunikációs kompetenciák közül a következőket emelem ki a vizsgálat szempontjából: verbális és nonverbális kommunikációs kompetencia, és ezek összhangja; nyilvánosság előtti beszéd (előadás, prezentáció); az aktív és hatékony hallgatás; írásbeli fogalmazás, stílus, szakszerűség, érthetőség; szókinccs; vitakészség, vélemény kifejezése és indoklása. Az itt felsorolt 6 féle kommunikációs kompetenciát használtam a felmérés során.

A VIZSGÁLAT ALAPJÁT NYÚJTÓ TANTÁRGY

Mielőtt rátérek a konkrét kutatásra, bemutatom a tantárgyat, melynek keretében a felmérést végeztem.

Az Általános Vállalkozási Főiskolán (továbbiakban: ÁVF) a Beszéd és tárgyalástechnika tárgyat a Gazdálkodási és menedzsment szakon, nappali és levelező tagozaton oktatjuk első éves hallgatóknak a második félévben, a Bevezetés a kommunikációba c. tárgyat követően. A tantárgy célja, hogy a hallgatók megismerjék a beszédkészséget meghatározó tényezőket, személyközi kommunikáció szabályszerűségeit, és a szervezetek működésében előforduló gyakori kommunikációs formákat. További cél, hogy a hallgatók elméleti ismereteket és gyakorlati tapasztalatokat sajátítsanak el az adott kommunikációs formák hatékony kezelése érdekében, és lehetőséget biztosítsunk számukra a gyakorlati képességek és készségek kialakítására, megszilárdítására gyakorlatok és terepmunka segítségével.

A tárgy teljesítésének egyik feltétele a bázisintézményben eltöltött hasznos idő, ami alatt a hallgatók olyan kommunikációs ismeretekhez kapcsolható feladatokat hajtanak végre, melyeket előzetesen a tantárgyfelelős meghatároz. Ilyen feladat például, hogy a hallgató beszélgetsen el a kontaktszemélyével arról, hogy szakmai életútja során milyen szerepet játszott a kommunikációs képessége. Kérdezzen rá arra, miben kellett fejlődnie, hogyan érte el a fejlődést! Vagy a hallgató figyelje meg, értelmezze és mutassa be a verbális, nonverbális és metakommunikációs jelek használatát legalább 3 konkrét szituációnál a bázisintézményében.

Ezekből az úgynevezett bázisintézményi feladatokból, a rendelkezésükre bocsátott szakanyagból, szakirodalomból a hallgatók készítenek egy portfóliót, melyet a kurzus végén írásban értékelünk,

majd leosztályozunk. A tárgy teljesítményi értékelésének a különlegessége, hogy teljesítéshez a sikeres írásbeli kollokvium mellett a fent említett portfólió színvonalas elkészítése, valamint a gyakorlati órán egy prezentáció megtartása is szükséges.

Összefoglalva a tárgy teljesítési feltételeit:

- Portfólió elkészítése
- Bázisintézményi feladatok elvégzése
- Önfelkészítési feladatok (Egyéni fejlesztési terv, egyéni munkaterv, féléves önértékelés) megírása.
- Egy prezentáció megtartása a gyakorlaton
- Sikeres írásbeli vizsga

A portfólió osztályzata és az írásbeli vizsga osztályzatának számtani átlaga adja majd a végső jegyet.

Az ÁVF-en alkalmazott portfóliós pedagógiai módszer kidolgozásáról Bánfalvi-Karcics-Szakács-Nagy publikációjukban adnak pontos leírást. A cikkből idézve a portfólió gyakorlati hasznát tekintve

- „...a tanulási és gyakorlati tevékenység folyamatos dokumentálása hozzászoktatja a hallgatót az önálló, fegyelmezett, tervszerű, rendszeres adatgyűjtéshez, adatkezeléshez;
- munkája eredményeként az órák anyagánál lényegesen gazdagabb és folyamatosan bővülő, könnyen kezelhető (visszakereshető, korrigálható) információforrást hoz létre;
- alkalmazása révén képessé válhat tanulási folyamatának, karrierépítésének megtervezésére, önellenőrzésre és önkorrekcióna, azaz önfelkészítésre;
- munkája közben tág tere nyílik kreativitása, esztétikai képességei kibontakoztatásának

Míndezek alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy portfólió-módszerünk biztosítja a hallgató személyes relevanciáját és érdekeltségét, ébren tartja figyelmét, biztosítja az elégedettség érzését.” (Bánfalvi et al., 2000)

A portfólió roppant hasznos az információ rendszerezése, és a gyakorlati anyag összegzése szempontjából, de a hallgató elméleti tudásáról és annak gyakorlati alkalmazási képességéről csak ritkán ad teljes képet. A hallgatók inkább csak megfigyelők a bázisintézményben, és aktív jegyzetelők a tanórákon.

Éppen ezért a Beszéd és tárgyalástechnika tantárgy kiemelt figyelmet fordít a hallgatók kommunikációs kompetenciájával kapcsolatos önismeretére, tehát arra, hogy a hallgatók felismerjék és tudatosítsák magukban saját képességeiket, tisztában legyenek a korlátaikkal és azzal, hogy mely kommunikációs képességüket szeretnék (vagy szükséges) leginkább fejleszteni. A fent leírt portfólió már említett egyik eleme az úgynevezett önfelkészítési feladatok kidolgozása. A kutatás célja a hallgatók által készített önfelkészítési feladat részeként megírt önfelkészítési célok tartalomelemzése.

VIZSGÁLATI MÓDSZER

A kérdésfelvetésem a hallgatók körében megfigyelt kommunikációs nehézségek gyakori előfordulásán alapult. A tárgy keretében tartott gyakorlatokon, a prezentációk megtartásakor a hallgatók komoly nehézségekbe ütköztek a nyilvánosság előtti szereplés miatt. Ezt a problémát már évek óta többen megfogalmazták a portfóliókban, az önfelkészítési céljaikban is. Az is egyértelmű volt, hogy az általam német nyelven tanított, Erasmus programban résztvevő külföldi diákoknál sokkal ritkább

ez a probléma. Elmondásuk szerint a középiskolában sokat gyakorolták a prezentációk tartását, és általában a különböző fajta nyilvánosság előtti szereplést. A magyar hallgatók – saját állításuk szerint – folyamatosan küzdenek a gátlásaikkal, félelmeikkel. Kíváncsi voltam, hogy vajon ez a kommunikációs probléma a hallgatóknál csak a nyilvánosság előtti szerepléskor, vagy pedig az egyéb kommunikációs kompetenciáknál is előfordul-e.

A tapasztalatokra alapozva tehát azt feltételeztem, hogy a megadott hatféle fejlesztendő kompetencia közül a leggyakrabban a nyilvánosság előtti szereplés szerepel majd. Az önfejlesztési feladatok kidolgozására a hallgatók az alábbi instrukciókat kapták, melyekhez az e-learningen férhettek hozzá:

„A fejlesztési céloknál a tantárggyal és tanulási módszerrel, életvezetéssel kapcsolatos kommunikációs kompetenciák fejlesztésének megfogalmazása, és ahhoz kapcsolódó konkrét teendők, módszerek tervezése, leírása a szempont. (Például: kommunikációs készség fejlesztése szakmai vagy magánéletben, előadói vagy prezentációs készség fejlesztése, tárgyalási készség.)

Az alábbi felsorolásban olvashatják azokat a kommunikációs kompetenciákat, melyek kifejtése a feladatban kötelező. Mind a 6 kompetenciáról le kell írni azt, hogy Ön milyen szinten áll, mit gondol magáról. Majd ki kell választani 3 kompetenciát, amiben a félév során fejlődni szeretne.

- verbális és nonverbális kommunikációs kompetencia, és ezek összhangja
- nyilvánosság előtti beszéd (előadás, prezentáció)
- aktív és hatékony hallgatás
- írásbeli fogalmazás, stílus, szakszerűség, érthetőség
- szókinccs
- vitakészség, vélemény kifejezése és indoklása”

Az önfejlesztési feladatoknál formai kritérium volt a minimum 4000 karakter (kb. 2 oldal) terjedelm. A kommunikációs kompetenciák értelmezési keretét a hallgatók megkapták írásos formában is, és az előadásokon is szó esett róla.

A félév végén az önfejlesztési feladatok befejező részeként elkészítették az úgynevezett önértékelést, amiben a tantárgyhoz kapcsolódó általános megállapítások, tehát az önfejlesztési céloknál megfogalmazott, a tárgyhoz kapcsolódó fejlesztendő kommunikációs kompetenciák a sikeres vagy sikertelen megvalósulásáról kell beszámolni. Például: miben szeretett volna fejlődni, sikerült-e, ha nem sikerült miért nem, mik a tervei a jövőre nézve, hogyan fejleszthetné sikeresen ezeket a kommunikációs készségeket stb.

A hallgatók az önfejlesztési célokat online töltötték fel egy megadott e-learninges felületre, megadott határidőig. 142 GM nappali, 120 GM levelező hallgató dokumentumai érkeztek be, az elemzésem ezekre épül.

A továbbiakban ismertetem az eredményeket melyeknél az alábbi kimutatásokat emelem ki.

- Kommunikációs kompetenciák említéseinek gyakorisági eloszlása
- A „Tapasztalat” említésének gyakorisága nappalis és levelező hallgatóknál
- Helyesírási hibák gyakorisága, átlaga
- A „szókinccs” és „prezentáció” összefüggései
- A „stílus” és „írás-készség” fejlesztésének összefüggései

Az önfejlesztési célok tartalomelemzésénél további feldolgozási szempontokat is bevezettem, melyekről úgy gondoltam, hogy az általános következtetések levonásakor fontosak lehetnek. Ezek az idegen nyelv említése, bármilyen prezentációs tapasztalat említése, a helyesírás, a fogalmazás stílusa, és a hallgató feladathoz való viszonyulása. Az utolsó két szempont szubjektív megítélése miatt csak

az összehasonlító keresztábrás kimutatásoknál adhat majd értékelhető eredményt. Megvizsgáltam még, hogy a külső mennyire volt rendezett, használt-e a hallgató sorkizárást, és volt-e valamilyen kirívó, furcsa megjegyzése, véleménynyilvánítása.

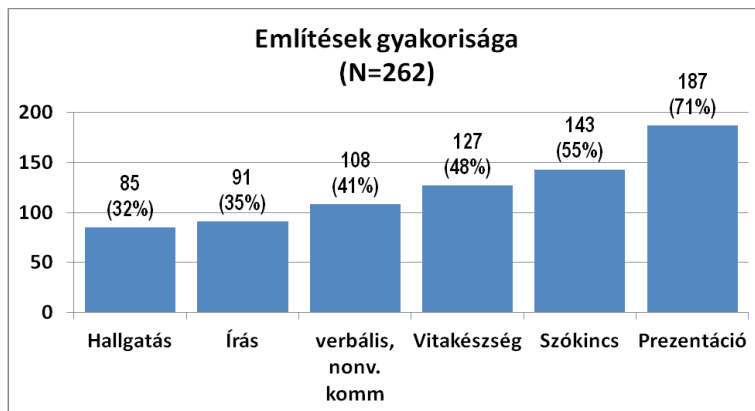
EREDMÉNYEK

a) A fejlesztendő kommunikációs kompetenciák említéseinek gyakorisága

A levelező és a nappali tagozatos hallgatók között általában nem volt kimutatható szignifikáns különbség, ezért a két tagozatot együtt tárgyalom. Ahol a különbség mégis említésre méltó, ott természetesen ezt kiemeltem.

Az eredmények: a hat választható kommunikációs kompetencia említései a következőképpen alakultak:

1. ábra

Módszertani szempontból annyit előre kell bocsátani, hogy nem magától értetődő, mihez is célszerű viszonyítani a gyakoriságokat, mivel a 6 kompetenciából 3-at mindenképpen meg kellett jelölni. Ebből az következik, hogy egyfelől ugyan az abszolút számok illetve az arányszámok közvetlen összevetése is elfogadható, másfelől azonban azt is érdemes figyelembe venni, hogy véletlenszerű kitöltés esetén az említések relatív gyakorisága 50% körüli értékre jönne ki. Az arányszámok különbségeit tehát érdemes az 50%-tól való eltérésekkel is összevetni.

Mint az 1. diagramon (1. ábra) is látható a hallgatók leggyakrabban a „Prezentációt” említették. 262 fő közül 187 (71%) sorolta a 3 fejlesztendő terület közé a „nyilvánosság előtti beszéd (előadás, prezentáció)” kompetenciát. Ez jelentősen több mint a második helyen szereplő szókincs említési gyakorisága (143 említés, 55%). Ezzel tehát az a feltevésem, hogy az általam vizsgált hallgatók körében a legproblematisabb kommunikációs terület a nyilvánosság előtti beszéd, beigazolódott. Ezt továbbá az is alátámasztja, hogy az önfejlesztési céloknál a prezentációval kapcsolatosan, a kiegészítő egyéb észrevételek során sokszor drámaian fogalmaznak a hallgatók, ösztönösen leírva féltelmeiket, nem leplezve a nyilvános szerepléseknél gyakran átélt kínlódsaikat.

Megemlítendő még, hogy a vizsgálatban részt vevő hallgatók ezt a kritériumot már az önfejlesztési célok megfogalmazása előtt tudták. A prezentáció kötelező jellege, a közeli számonkérés (amelynek részét képezte a prezentáció) már nyugtalanságot okozhatott nekik, ez mindenképpen a prezentáció felértékelése irányában hathatott.

Mint látható a diagramon a szókincset a vitakészség, vélemény kifejezése és indoklása, majd a verbális és nonverbális kommunikációs kompetencia, és ezek összhangja követi. A gazdag szókincs mind az írásbeli mind a szóbeli megnyilvánulások alapvető követelménye. Visszatulva Sz. Tóth János Mérőföldkövek a felnőttképzésben c. publikációjára a megfelelő szókincs elsajátítása az anyanyelven folytatott kommunikációhoz elengedhetetlen ismeretet. (4. old.)

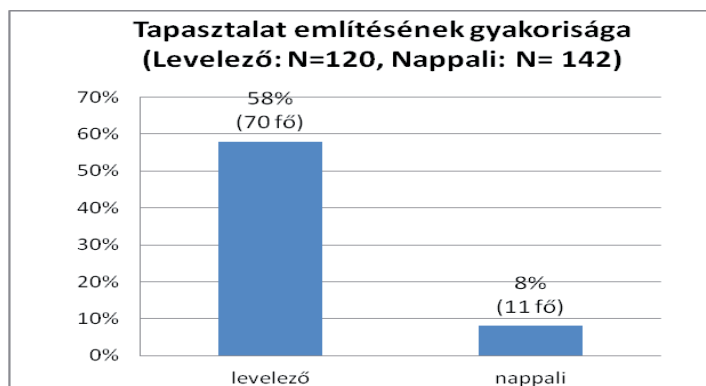
A többi kompetencia említése (írásbeli fogalmazás, stílus, szakszerűség, érthetőség aktív és hatékony hallgatás) azt mutatja, hogy a hallgatók általában úgy érzik, mindegyik kompetenciájuk fejlesztésre szorul, hiszen mindegyik területet legalább 30%-ban említették.

b) A „Tapasztalat” említésének gyakorisága nappalis és levelező hallgatóknál

Az előző diagram eredményei alapján kíváncsi voltam arra, hogy van-e különbség a nappalis és a levelező hallgatóknál abban, hogy rendelkeznek-e valamilyen tapasztalattal a nyilvánosság előtti beszédben. Ez direkt módon nem szerepelt a kérdések között, de megvizsgáltam, hogy a hallgatók által szabadon megfogalmazott egyéb észrevételekben hányan említik a kommunikációs tapasztalat meglétét, akár munkahelyi akár középiskolai vagy egyéb vonatkozásban.

A 2. diagram mutatja a kapott eredményeket.

2. ábra

Amint az ábrán is jól átható, ebben a vonatkozásban jelentős a különbség a nappalis és a levelezős hallgatóknál a kommunikációs tapasztalat említésében – annak ellenére, hogy – amint ezt fentebb említettem – a kompetenciák kapcsán nem volt szignifikáns különbség a nappalis és a levelezős hallgatók között. Véleményem szerint ez arra vezethető vissza, hogy a nagyobb tapasztalattal rendelkezők tisztábban látják a kommunikációs, prezentációs készség fejlesztésének a jelentőségét, ennélfogva az ezen a téren való fejlődés fontosságát; a kevesebb tapasztalattal rendelkezők viszont épp a tapasztalatlanságuk okán jelölik ezt be fejlesztendő területként.

c) A helyesírási hibák előfordulása

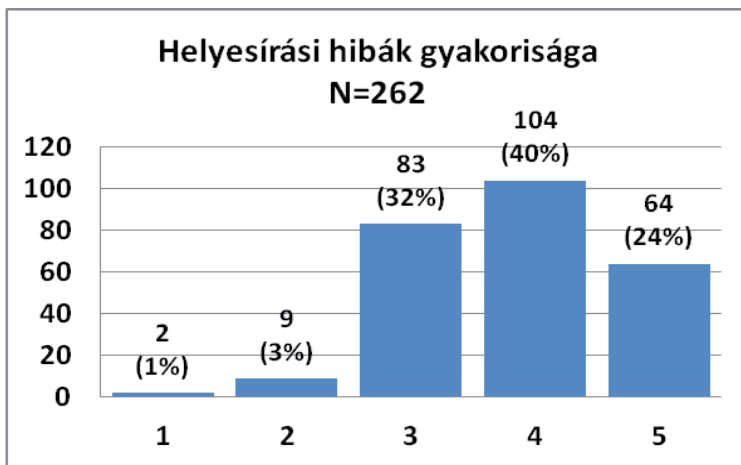
A helyesírási hibákat a fogalmazásokban 1-től 5-igfokozatú skálán értékeltem. A helyesírási hibák értékelési rendszere sem magától értetődő, és semmiképpen sem egyértelmű. Az ezzel kapcsolatos pedagógiai, értékelési vizsgálatok szerint a pedagógusok sokszor szubjektívan, személyenként igen

eltérő módszereket alkalmaztak. A lehetséges érdemjegyek közötti különbségek a legengedékenyebb (jeles osztályzatot érhet el még a 13 hibapont is) és a legszigorúbb között (jeles érdemjegy: 6-8 hibapont) nagy különbségeket mutattak. (Tóth Andrea, 2013). Írásomban - felsőoktatásról lévén szó - a saját értékelési szempontjaimat a szigorúbb mutatókhoz igazítottam.

A minősítés szempontjaihoz hozzátartozik az a megjegyzés, hogy a "helyesírási hibák" nem fedik feltétlenül a hiba kategóriát, hiszen sokszor csak gépelési elírás történt. Azonban az igényes munkához feltétlenül hozzátartozik a szöveg ellenőrzése, és/vagy a Word program helyesírás ellenőrzőjének beállítása. Így minden elírást és helyesírási hibát beleszámítottam az értékelésbe.

Az alábbi értékelési rendszert használtam: 5= hibátlan, 4= 1-2 hiba, 3= 3-6 hiba, 2= 7-10 hiba, 1= 10 hiba felett

3. ábra

Helyesírási hibák átlagos gyakorisága 3,84, azaz: átlagosan 3-4 hiba fordult elő körülbelül két oldalon. Ez az eredmény, figyelembe véve azt, hogy Wordben írt szövegről van szó, és a helyesírás ellenőrző funkció mindenki számára hozzáférhető, nem tekinthető nagyon jó eredménynek.

d) A „szókincs” és „prezentáció” összefüggései

A 262 hallgató közül 187-en (71%) említették a prezentációt, 143-an (55%) a szókincs fontosságát. Ez a két fejlesztendő kompetencia áll az említési gyakoriság élén.

104 fő (40%) említette mind a kettőt. A kétfajta említés között nem mutatható ki kapcsolat, a prezentációt említők között ugyanolyan arányban szerepelnek a szókincset említők, mint a prezentációt nem említők között. Annak, hogy a prezentációt többen említik, és hogy a kétfajta említés függetlennek mutatkozik, az lehet az oka, hogy a szókincsről úgy gondolhatták – nem teljesen alaptalanul -, hogy szegényes szókincssel is lehet jó prezentációt tartani, és a gazdag szókincs sem garantálja a prezentáció jó színvonalát. A szókincs tehát se nem szükséges, se nem elégséges feltétele a jó prezentációnak. Továbbá a szókincs szegényessége nem nyilvánvaló, a prezentáció azonban közvetlen és egyértelmű visszajelzéssel szolgál.

4. ábra

	Szókincs		
Prezentáció	említi	nem említi	Összesen
említi	104	83	187
nem említi	39	36	75
Összesen	143	119	262

A táblázatból az is kiolvasható, hogy 36 fő (14 %) egyik kompetencia fejlesztését sem tartja kiemelően fontosnak.

e) A „stílus” és „írás-készség” összefüggései

A vizsgálat módszertani bevezetőjében említettem, hogy készítettem egy szubjektív értékelést arra vonatkozóan, hogy megítélésem szerint a hallgatói válaszoknak milyen stílusa volt. A megfelelő stílus elsajátítása illetve használata hozzátartozik az anyanyelvi kommunikációs készségekhez. Szakszavak helyénvaló használata, olvasmányosság, a tagoltság, és közérthetőség alapvető követelmény a felsőoktatásban.

Az elemzéshez az alábbi értékelési szempontokat határoztam meg:

5=szakmai és stílusos; 4=jó stílus; 3=átlagos, de hibátlan; 2=gyenge, közhelyes; 1=elfogadhatatlan.

Megnéztem, hogy mi az összefüggés az általam megítélt stílus és a hallgatók által a fejlesztési céljaikban említett íráskészség között. Az eredményeket az 5. ábra mutatja.

5. ábra

	Íráskészség		
Stílus (osztályzat)	említi	nem említi	Összesen
1	1	1	2
2	5	9	14
3	46	67	113
4	31	63	94
5	8	31	39
Összesen	91	171	262

Amint a táblázatból leolvasható, 67 fő egyáltalán nem említi, pedig az ő stílusukat „közepesre” értékelt, és 31 fő említi, pedig az stílusuk „jó” osztályzatot kapott.

A 6. ábrán a táblázat a relatív gyakoriságot mutatja a stílus és az íráskészség összefüggésénél.

6. ábra

Stílus (osztályzat)	Íráskészség		Összesen
	említi	nem említi	
1	1%	1%	1%
2	5%	5%	5%
3	51%	39%	43%
4	34%	37%	36%
5	9%	18%	15%
Összesen	100%	100%	100%

A hallgatók 94 százaléka közepes vagy annál jobb értékelést kapott a stílusra, ami nem rossz eredmény.

A 7. ábrán a következő összefüggéseket lehet megfigyelni a táblázatban. Az íráskészség említési aránya a közepes stílusbeli szintnél a legmagasabb, és ettől fölfelé minél jobb a stílus, annál kisebb arányban említik meg az íráskészséget mint fejlesztendő kompetenciát. Igaz ez lefelé is igaz, az elégséges szinthez is alacsonyabb említés tartozik.

7. ábra

Stílus (osztályzat)	Íráskészség		Összesen
	említi	nem említi	
1	100%
2	36%	64%	100%
3	41%	59%	100%
4	33%	67%	100%
5	21%	79%	100%
Összátlag	35%	65%	100%

BEFEJEZŐ ÉSZREVÉTELEK

A 2012-es NAT alaptörvény külön fejezetben ír a kulcskompetenciák fejlesztésének szükségességéről. Ezek a kompetenciák különböző képességeket, jártasságokat, attitűdöket takarnak, melyek különböző műveltségterületekhez is köthetők. A megfelelő anyanyelvi kommunikáció nemcsak a helyes nyelvhasználatot, hanem a vélemények megértését, saját vélemény kifejtését, a szóbeli és írásbeli kommunikációt, a megfelelő szókincset és vitakészséget is takarja. A kommunikációs kompetenciák megalapozását tehát az alapszintű oktatás hivatott magalapozni.

A szakirodalom is említi, és személyes tapasztalataim vannak róla, hogy finnországi és a német középiskolai oktatásban milyen jelentős szerepe van a kommunikációs kompetenciák fejlesztésének és ezen belül a prezentációs készségek elsajátításának. Németországban az érettségi vizsga jelentős részét egy szakdolgozat készítése teszi ki, melyet a diákoknak 4 hét alatt kell elkészíteni. A folyamat következő részében a szakdolgozatot prezentálják és nyilvánosan megvédik az érettségi bizottság előtt. Tudomásom szerint Magyarországon a nyilvánosság előtti szereplésre, prezentálásra csak igen kevés középiskolában fektetnek hangsúlyt. A szóbeli feleltetések már-már kimennek a divatból, a diákok legtöbbször írásban „felelnek”. A felsőfokú tanulmányaikat folytatva a hallgatói létszám növekedése miatt – néhány kivételtől eltekintve - szintén nincs lehetőség sokszor a szóbeli megnyilvánulásra. Így kikerülve az életbe még mindig nem tudnak szakszerűen és érdekesen beszélni, meggyőzően és korrekt módon vitázni, érvelni.

Írásomban ÁVF-es hallgatók kommunikációs kompetenciáit vizsgáltam a verbális és nonverbális kommunikációs kompetencia, és ezek összhangja; a nyilvánosság előtti beszéd (előadás, prezentáció); az aktív és hatékony hallgatás; az írásbeli fogalmazás, stílus, szakszerűség, érthetőség; a szókincs; a vitakészség, vélemény kifejezése és indoklása szempontjából. A fejleszteni kívánt kompetenciákat a hallgatók önismeretük tükrében maguk választhatták ki. A hallgatók 18-19 éves fiatalok, akik most kerültek ki a középiskolából, és legtöbbször még nem rendelkeznek kellő önismerettel. Mivel a hallgatók önismereti szintjére csak közvetetten volt módom jelen vizsgálat keretében következtetéseket levonni, emiatt első sorban a fejlesztésre kiválasztott kompetenciák gyakorisága alapján lehetett a vizsgált önfejlesztési céloknál egy összképet megrajzolni.

Vizsgálatom a hallgatói önértékelések oldaláról is alátámasztja, hogy a kommunikációs képességek, ezen belül is leginkább a nyilvános szóbeli szereplés (előadás, vita) terén nagy erőfeszítésekre van szükség, mind a hallgatók mind az oktatási módszerek tekintetében. A hallgatóknak több lehetőséget kell adni a szóbeli megnyilvánulásra, szükség lenne több kötelező és önként vállalható prezentációra, szóbeli vizsgáztatásra.

Felhasznált irodalom

Bánfalvi-Karcsics-Szakács-Nagy (2000): A portfólió módszer mint az új típusú tanulási magatartás rendszertana. ÁVF, (Kutatási beszámoló)

http://epa.oszk.hu/02000/02051/00018/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlomenyek__03_2001_aprilis_141-148.pdf [2013. 02. 18.]

Európai Referenciakeret (2006): Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz,

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_hu.pdf [2013. 10. 21.]

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS AJÁNLÁSA (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:hu:PDF> [2014.01.22.]

Hinweise zur Mündlichen Abiturprüfung (Präsentationsprüfung) in den gesellschaftswissenschaftlichen Fächern (G, Geo, Gk, Rel, Eth)

http://www.esg-bretten.de/fachbereiche/geschichte/Hinweise_Muendliches_Abitur.pdf [2013. 10. 21.]

Nemzeti alaptanterv 2012, magyar nyelv és irodalom

http://dokumentumtar.ofi.hu/index_NAT_magyar_nyelv_es_irodalom.html [2013. 02. 21.]

Kiss Julianna (2008):Kompetencia alapú HR tevékenység Magyarországon

<http://www.hrportal.hu/hr/kompetencia-alapu-hr-tevekenysegy-magyarorszagon-20080414.html> [2014.01.22.]

Pete Krisztián (2012): Kommunikációtudományi Nyitott Enciklopédia, Kompetencia szócikk. (Módosította: Nagy Nóra)

<http://ktnye.communicatio.hu/index.php?title=Kompetencia> [2013. 04. 03.]

Rychen, D.S.-Salganik, L.H. (eds.) (2001): The definition and selection of key competencies Executive Summary <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.parsys.43469.downloadList.2296.DownloadFile.tmp/2005.dskcexecutivesummary.en.pdf> [2013. 10. 21.]

Pézsza Noémi (2009): A hatásos beszéd titka

<http://www.hrportal.hu/hr/a-hatasos-beszed-titka-20090330.html> [2014.01.22.]

Poór Ferenc (2009): Kompetencia a HR tevékenység gyakorlatában- I. rész

<http://www.hrportal.hu/hr/kompetencia-a-hr-tevekenysegy-gyakorlataban-i-resz-20090216.html> [2014.01.22.]

Poór Ferenc (2009): Kompetencia a HR tevékenység gyakorlatában- II. rész

<http://www.hrportal.hu/hr/kompetencia-a-hr-tevekenysegy-gyakorlataban-ii-resz-20090323.html> [2014.01.22.]

Szépe Orsolya (2011).: A gyakorlati képességek elméleti számonkérése a kommunikációs ismeretek oktatásában. Tudományos Közlemények / Általános Vállalkozási Főiskola. 25. p. 259-273.

Szépe Orsolya (2012): Beszéd és tárgyalástechnika Tantárgyi útmutató. AVF <http://www.avf.hu/adatok/utmutatok2011-2012-2/amt/Besz%C3%A9d%20%C3%A9s%20t%C3%A1rgyal%C3%A1stechnika%20GN.pdf> [2013. 02. 22.]

Szőke-Milinte Enikő (2012) A kommunikációs kompetencia a 2012-es NAT vitaanyagában

<http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=380>[letöltés: 2013-10-31]

Sz. Tóth János (2008): Mérföldkövek a felnőttképzésben.

http://www.nepfoiskola.hu/eaea/EAEA_hu/downloads/dokumentumok/aktualis/keycompdomhu2.doc.

Tóth Andrea (2013): A tollbamondás értékelésének problémái az általános iskola felső tagozatában, *Anyanyelv-pedagógia szakfolyóirat*, 2013. 3. szám.

<http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=470> [2014. 01. 12.]

Vajda Zsuzsa (1997): *Pedagógiai lexikon*, II. kötet,

Vass Vilmos (2009): A kompetencia fogalmának értelmezése

<http://www.ofi.hu/tudastar/hidak-tantargyak-kozott/kompetencia-fogalmanak> [2013. 10. 21.]

Benczúr Zsolt Zoltán¹, Rétallér Orsolya²

AZ EGYÉNI VÉLEMÉNYEK FORMÁLÓDÁSA CSOPORTMUNKÁK RÉVÉN

BEVEZETÉS

Egy csoport véleményének kialakulását elsősorban a csoportot alkotó egyének egyéni véleménye vezérli. Önmagában ez az a tény, melyet minden, a preferenciák aggregálásának irányát vizsgáló szakértő elfogad. Arról viszont megoszlanak a vélekedések, hogy a vélemények aggregálása hogyan történik. Számptalan közgazdász és politológus vizsgálta már ezt a jelenséget, köztük a már Nobel-díjjal is rendelkező Arrow is, akinek híres lehetetlenségi tétele éppen arra utal, hogy a preferenciák aggregálása semmilyen elv mentén nem képes visszatükrözni a csoportot alkotó egyének véleményét.

Azonban lehetetlenség ide vagy oda, a gyakorlatban mégis bőséggel adódnak olyan alkalmak, mikor egyének egy csoportjának kell valamilyen döntésre jutni. Vajon ekkor – az egyéni véleményeken felül – milyen tényezők alakíthatják a csoport döntését? Kutatásunk részben ez utóbbit vizsgálja, de ennél is nagyobb hangsúlyt helyezünk arra a kérdésre, hogy vajon a csoportmunka után az egyének véleménye változik-e, és ha igen, akkor hogyan?

Ez utóbbi kérdés jelentőségét hangsúlyozni felesleges is lenne. Elég csak arra gondolnunk, hogy ha az egyéni véleményekre a csoportmunka valóban befolyással bír, akkor ezek egyfajta irányítása is lehetségessé válhat. Egy egyszerű példát említenénk: képzeljük el, hogy egy befolyásolható egyént olyan csoportba helyezünk, ahol a csoport többi tagjának teljesen ellentétes elképzelése van az adott témáról. A befolyásolható egyén tehát várhatóan meg fogja változtatni véleményét. Ha ugyanezt az egyént viszont egy olyan csoportba helyezjük, ahol mindenki hasonló véleményt képvisel, akkor viszont vélhetően nem fogunk nála véleményváltozást tapasztalni. Ez tehát azt jelenti, hogy a csoportok összeállítása nagymértékben befolyással bír az egyének végső véleményére.

Az előbbi példánk további fontos kérdéseket is felvet: mégis hogyan ismerjük fel a könnyen befolyásolható egyéneket? És mégis honnan látjuk, hogy valaki nagyon hatékonyan tudja érvényesíteni a saját akarátát? Jelen tanulmányunk célja, hogy ezekre a kérdésekre választ keressen, a csoportok összeállításának problematikáját ezúttal nem tárgyaljuk.

Kutatásunk empirikus alapokon nyugszik: a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatóinak körében végeztünk két kísérletet, melynek keretében egyéni és csoportos döntéseiket, valamint az előbbieken bekövetkező változásokat vizsgáltuk. Megjegyezzük, hogy az első kísérlet eredményeit már korábban publikáltuk, jelen írásunk célja az eredmények validálása, továbbfejlesztése a második kísérlet révén. Ehhez viszont természetesen az is szükséges, hogy korábbi eredményeinket röviden itt is közöljük.

¹ Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságinformatica Doktori Iskola, Számítástudományi Tanszék

² Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságinformatica Doktori Iskola, Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék, MTA-BCE „Lendület” Stratégiai Interakciók Kutatócsoport

A VÉLEMÉNYÁTADÁSOKRA VONATKOZÓ KÍSÉRLETEK

Mint korábban említettük, kísérleteinket a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében végeztük mindkét alkalommal. Természetesen ez felvetheti a kérdést, hogy más életkorokban, más műveltségi rétegekben is megállná-e helyét a vizsgálat, illetőleg találnánk-e ezek között szignifikáns különbségeket, ezt azonban a jelen esetben figyelmen kívül fogjuk hagyni. A véleményátadások vizsgálatakor külön figyelmet fordítottunk egy olyan témakör keresésére, mely elég távol áll az egyértelmű megítéléstől, és ahol a téma által indukált kérdésekre nincs tökéletes, jó megoldás. Úgy gondoltuk, hogy egy ilyen témakör kapcsán látványosan megmutatkoznak a véleményátadások, illetve egymás önkéntelen befolyásolása. Az erőművek témakörét ezért éreztük jó választásnak, hiszen minden erőműnek van előnye és hátránya, van aki a környezetbarát technológiákat szereti, van, aki inkább a hatékonyra szavaz, de nem jelenthető ki egyértelműen, hogy melyik tekinthető jobbnak a másiknál.

A kísérletet első körben 49, majd 187 hallgatóval végeztük el egy 80-100 perces időszámban. A hallgatóknak először minden erőművet egyénileg értékelniük kellett egy hatfokozatú skálán, majd csoportokba rendeződtek, és a csoportok is értékelték az erőműveket, ugyanazon a skálán. Emellett szöveges választ is kértünk tőlük különböző kérdésekre az erőművekkel kapcsolatban, amivel tényleges csapatmunkát tudtunk kialakítani, tehát nem csak egy ember véleményét tükrözte az értékelés. Az említett szöveges választ viszont kezdettől fogva nem terveztük értékelni, az csupán a csoportkohézió megerősítésének volt eszköze.

Ezután ismét arra kértük a hallgatókat, hogy egyénileg értékeljék az erőműveket. Itt valamelyest változtattunk a kérdéseken, hogy ne csupán az emlékezetükre támaszkodjanak, és így ugyanazokat a válaszokat adják, mint korábban, hanem ezúttal is aktuális meggyőződésüket próbálják leírni. A változás abból állt, hogy az erőműveket először különböző szempontok szerint kellett értékelniük, melyek a következők voltak: gazdaságosság, hatékonyság, kockázat, környezet és végül összességében is értékelniük kellett azokat. Annak köszönhetően, hogy előbb különböző szempontok szerint kellett elkészítsék az értékelést, és csak a végén összességében, vélhetőleg nem az emlékeik vezérelték őket. Úgy gondoljuk tehát, hogy ténylegesen saját véleményük alapján adtak választ az utolsó kérdésre, így fel tudjuk mérni azt, vajon változott-e a hallgatók véleménye a csoportmunka hatására.

A kísérlet legelején a hallgatókkal kitöltöttük a pszichológiai körökben jól ismert Ratus-féle asszertivitási kérdőívet, ennek eredményeivel szeretnénk volna ugyanis a továbbiakban azonosítani a könnyen befolyásolható és a határozott meggyőző erővel rendelkező (a továbbiakban: „hangadó”) hallgatókat.

HIPOTÉZISEINK

Első hipotézisünk az egyén befolyásolhatóságát vizsgálja, míg a második ennek az ellenkezőjével, az egyének befolyásoló képességével, „hangadó” voltával foglalkozik.

Első hipotézis:

Amennyiben ismerjük a vizsgálatban résztvevő egyének Ratus-féle asszertivitási kérdőívére adott válaszait, úgy előrejelzést tudunk készíteni arra vonatkozólag, hogy egy csoportos munka után milyen mértékig elfogadóak a csoport véleményét illetően.

A Ratus-féle asszertivitási kérdőív jól definiált, a pszichológusok által elismert teszt, mely az egyének pszichológiai attitűdjére vonatkozólag szolgál információkkal. Kutatásunkban ezt csupán mint eszközt kívánjuk felhasználni arra, hogy valamilyen mértékben megismerjük az egyének pszichológiai jellemzőit, de nem kívánjuk ennek használhatóságát mélyebben vizsgálni.

Az egyéni véleményekre vonatkozólag a felmérést egy hatfokozatú Likert-skálával végeztük. A fokozatok számát szándékosan választottuk párosnak annak érdekében, hogy az egyéneket mindenképpen valamilyen állásfoglalásra kényszerítsük. A csoportos munka után a vélemény elfogadására vonatkozólag azt vizsgáljuk meg, hogy az előzetes egyéni vélemények és a csoportmunka után alkotott egyéni vélemények között összességében hány pontnyi eltérés tapasztalható. Egyértelműen kijelenthető, hogy minél nagyobb eltérést tapasztalunk a két egyéni vélemény között, annál nagyobb befolyással bírt az egyén fölött a csoport, vagyis annál befolyásolhatóbbnak gondolhatunk valakit.

A befolyásolható egyének azonosítása nagyon fontos feladat, hiszen ők azok, akik véleményét a megfelelő csoportokba történő elhelyezés után a döntéshozó nagymértékben alakítani tud. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy megtaláljuk azt, hogy mely pszichológiai dimenziók utalnak az egyén befolyásolhatóságára. Ez azért is különösen fontos, mert a későbbiekben az ilyen pszichológiai jellemzőkkel bíró egyénekről nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy befolyásolhatóak, ennél fogva az ő csoportbeosztásuk különösen hangsúlyosnak mondható.

Második hipotézis:

A Rathus-féleasszertivitási kérdőív eredményeinek ismeretében előre jelezhető, hogy egy egyén milyen mértékben tud befolyást gyakorolni más egyénekre.

Az előzőekhez hasonlóan nagyon fontos, hogy azonosítsuk a „hangadókat”, akik a befolyásolható egyéneket a saját véleményükről meg tudják győzni. Ehhez ismételtelen a pszichológiai attitűdökből szeretnénk következtetéseket levonni, melyet a már előbb ismertetett módon kívánunk felmérni.

A befolyásolási képesség mérését úgy végezzük, hogy a csoport véleménye és az egyének véleménye közötti különbségeket képezzük, majd ezek abszolút értékét aggregáljuk. Természetesnek látszik, hogy itt minél nagyobb eltérést tapasztalunk, annál kevésbé volt valaki hatással a csoport véleményére, míg minél kisebb ez az érték, annál inkább meghatározó szerepet töltött be valaki a csoport véleményének alakításában.

Természetesen kivételeket az előbbi esetekre találhatunk szép számmal, például előfordulhat az, hogy egy egyén részt sem vesz a vitában, nem próbálja azt semmilyen mértékben alakítani, a csoport mégis az ő eredeti preferenciái szerint dönt. A másik ilyen probléma lehet az, ha két nagyon ellentétes vélemény ütközése révén egy kompromisszumos megoldás alakul ki, és a két ellentétes vélemény esetén úgy látszik, mintha nem túl nagy mértékben lettek volna hatással a csoport véleményére. Sajnos mindezek valós problémák lehetnek a kutatás során, de bízunk benne, hogy nagyobb arányban fordulnak elő olyan esetek, melyek nem esnek bele egyik előbbi kategóriába sem.

A „hangadók” azonosítása mint említettük nagyon fontos, mivel úgy gondoljuk, hogy ők azok, akik nehezen befolyásolhatók, így ha néhányuknak a döntéshozóval ellenkező elgondolásaik vannak, akkor az ilyeneket a csoportmunkák során jobb elszeparálni a befolyásolható egyénektől. Tulajdonképpen a cél, hogy az ő véleményük ne tudjon érvényesülni, így számukra olyan csoportot érdemes kreálni, ahol mindenkinek erőteljesen ugyanaz a véleménye. Azon „hangadókat” viszont, akik a döntéshozó véleményét képviselik, érdemes a befolyásolható egyénekekkel azonos csoportba osztani, hogy a véleményátadás révén befolyással bírassanak rájuk. A csoportbesorolások optimális megválasztása azonban, mint említettük, nem képezik ezen tanulmány részét.

A KÉT ADATBÁZIS BEMUTATÁSA

A kísérlet során megszerzett adatokból mindkét esetben egy SPSS adattáblát hoztunk létre. Az adattáblába már az asszertivitási teszt különböző dimenzió szerinti összegzett (a megfelelő itemek szerinti negáltjaival vett) eredményét tettük, melyek a következők voltak: bizonytalanság, érzések kimutatása, fogyasztói helyzetekben való önérvényesítés, nemet mondás és a személyes részvétel a

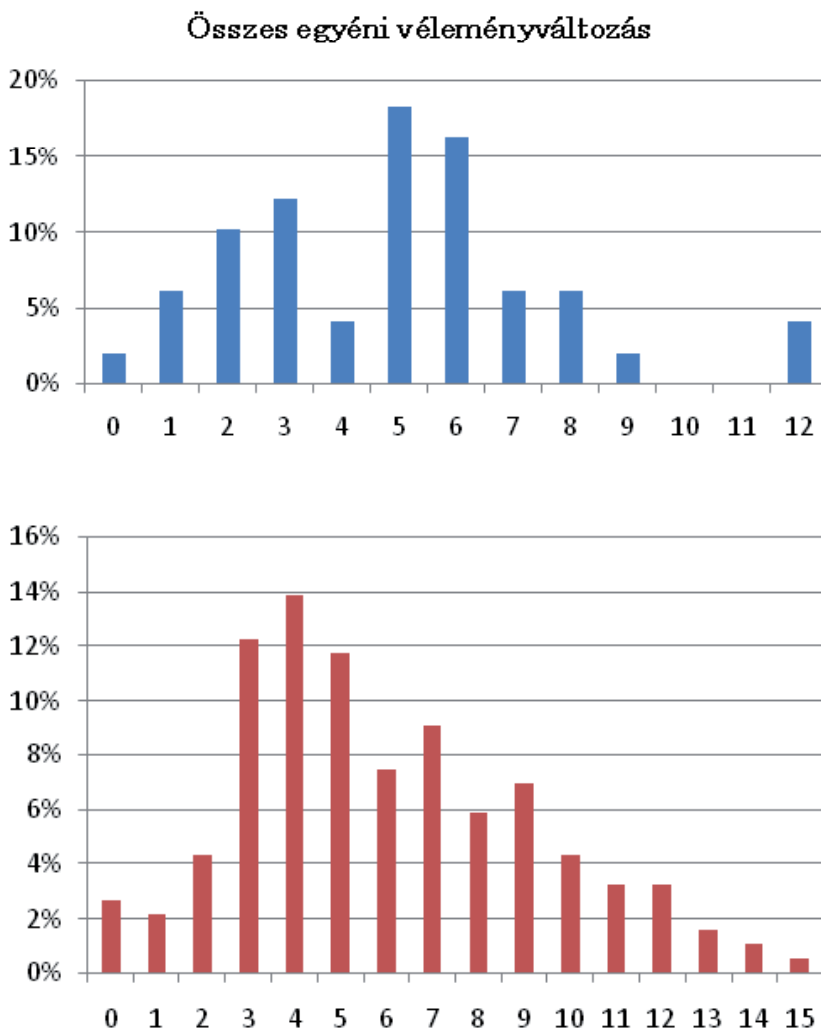
kapcsolatokban. Továbbá a felmérés második egyéni kérdőívéből minket csak az erőművek összesített értékelése érdekelt, így itt is korlátoztuk az adatbázisunkat ezekre a változókra. Így a következő változókat használtuk:

Változó neve	Típusa	Jelentése
Kód	Nominális	Az azonosításhoz szükséges kód
Pszicho_Bizonytalansag	Skála	Az asszertivitásból származó különböző pszichológiai attitűdök mértéke
Pszicho_ErzesekKimutatasa	Skála	
Pszicho_FogyasztoiHelyzetekbenOnervenyesites	Skála	
Pszicho_NemetMondas	Skála	
Pszicho_SzemelyesReszvetelAKapcsolatokban	Skála	
Egyeni1_SZEL	Ordinális	
Egyeni1_NAP	Ordinális	
Egyeni1_ATOM	Ordinális	
Egyeni1_VIZ	Ordinális	
Egyeni1_GEO	Ordinális	
Egyeni1_HO	Ordinális	
Egyeni1_EGYEB	Ordinális	
Csoport1_SZEL	Ordinális	A csoport kérdőívől származó értékek a különböző erőművekre
Csoport1_NAP	Ordinális	
Csoport1_ATOM	Ordinális	
Csoport1_VIZ	Ordinális	
Csoport1_GEO	Ordinális	
Csoport1_HO	Ordinális	
Csoport1_EGYEB	Ordinális	
Egyeni2Ossz_SZEL	Ordinális	A második egyéni kérdőívől származó értékek a különböző erőművekre (össz. megjelöléssel, mivel az erőművek összesített értékelése érdekel csak minket)
Egyeni2Ossz_NAP	Ordinális	
Egyeni2Ossz_ATOM	Ordinális	
Egyeni2Ossz_VIZ	Ordinális	
Egyeni2Ossz_GEO	Ordinális	
Egyeni2Ossz_HO	Ordinális	
Egyeni2Ossz_EGYEB	Ordinális	

AZ EGYÉNI VÉLEMÉNYEK VÁLTOZÁSA

Tanulmányunk elsőként azt mutatja be, hogy a két kísérlet során az egyének hogyan változtatták meg kezdeti véleményüket a csoportmunka hatására. Tekintettel arra, hogy a csoportmunkákat leszámítva semmilyen befolyás nem érte a vizsgálatban résztvevő hallgatókat úgy gondoljuk, hogy nyugodtan írhatjuk a véleményváltozást a csoportmunka számlájára. Az egyéni vélemények összességében történő értékelését összehasonlítottuk minden erőmű esetében, majd a különbségek abszolút értékét összegeztük, s ebből gyakorisági sorokat készítettünk mindkét kísérlet esetében. Az eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra
AZ EGYÉNI VÉLEMÉNYVÁLTOZÁSOK GYAKORISÁGA AZ ELSŐ ÉS A MÁSODIK KÍSÉRLET
SORÁN

Jól látható, hogy viszonylag ritka az az eset, hogy valaki semelyik erőmű esetében sem változtatott semmit a véleményén. Viszonylag gyakorinak mondható a 3-5 pontos változtatás, és ismételten ritkábbak az ennél nagyobb változtatások. Felmerülhet tehát a kérdés, hogy vajon az egyéni vélemény-változások normális eloszlást követnek-e? Ezt az IBM SPSS program segítségével le is teszteltük mindkét esetre, eredményeinket a 2. ábra mutatja.

2. ábra

KOLMOGOROV-SZMIRNOV ÉS SHAPIRO-WILK TESZTEK

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Egyeni_velemeny_valt_O SSZ	,130	43	,066	,949	43	,057

a. Lilliefors Significance Correction

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Egyeni_velemeny_valt_O SSZ	,140	169	,000	,962	169	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Látható, hogy az első kísérletnél a normalitásra tett hipotézist mind a Kolmogorov-Smirnov, mind a Shapiro-Wilk próba elfogadja, hiszen az empirikus szignifikancia szintek meghaladják a szokásos, 5%-os szignifikancia szintet. A második kísérlet esetében – ahol egyébként vizuálisan inkább feltételezhetőnek gondoltuk a normális eloszlást – a tesztek elutasították a nullhipotézist.

3. ábra

JARQUE-BERA TESZTEK

1. kísérlet

Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
,598	,666	3,357	,187

2. kísérlet

Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
,520	-,255	2,051	,359

A normalitást mindkét kísérlet esetében leteszteltük a Jarque-Bera teszt segítségével is, érdekes módon eszerint mindkét kísérletben elfogadható a normális eloszlásra vonatkozó hipotézis, mivel a tesztekhez tartozó p-értékek mindkét esetben meghaladják a szokásos 5%-os szignifikancia szintet.

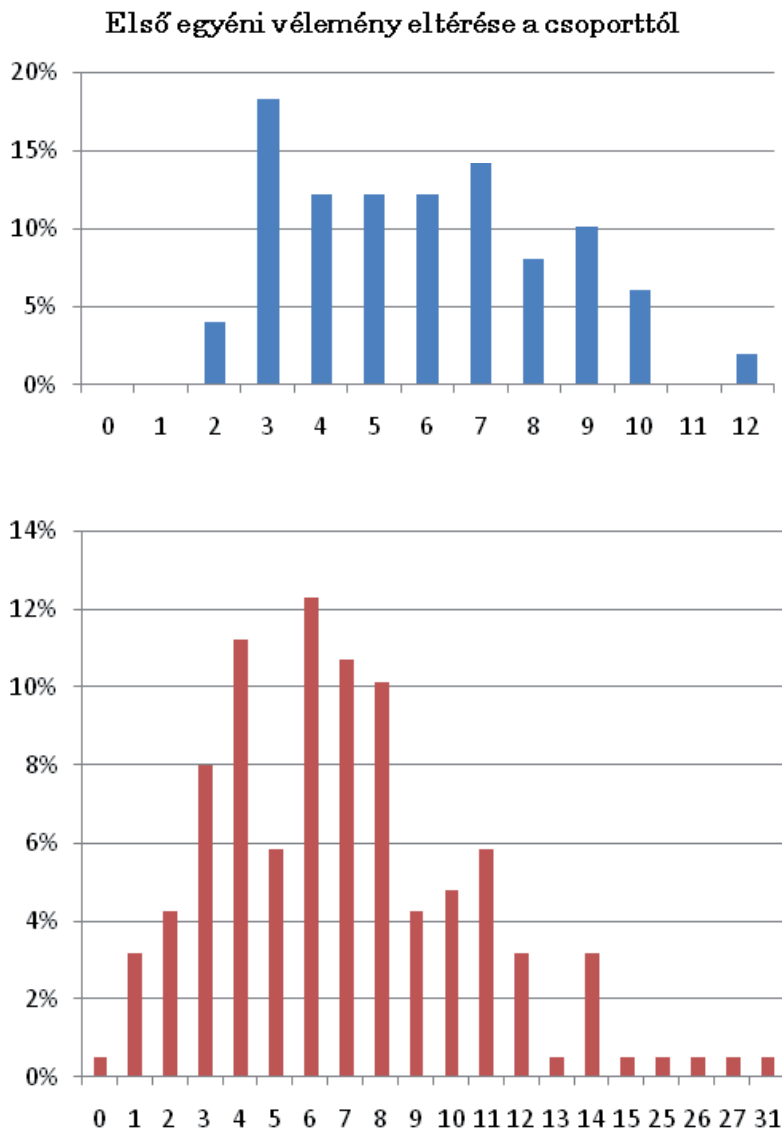
A CSOPORTMUNKA BEFOLYÁSOLÁSA

A csoportmunka befolyásolásával kapcsolatosan egyértelműen megkülönböztethető két irány: egyrészt hogy az egyén mennyiben alakította a csoport véleményét, valamint hogy a csoport mennyire hatott az egyén véleményére, vagyis hogy mennyire volt képes valaki a csoport döntését elfogadni. Az előbbi esetében tudjuk azonosítani a már korábban emlegetett „hangadókat”, míg az utóbbi esetben vizsgálhatjuk azt, hogy kik voltak a befolyásolható egyedek.

Az első irány szempontjából megvizsgáltuk a csoport véleménye és az egyének első véleménye közötti különbséget minden egyes erőmű esetében, mindkét kísérletben. A különbségek abszolút értékének összegzésével megállapítható, hogy egy-egy hallgató véleménye összességében hány ponttal különbözött a csoport véleményétől. Ezek gyakoriságát a következő, a 4. ábrán tekinthetjük meg.

4. ábra

A CSOPORTOK VÉLEMÉNYÉNEK AZ ELSŐ EGYÉNI VÉLEMÉNYEKTŐL VETT ELTÉRÉSÉNEK GYAKORISÁGAI

Az első kísérletben nem volt olyan hallgató, akinek a véleményét a csoport tökéletesen visszatükrözné, és a második kísérletben is csupán egy ilyen figyelhetünk meg. (Ezek azok, akiknek a csoport véleményének az első egyéni véleményektől vett abszolút eltérése 0 volt.) Itt is elmondható, hogy ritka az, hogy valakinek a véleményét a csoport tökéletesen tükrözi, de a nagyon nagy eltérések szintén ritkának mondhatóak. A módusz a második kísérletben valahol 6 pontos abszolút eltérésnél található.

A skála alja felé találhatjuk azokat, akiket inkább nevezhetünk hangadóknak, persze némileg fenn-tartásokkal, mint ahogy azt a bevezetőben is említettük. Minél nagyobb valakinek az ezen skálán értelmezett pontszáma, annál kevésbé tükrözi az adott egyén véleményét a csoport véleménye.

5. ábra KOLMOGOROV-SZMIRNOV ÉS SHAPIRO-WILK TESZTEK

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Csoport_bef_mertek_OS SZ	,125	49	,053	,950	49	,038

a. Lilliefors Significance Correction

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Csoport_bef_mertek_OS SZ	,153	170	,000	,833	170	,000

a. Lilliefors Significance Correction

6. ábra JARQUE-BERA TESZTEK

1. kísérlet			
Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
,407	-,735	2,157	,340
2. kísérlet			
Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
2,098	8,497	160,906	,000

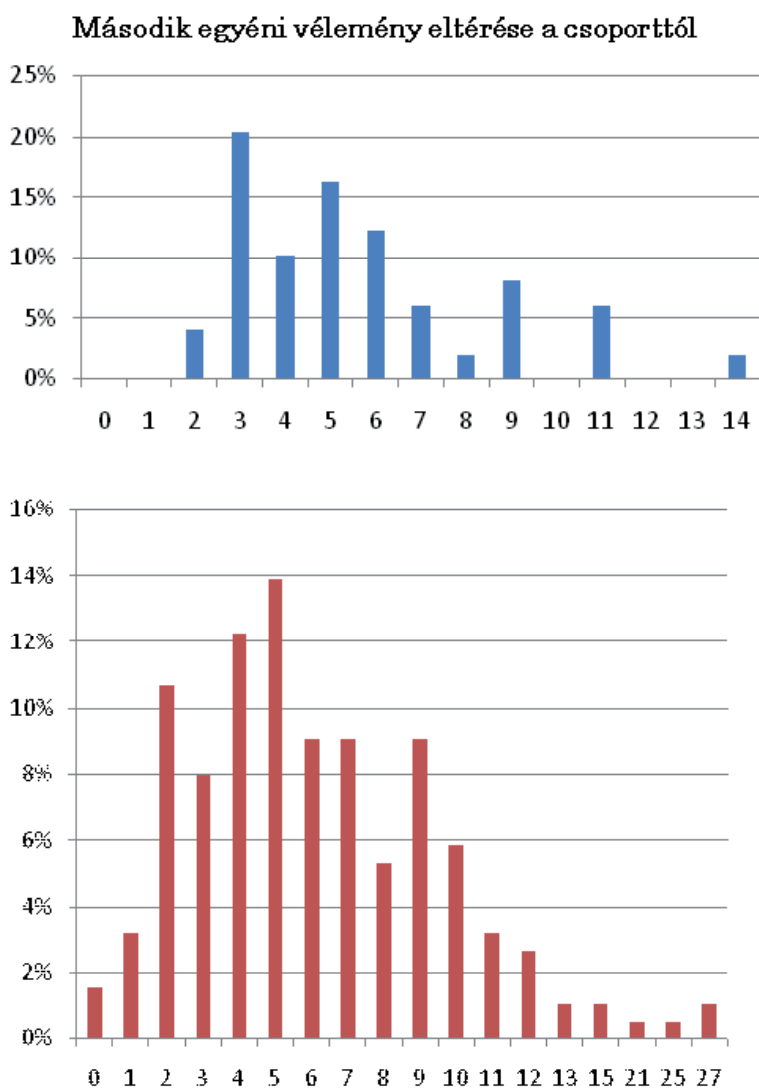
A normalitás tesztek az első kísérlet esetében némileg ellentmondásosak, hiszen a Kolmogorov-Smirnov próba és a Jarque-Bera teszt elfogadják a normális eloszlás illeszkedésére vonatkozó nullhipotézist, míg a Shapiro-Wilk elutasítja azt. A második kísérlet esetében azonban minden teszt egyértelműen azt jelzi, hogy a nullhipotézist vissza lehet utasítani.

Következően a csoportok befolyását vizsgáljuk az egyénekre nézve. Az előzőekhez hasonlóan képeztük a második összesített egyéni vélemények és a csoportos összesített vélemények különbségének abszolútértékeit, majd ezeket összegezve gyakorisági sorokat készítettünk, melyet mindkét kísérletre nézve a 7. ábra tartalmaz.

Azt láthatjuk, hogy az első kísérlet esetében tökéletesen senki nem fogadta el a csoportja véleményét, a legalkalmazkodóbb hallgatók is legalább két ponttal eltértek attól. A nagyobb elemszámú második kísérlet során azonban már találunk olyanokat, akik tökéletesen azonosultak a saját csoportjuk véleményével. Azt is láthatjuk, hogy általában kevés a csoport véleményét tökéletesen elfogadók száma, de azok is kevesen vannak, akik nagyon nagy pontszámmal tértek el attól, vagyis makacsul ragaszkodtak saját elképzeléseikhez. Leggyakrabban kb. 5 pont eltérést találunk a csoport véleménye és a csoportmunka utáni egyéni vélemények között.

A normalitás vizsgálatok mindegyike mindkét kísérletre nézve elutasítja a nullhipotézist, vagyis a normális eloszlás illeszkedésének feltételezését.

7. ábra A MÁSODIK EGYÉNI VÉLEMÉNYÉNEK A CSOPORTOK VÉLEMÉNYÉTŐL VETT ELTÉRÉSÉNEK GYAKORISÁGAI

8. ábra

KOLMOGOROV-SZMIRNOV ÉS SHAPIRO-WILK TESZTEK

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Csoport_bef_mertek2_0 SSZ	,171	43	,003	,896	43	,001

a. Lilliefors Significance Correction

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Csoport_bef_mertek2_0 SSZ	,124	169	,000	,841	169	,000

a. Lilliefors Significance Correction

9. ábra

JARQUE-BERA TESZTEK

1. kísérlet

Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
1,069	,798	9,335	,009

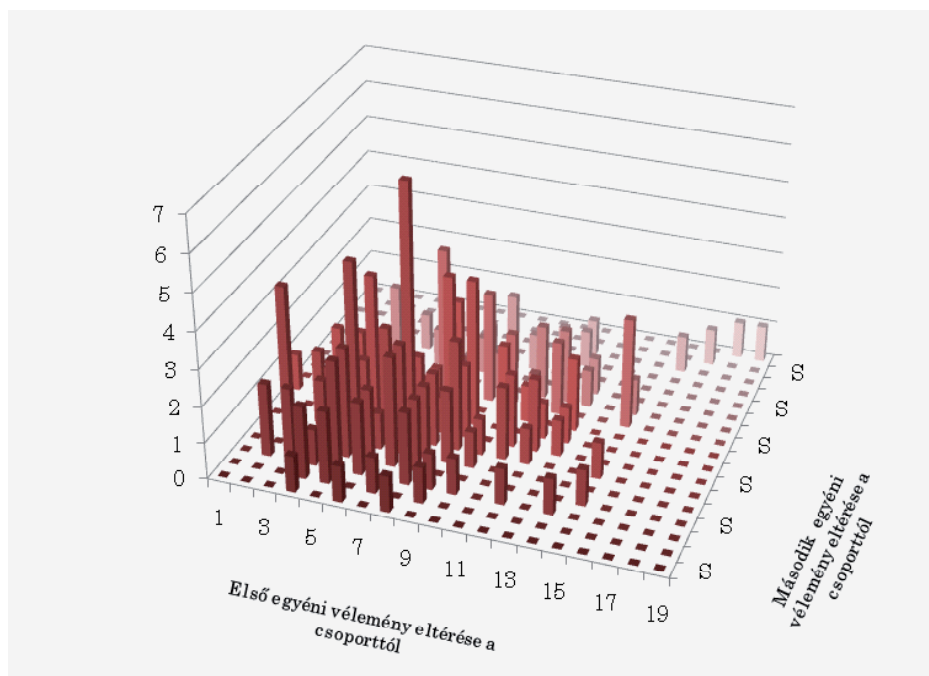
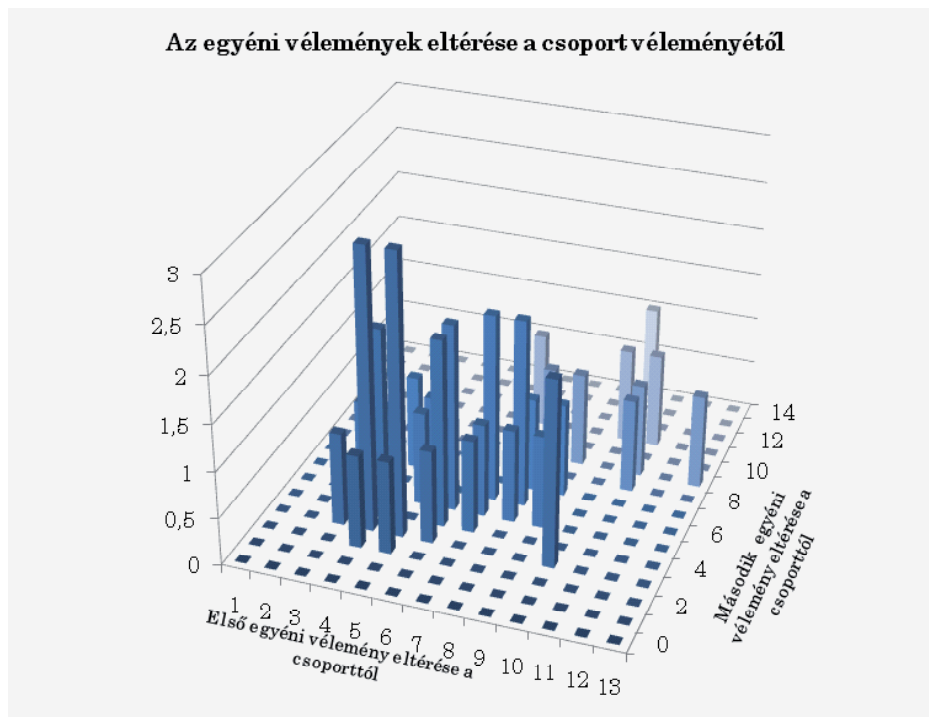
2. kísérlet

Ferdeség	Csúcsosság	J-B teszt	p-érték
2,109	8,167	151,386	,000

Végezetül az egyéni véleményeknek a csoportvéleményektől vett abszolút eltéréseinek gyakoriságait együtt is ábrázoltuk mindkét kísérletre nézve, melyeket a 10. ábra tartalmaz.

10. ábra

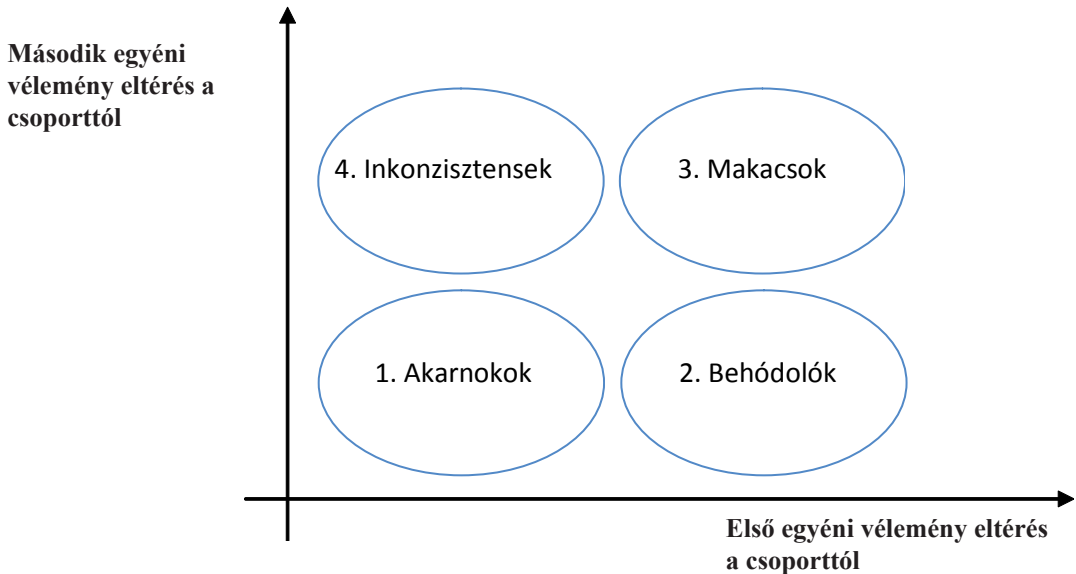
A CSOPORTRA HATÁS ÉS A CSOPORT VÉLEMÉNYÉNEK ELFOGADÁSÁNAK EGYÜTTES GYAKORISÁGAI

Az eredmények tükrében négy csoportot határozhatunk el egymástól, melyek létszáma azonban nagyon különböző; jellemzően gyakoribbnak tűnnek az alacsony-alacsony, valamint a magas-magas értékpárok. Ezeknek külön elnevezéseket is adtunk, melyet a 11. ábra tartalmaz.

11. ábra

A CSOPORTOK ELHELYEZKEDÉSE AZ EGYÉNI VÉLEMÉNYEK A CSOPORTOKTÓL VALÓ ELTÉRÉSEI SZERINT

Az értelmezések a következők (első értéknek az egyénnek a csoportra való hatását, másodikkal ennek fordítottját feltüntetve):

1. Akarnokok (alacsony-alacsony): A csoport jelentős mértékben tükrözi az ő véleményüket, a csoport véleményét ők el is fogadták.
2. Behódolók (magas-alacsony): Ugyan nem az ő eredeti véleményüket tükrözi a csoport, de azt képesek voltak magukévá tenni, elfogadják.
3. Makacsok (magas-magas): Nem tükrözi a csoport a véleményüket, és nem is hajlandóak a csoport véleményét elfogadni.
4. Inkonzisztensek (alacsony-magas): Bár a csoport az ő eredeti véleményüket nagymértékben tükrözi, azt mégsem képesek elfogadni.

Mindkét változó esetében úgy bontottuk két csoportra a megfigyeléseket, hogy lehetőleg hasonló elemszámú legyen a két csoport, tehát a mediánt használtuk mindkét esetben osztópontnak. A két változó együttes megjelenítését az alábbi táblázatok tartalmazzák:

1-2. táblázat**A CSOPORTRA HATÁS ÉS A CSOPORT VÉLEMÉNYÉNEK ELFOGADÁSÁNAK EGYÜTTES GYAKORISÁGAI**

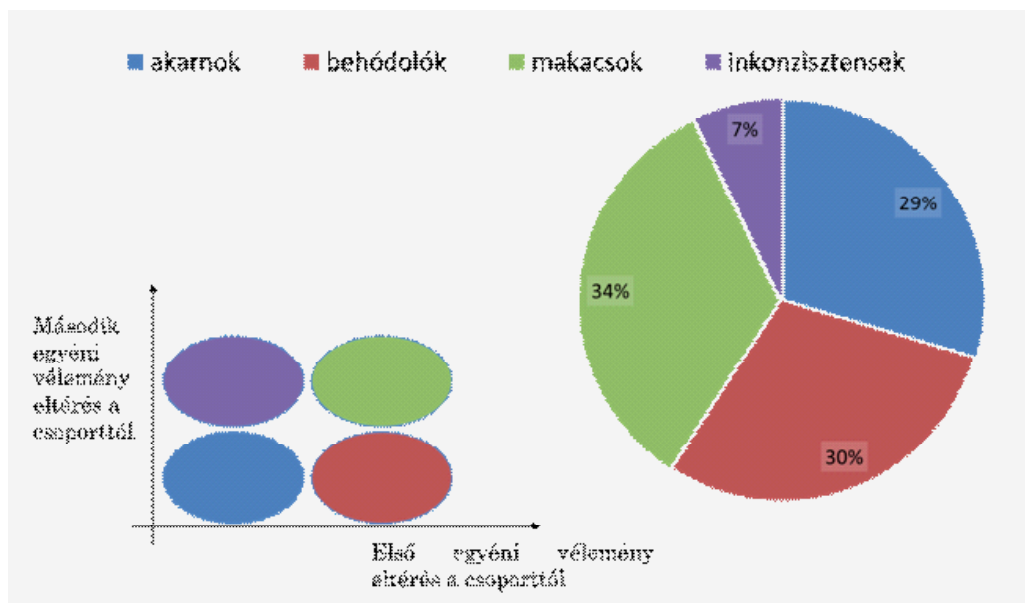
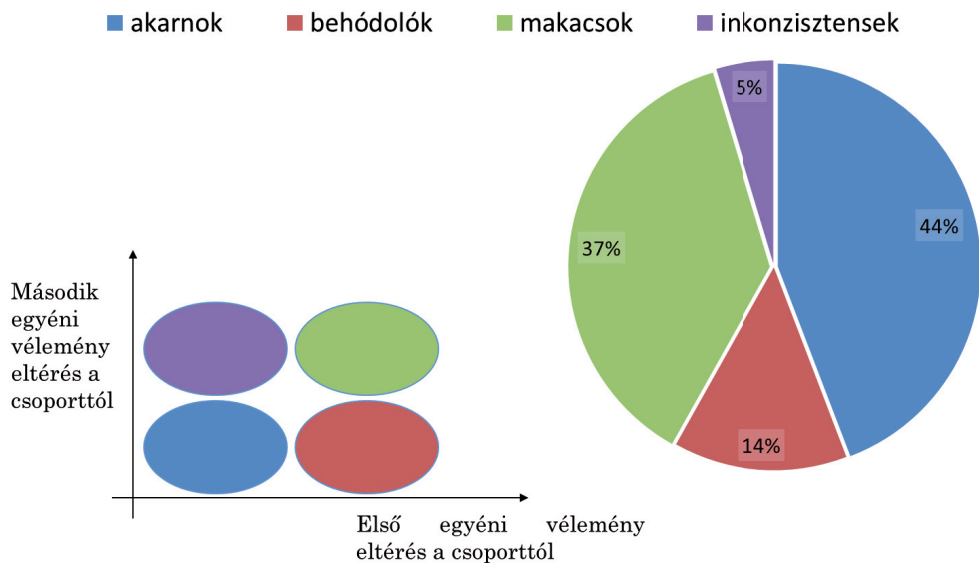
		Vélemény elfogadás		Total
		elutasító	elfogadó	
Csoportra hatás	alacsony - hat a csoport véleményére	19	2	21
	magas - nem hat a csoport véleményére	6	16	22
Total		25	18	43

		Vélemény elfogadás		Total
		elutasító	elfogadó	
Csoportra hatás	alacsony - hat a csoport véleményére	50	12	62
	magas - nem hat a csoport véleményére	50	57	107
Total		100	69	169

A 12. ábrán megmutatjuk a csoportok megoszlását mindkét kísérlet esetében.

12. ábra

A CSOPORTOK MEGOSZLÁSA

Jól látható, hogy az inkonzisztensek és behódoló csoportja mindkét kísérlet esetén kisebb létszámú, mint az akarnokok és makacsok csoportjáé. Ez egyben azt is jelentheti, hogy az egyik változó szerinti ismeret nagyban elősegítheti a második változóra vonatkozó becslést. Az előbbi megállapítást khi-négyszet próbával ellenőriztük (2-3. táblázat), majd miután a kapcsolatot szignifikánsnak találtuk, megvizsgáltuk annak erősségét is (4-5. táblázat), erre 0,640-es, illetve 0,333-as Cramer-féle V érték adódott.

2-3. táblázat

A CSOPORTRA HATÁS ÉS A CSOPORT VÉLEMÉNYÉNEK ELFOGADÁSÁNAK FÜGGETLENSÉGÉRE VONATKOZÓ TESZT

Chi-SquareTests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	ExactSig. (2-sided)	ExactSig. (1-sided)
PearsonChi-Square	17,635 ^a	1	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,79.

Chi-SquareTests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	ExactSig. (2-sided)	ExactSig. (1-sided)
PearsonChi-Square	18,691 ^a	1	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 25,31.

4-5. táblázat

A CSOPORTRA HATÁS ÉS A CSOPORT VÉLEMÉNYÉNEK ELFOGADÁSA KÖZÖTTI KAPCSOLAT ERŐSSÉGE

SymmetricMeasures

		Value	Approx. Sig.
NominalbyNominal	Phi	,640	,000
	Cramer's V	,640	,000
N of Valid Cases		43	

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

SymmetricMeasures

		Value	Approx. Sig.
NominalbyNominal	Phi	,333	,000
	Cramer's V	,333	,000
N of Valid Cases		169	

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Mindezekből arra a nagyon fontos következtetésre juthatunk, hogy amennyiben ismerjük az egyénnek a csoportra hatását, úgy pontosabb becslést adhatunk arra vonatkozólag, hogy az egyén mennyire képes magáévá tenni a csoport véleményét, vagyis hogy a csoport véleménye mennyire határozza

meg az egyén véleményét. Ennek pontosabb megállapításához azonban további vizsgálatokra van szükség, hiszen az egyén csoportra hatásának ismeretében csupán azt tudjuk meghatározni, hogy az illető az akarnokok és inkonzisztensek vagy a makacsok és behódolók csoportjában található. A további szétválasztás viszont további változókat igényel.

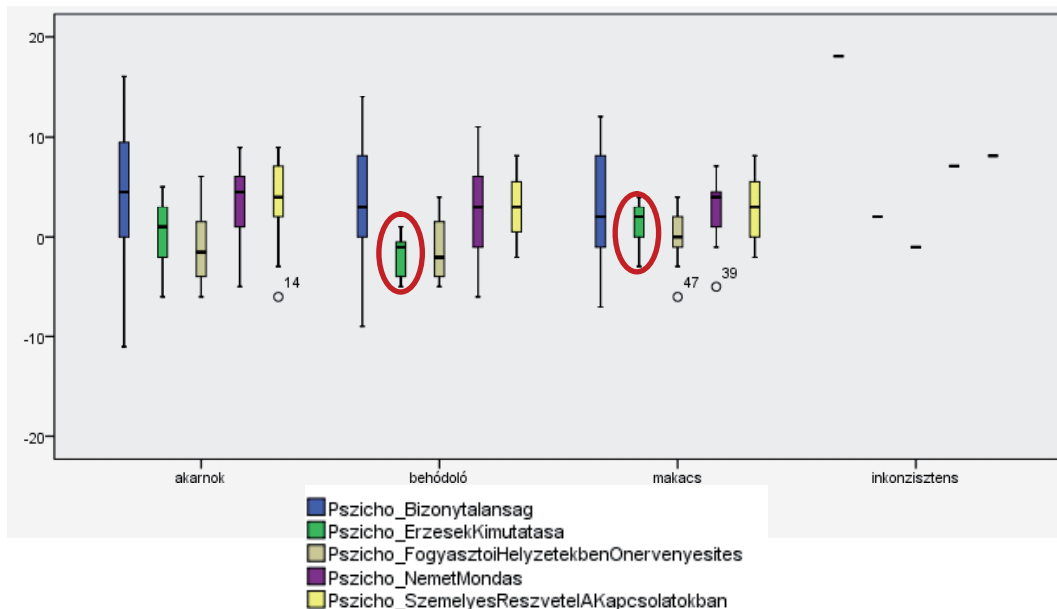
A CSOPORTOK ELŐREJELZÉSE

Ezúttal célunk az, hogy a pszichológiai dimenziók segítségével szétválasszuk az akarnokok és inkonzisztensek, valamint a behódolók és makacsok csoportjait. Megjegyezzük, hogy az első kísérlet esetében meglehetősen alacsony mintaelemszámmal voltunk kénytelenek dolgozni, így az eredmények validálása fontos feladat volt a második kísérlet számára.

Az első kísérlet során az öt pszichológiai változóra dobozábrát készítettünk csoportonként, melyet a 13. ábra szemléltet.

Az a célunk, hogy az akarnokokat és az inkonzisztenseket szétválasszuk egymástól sajnos a dobozábrák alapján elég lehetetlen feladatnak tűnik, ezt páronkénti t-teszt végzésével is meg tudtuk erősíteni. Mivel az inkonzisztensek csoportjában mindössze egyetlen megfigyelés található, ezért ezek lehatárolásával a továbbiakban nem is kívánunk foglalkozni, mivel statisztikai alapon egy ennyire kicsi állomány nem elemezhető.

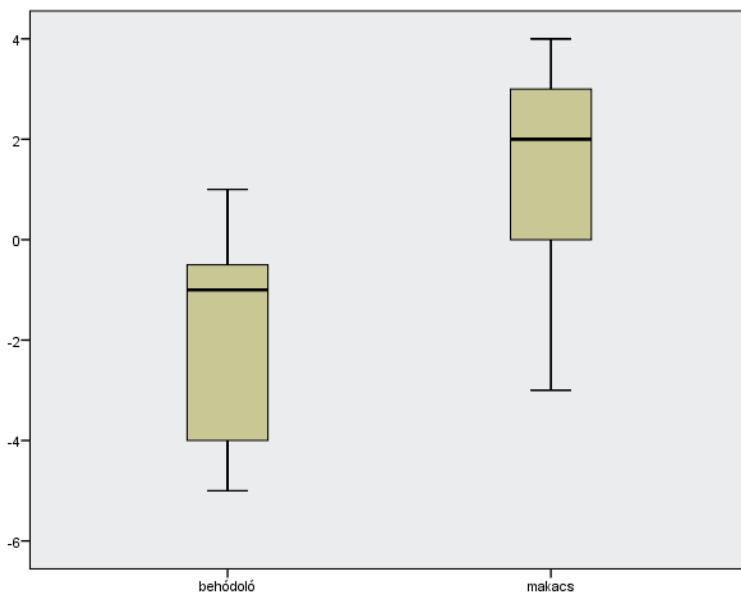
13. ábra
AZ ÖT PSZICHOLÓGIAI DIMENZIÓ DOBOZÁBRÁJA A CSOPORTOK ALAPJÁN BONTVA

A behódolók és makacsok megkülönböztetésére azonban az érzelmek kimutatását mérő pszichológiai változó segítségével láttunk esélyt. Itt is igaz ugyan, hogy kevés megfigyelésünk van a behódolók kategóriájában, de a dobozábrák alapján úgy gondoljuk, hogy az ő csoportjuk esetleg lehatárolható

a makacsokétól. Ennek érdekében – ahogy azt a 14. ábra is mutatja – külön megvizsgáltuk az érzelmek kimutatására vonatkozó változó dobozábráját, majd t-tesztet végeztünk arra vonatkozólag, hogy statisztikailag is kimutatható-e a különbség a két csoport átlagos érzelmi értéke között. Az eredmény erre vonatkozólag pozitív volt (a 6. táblázat tartalmazza), vagyis a makacsok és behódolók között az érzelmi dimenzió szempontjából egyértelműen van különbség: az előbbiek esetében az átlagos érték szignifikánsan magasabb, mint az utóbbi csoportnál.

14. ábra
A BEHÓDOLÓK ÉS MAKACSKOK ESETÉN KÉSZÍTETT DOBOZÁBRÁK AZ ÉRZELMEK KIMUTATÁSA VÁLTOZÓRÓL

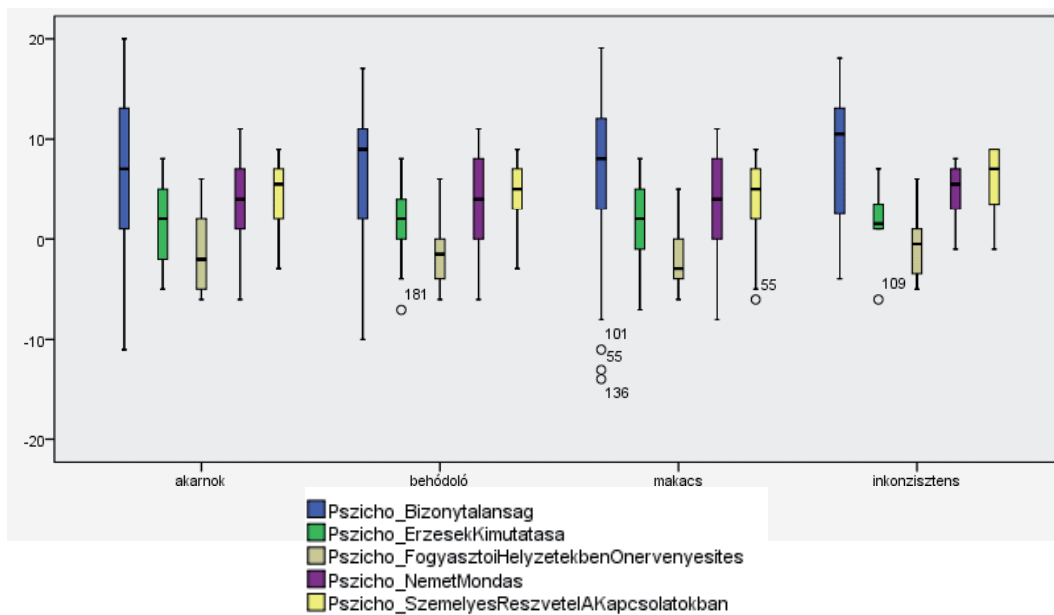
6. táblázat
A BEHÓDOLÓK ÉS MAKACSKOK SZÉTVALASZTHATÓSÁGÁT IGAZOLÓ T-STATISZTIKA

	t-test for Equality of Means		
	t	df	Sig. (2-tailed)
Pszicho_ErzeseKimutata	-2,575	20	0,018

Adva volt tehát a kihívás, hogy az érzelmek kimutatása szerinti dimenzió szempontjából igazoljuk a behódolók és makacsok csoportjának szétválaszthatóságát, így nagy reményekkel futtattuk le a második kísérlet adatbázisára is a dobozábrákat, illetőleg a t-statisztikát. Sajnálataunkra azonban ezúttal nem sikerült ugyanilyen szép eredményeket kapjunk, ezúttal az érzések kimutatására vonatkozó pszichológiai dimenzióban az átlagos értékek a csoportokban azonosaknak tekinthetőek. Mindez a 15. és 16. ábrán is jól látszik, de a 7. táblázatból is kiolvasható.

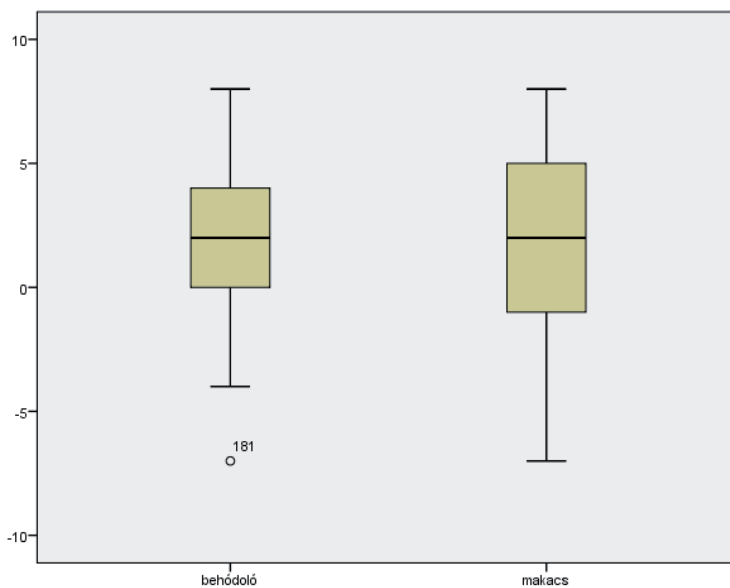
15. ábra

AZ ÖT PSZICHOLÓGIAI DIMENZIÓ DOBOZÁBRÁJA A CSOPORTOK ALAPJÁN BONTVA

16. ábra

A BEHÓDOLÓK ÉS MAKACSKOK ESETÉN KÉSZÍTETT DOBOZÁBRÁK AZ ÉRZELMEK KIMUTATÁSA VÁLTOZÓRÓL

7. táblázat

A BEHÓDOLÓK ÉS MAKACSKOK SZÉTVÁLASZTHATÓSÁGÁT ELUTASÍTÓ T-STATISZTIKA

	t-test for Equality of Means		
	t	df	Sig. (2-tailed)
Pszicho_ErzésekKimutatasa	0,018	103,795	,986

AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

Az eredmények azt mutatják, hogy még bőven van tennivalónk, ha szeretnénk az asszertivitási teszt segítségével előre jelezni egy egyén viselkedését a csoportmunkák során, pontosabban azt, hogy az illető milyen mértékig bizonyul hangadónak majd, illetve hogy mennyire tekinthetjük őt behódolónak. Sajnos korábbi eredményeinket az újabb kísérletek nem igazolták vissza, de hiszünk abban, hogy a rendelkezésünkre álló adatok segítségével képesek leszünk megtalálni a módját annak, hogy a már említett csoportokat azonosíthassuk.

Irodalomjegyzék

Benczúr Zsolt – Réthallér Orsolya (2012): A csoportos döntéshozás eredményének visszahatása az egyénre. Lektorált konferenciakiadvány, PEME IV. országos konferencia, Gazdaságtudományi szekció, 2013, p. 51-57.

Kovács Erzsébet (2011): Pénzügyi adatok statisztikai elemzése. Negyedik bővített kiadás. Tanszék Kft, Budapest.

Fajszki Bulcsú – Cser László – Fehér Tamás (2009): Üzleti haszon az adatok mélyén. Alinea Kiadó, Budapest.

Rathus, S. A. (1973): A 30-item schedule for assessing assertive behavior. Behavior Therapy, Volume 4, Issue 3, p. 398–406.

Viktória Sinkó*

THE ROLE OF DIGITAL COMPETENCES IN THE EU'S EDUCATIONAL PLANS

According to the EU's current educational documents "the knowledge, skills and abilities of the European workforce are of central importance for the EU's innovative strength, productivity and competitiveness." Not only in the narrow sense of professional skills, but beyond them, referring to everything that helps Europeans adapt to a rapidly changing environment. Particularly the role of digital competences got highly appreciated by now. The paper will introduce the concept of digital competence, the EU concepts and efforts in this regard, and examine what kind of opportunities and difficulties Hungary, and more specifically, a college like ÁVF is faced with when improving these competencies.

GENERAL INTRODUCTION

It is a fact known to everybody, that technical opportunities, entertainment, communicational habits, shopping, capital investment, banking opportunities etc. of the 20th century significantly differ from those in the 21st century. The reasons can be detected accurately, but to me they are not at all important in the current paper, so now I will not deal with them.

It is fact, however, that in the 21st century compliance with the human and technical requirements is significantly different compared with the previous generations, it involves higher appreciation capability and sets formerly unprecedented demands for the public, which has fundamental significance for the working ability, survival skills and the skills necessary to maintain active citizenship.

The aims of learning have been reinterpreted due to the transformation of human work and the learning process. The main component determining the quality of human resources is the knowledge and skills they possess, and, what opportunities they will have during their lives to acquire modern, competitive knowledge and skills. The ability to act in open-ended situations has been put into focus [4], which also determine changes in educational policy. It launched a series of changes which equally affected the curricula, assessment and control. The main purpose of these changes is to find adequate answers to the challenges from both an organizational and a practical point of view, the development and modernization of the educational and training systems contributing to the value creation capability of human resources, as well as the related substantive and structural elements. One of these abilities, completely unknown in the last century (or a few decades ago) but a fundamental skill in our days, is digital literacy, the global spreading of which is proved by substantial domestic and international empirical research.

* mestertanár; Általános Vállalkozási Főiskola

COMPETENCE, REFERENCE FRAMEWORK, ITT – HOW THE CAUSE IS LINKED TO THE EFFECT?

Some important dates and events

The focus on education and learning has characterized the European Union's policy decisions for about two decades. In the beginning, it broke into the field of interest of decision makers quite unexpectedly. Understanding that the chances of winning in the political race were largely enhanced by shifting to a knowledge-based society immediately changed the goals and the tasks assigned to the member countries.

The Treaty of Rome signed in March 1957 (which is the foundation document of the Common Market, EEC = European Economic Community) did not yet include educational policy implications.

Since that time, globalization, accompanied by ambivalent feelings, though undoubtedly causing economic and social revolution, left its mark on both education, the technical development and research and development. Decision-makers realized that education and training were key factors to the quality of human resources, the ability of permanent renewal and a competitive knowledge. In this way, all education and training-related theoretical and practical problems became from a nation-state consideration into a community-level issue.

In 1989, at the conference of EU education ministers, it was decided that the "European dimension" should be strengthened by the Member States in their national curricula and educational laws. As a result, national skeleton laws replaced the previous detailed laws, the national basic curriculum has fixed the minimum requirements, and educating European citizens appeared as an expectation, etc. [8]

The new approach was first formulated in the Maastricht Treaty of 1992 and the subsequent basic treaties.

The European Council's meeting in Lisbon of 2000 identified, among others, the following educational policy objectives:

- further increase the rate of annual investment in human resources;
- all schools and training centers should be equipped with Internet connection and they should be developed into a multi-purpose local learning center available to everybody;
- determining within a European framework the basic skills to be acquired in the process of lifelong learning, in which one of the key areas should be ICT (Information and Communications Technology) skills. [8]

The March 2000 summit of the European Council set the goal for the European Union to change Europe to be the most competitive, most dynamic, fastest developing knowledge-based region and in this education was to have a prominent role. It summarized the development of a knowledge-based society in the paradigm of lifelong learning and it determined the areas of cooperation between the Member States and the specific objectives of European education and training systems in the Education and Training 2010 working program. The working program sets 13 objectives that are to be implemented by the Member States in accordance with their own potentials. [7]

The most remarkable events of the next period were the adoption of the Education and Training 2010 working program and the CoE 2020 strategic framework. These steps create the conditions for more solid cooperation in education and training, and serve as a starting point for aims and initiatives that comprise all stages of citizens' life and all types of training.

In 2012, the Education and Training 2020 working program designated the modern and effective program that determined the conditions of cooperation and set up objectives, and is valid until our day, in which the following key strategic objectives were formulated:

- In relation to lifelong learning and mobility, it has been decided that the National Qualifications Frameworks linked to the European Qualifications Framework are to be developed, and the learning opportunities should also be made more flexible through development, and that the European Charter for Mobility must be applied;

- As for improving the quality and efficiency of education and training, it has been decided that every citizen must be given the opportunity to acquire the key competences while the various forms of training should be made more attractive and effective;
- Objectives related to equal treatment, social cohesion, active civic engagement, creativity and innovation were also formulated and a number of principles proposed for observation for the sake of reaching these goals were also designated. [24]

Key competences for lifelong learning

The Stockholm European Council (2001) adopted the report on the concrete future objectives of education and training systems which formulated three strategic goals (quality, accessibility and openness of education and training systems), which were broken down to thirteen objectives. The Barcelona European Council (2002) accepted a detailed work program for the 2010 achievement of the common aims and objectives and emphasized the necessity of the measures ensuring the higher-level acquisition of basic skills, with special attention to digital education and foreign languages. [9]

The working group dealing with the key competences set about work in 2001. Their task was the definition of the new skills, and they also examined how it would be possible to better integrate these skills into the curricula and learn and maintain them lifelong. [9]

The interim progress report that appeared in 2002 introduced a framework system which included eight key competences, and defined the knowledge, skills and attitudes belonging to the specific areas. As the Council and the Commission renewed the Barcelona European Council's call for strengthening the European dimension in education (in the joint progress report of 2004 on the progress of the Education and Training 2010 work program), the working group has revised the framework and completed the appropriate areas with elements of the European dimension. [9]

It was in the first reference framework in which the key skills that are essential for the completion of a knowledge-based society, personality, social inclusion and employability were first listed. [9]

In the reference framework key skills refer to basic literacy and numeracy skills that are 'essential for life'. Instead, the word 'competence' should be used, because it refers to the skills, knowledge, qualities and attitudes combined, and also includes the ability to learn.

The key competences perform the following functions:

- enable people to work towards attaining personal aims during their lifetime which are determined by their personal interest, aspirations and desire for continuous learning;
- allow students an active participation in the life of society;
- each person must be able to find decent work in the labor market.

All of these are essential for life and are preconditions for producing the appropriate individual performance, work and further learning. [9]

A general definition of key competences: "A key competence is a transferable, multifunctional unity of knowledge, skills and attitudes that every individual must possess to be able to accomplish and develop their personalities, be integrated in society and be employable. The key competences must be acquired during the period of public education and training, and subsequently they will serve as a basis for all types of learning for the whole length of life. [9]

The framework identifies the following eight key competences (for details see Table 1.)

1. communication in the mother tongue,
2. communication in foreign languages,
3. mathematical competence and basic competences in science and technology,
4. digital competence,
5. learning to learn,
6. social and civic competences,

7. sense of initiative and entrepreneurship, as well as
8. cultural awareness and expression. [1]

They are all to be treated equally according to the document, and among them some are overlapping and some of them support each other. “Competence in the fundamental basic skills of language, literacy, numeracy and in information and communication technologies (ICT) is an essential foundation for learning, and learning to learn supports all learning activities.” This document therefore considers the ICT topic area to be a fundamental skill. [1]

1 Table

SUMMARY OF KEY COMPETENCIES

Competence	Definition
Communication in the mother tongue	Communication in the mother tongue is the ability to express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts and opinions in both oral and written form (listening, speaking, reading and writing), and to interact linguistically in an appropriate and creative way in a full range of societal and cultural contexts; in education and training, work, home and leisure.
Foreign-language communication	Communication in foreign languages broadly shares the main skill dimensions of communication in the mother tongue: it is based on the ability to understand, express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts and opinions in both oral and written form (listening, speaking, reading and writing) in an appropriate range of societal and cultural contexts (in education and training, work, home and leisure) according to one’s wants or needs. Communication in foreign languages also calls for skills such as mediation and intercultural understanding. An individual’s level of proficiency will vary between the four dimensions (listening, speaking, reading and writing) and between the different languages, and according to that individual’s social and cultural background, environment, needs and/or interests
Mathematical competence and basic competences in science and technology	<p>Mathematical competence is the ability to develop and apply mathematical thinking in order to solve a range of problems in everyday situations. Building on a sound mastery of numeracy, the emphasis is on process and activity, as well as knowledge. Mathematical competence involves, to different degrees, the ability and willingness to use mathematical modes of thought (logical and spatial thinking) and presentation (formulas, models, constructs, graphs, charts).</p> <p>Competence in science refers to the ability and willingness to use the body of knowledge and methodology employed to explain the natural world, in order to identify questions and to draw evidence-based conclusions. Competence in technology is viewed as the application of that knowledge and methodology in response to perceived human wants or needs. Competence in science and technology involves an understanding of the changes caused by human activity and responsibility as an individual citizen.</p>

Competence	Definition
Digital competence	Digital competence involves the confident and critical use of Information Society Technology (IST) for work, leisure and communication. It is underpinned by basic skills in ICT: the use of computers to retrieve, assess, store, produce, present and exchange information, and to communicate and participate in collaborative networks via the Internet.
Learning to learn	“Learning to learn” is the ability to pursue and persist in learning, to organize one’s own learning, through effective management of time and information, both individually and in groups. This competence includes awareness of one’s learning process and needs, identifying available opportunities, and the ability to overcome obstacles in order to learn successfully. This competence means gaining, processing and assimilating new knowledge and skills as well as seeking and making use of guidance. Learning to learn engages learners to build on prior learning and life experiences in order to use and apply knowledge and skills in a variety of contexts: at home, at work, in education and training. Motivation and confidence are crucial to an individual’s competence.
Interpersonal and civic competences	These include personal, interpersonal and intercultural competence and cover all forms of behavior that equip individuals to participate in an effective and constructive way in social and working life, and particularly in increasingly diverse societies, and to resolve conflict where necessary. Civic competence equips individuals to fully participate in civic life, based on knowledge of social and political concepts and structures and a commitment to active and democratic participation.
Entrepreneurship competence	Entrepreneurial competence has an active and a passive component. This includes on the one hand the effort to elicit change, on the other hand, the ability to accept, support and apply innovations induced by external factors. Entrepreneurship includes taking responsibility for one’s own positive and negative actions, developing a strategic vision, setting and achieving goals and success orientation.
Cultural competence	‘Cultural competence’ covers the creative expression of ideas, experiences and emotions in a variety of ways - including music, dance, literature, sculpture and painting. The sense of initiative and entrepreneurship refers to an individual’s ability to turn ideas into action. It includes creativity, innovation and risk-taking, as well as the ability to plan and manage projects in order to achieve objectives. This supports individuals, not only in their everyday lives at home and in society, but also in the workplace, in being aware of the context of their work and being able to seize opportunities, and is a foundation for more specific skills and knowledge needed by those establishing or contributing to social or commercial activity. This should include awareness of ethical values and promote good governance.

(Source: <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>)

The concept of digital competence

Definition according to the reference framework:

Digital competence involves the confident and critical use of Information Society Technology for work, leisure and during communication. This competence is linked to logical and critical thinking, high-level information management skills and advanced communication skills. On the most basic

level, the skills related to the application of information and communication technologies include the abilities of search, evaluation, storage, creation, presentation and delivery of information, as well as Internet communication, the ability to participate in networks and the ability to use multimedia information technology. [9]

The knowledge, skills and attitudes making up competence

As digital competence is a transferable, multifunctional system of knowledge, skills and attitudes that every individual must possess for their personal development, social participation and successful employment, it can be said that the significance of digital competence lies exactly in its complexity. [9]

Knowledge

The in-depth knowledge of the nature, role and opportunities of Information Society Technologies (IST), which include:

- knowledge of the most important computer applications (word processing, spreadsheet, database, information storage and management);
- recognition of the differences between opportunities provided by the Internet and electronic communications (e-mail, video conferencing and other network activities), and reality on the one hand, and the virtual world on the other;
- knowledge of the potential involved in the use of ICT, for the completion of personality, social inclusion and employability by promoting creativity and innovation,
- understanding of the reliability and validity of information and the recognition that ethical principles must be respected. [9] [12]

Skills:

- electronic information, search, gathering, processing and use of data and terms,
- use of proper tools (presentations, graphs, charts, maps) for creating, presenting or interpreting complex information,
- accessing web sites, searching on them, and the use of Internet-based services,
- the use of information society technologies in critical thinking, creativity and innovation [9] [12]

Attitudes

Willingness to use IST both in individual work and team work, the application of critical and reflective approach in the evaluation of the available information.

- Positive attitude to Internet-use and responsiveness toward the safe and responsible use of the World Wide Web including respect for the private sector and the cultural differences,
- Interest in IST- use for the sake of broadening horizons, by way of participating in cultural, social and professional communities and networks. [9] [12]

Higher levels of ICT skills can best be defined as media literacy, which consists in conscious awareness of the technological and cultural dimensions of a variety of media, and encourages using them in creative and critical ways. [9] Therefore, the test methods used so far, which have been suitable to measure some of the basic skills both nationally and internationally, cannot provide a suitable characterization of the basic skills. Misalignment and the hard comparability of the results or the research findings have been described by Molnár Gyöngyvér and Andrea Kárpáti, who carried out the meta-analysis of the following tests: of OECD PISA , IEA TIMSS 2003, Safer Internet, IEA SITES - Module 2, Monitor97, Monitor99, Hungary information Society Report 2006, National public Education IT survey 2006 , University of Szeged, OK Local 2010 survey, eLEMÉR 2011 [2]

THE NECESSITY AND PROBLEMS OF DIGITAL LITERACY

The rapid development of information technology is transforming the whole society. This ever-changing world can only be comfortable for people who understand the changes and their motivations.

Digital literacy has become a key requirement in the labor market, so much so, that due to (partial or complete) lack of that, a significant part of the population can only partially, or not at all, be employed. This reduces the country's competitiveness, and causes financial and time losses for the economy and the public sector. [5]

Some of the consequences of low digital literacy:

- Online (government, public administration and health) services spread slowly, so the use of cost-effective, online services resulting in billions of savings is also slow. [5]
- The lack of ability to participate in adult training programs is one of the biggest obstacles for the mass spreading of online education and training forms, and thus, also of lifelong learning. [5]

But who are those who do not, or only partially, possess these skills? The target groups to be developed have been defined in many ways. Based on the current Internet penetration data, the situation is complicated by data differing not only by sex, but also by age groups. I will be discussing this problem in more detail later.

Since the difference in the numbers of Internet and computer users has decreased to a minimum, so those who use computers are most likely to use the Internet, too. The ratio of PC users cannot be expected to grow significantly, so the gap between those digitally literate and illiterate may stabilize. [5]

Another problem is that primary and secondary education do not ensure the skill-level acquisition of the use of ICT tools necessary in everyday life and in business, and the shortage in ICT experts with a marketable knowledge continues to grow. [5]

It must also be remembered that in the last 10 years, the rapid development of technology has caused great changes that have, temporarily, definitely raised citizens with digital competence above the average. The number of tools used has increased, and knowledge has expanded, to such an extent that it has completely transformed the hitherto entrenched habits, and while it opened up a new space, it has also set new challenges to the users of these tools. PDAs, mobile phones, TVs, tablets, even simple watches have gone through such explosive development that has dramatically expanded the function of these devices. The use of these devices is bound to transform the current, PC-based form of informatics education. We are witnessing experiments presenting successful methods for education applying multi-media, which is expected to be wide-spread in the 21st century. [26] [27] [28] [29] [30] In the light of the above, it is interesting to read that, in the first results of the eLEMÉR research, Hunya found the following: “the schools assessed their infrastructural facilities and their related tasks >>almost completely solved<< or >>fully resolved<< “. [2]

DIGITAL COMPETENCE GAP

The digital literacy results arising from the 2009 PISA survey (functions of the digital literacy measurements simulated real life situations in search, e-mail reading and writing, blog reading and use of forums) ranked the performance of Hungarian 15-year-old students deep below the average of the developed countries. Good digital literacy results require regular, effective and multi-purpose Internet-usage as well. Average results (digital and traditional) achieved in the study of two different reading comprehension tasks show a negative difference greater than Hungary only in the case of Poland. [13] (The next PISA report is expected in December 2013.)

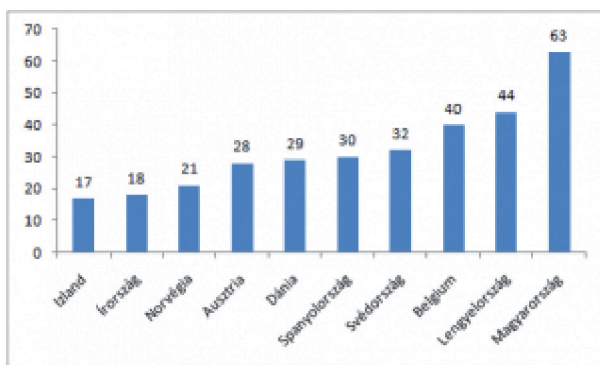
1 Figure:

DIGITAL LITERACY RESULTS OF THE PARTICIPATING EUROPEAN COUNTRIES [13]

2 Figure:

THE LEVEL OF DIGITAL LITERACY GAP BETWEEN THE PARTICIPATING EUROPEAN COUNTRIES [13]

According to the assessment report, there is strong correlation between broadband Internet access and digital literacy results, so it can be assumed that the main explanation for the lower than average performance lies in the low internet penetration. (This is, however, not supported by the Polish example, as their Internet penetration is lower than that of Hungary). [13]

As, according to the investigation, a significant proportion of students have no opportunity to use the Internet at home, the role of schools is crucial, as this way there would be opportunity for compensation. If the difference between the performance of students using computers at home and non-users is not very large, the schools are able to perform this compensating task. In fact, among the countries surveyed, Hungary is the only one in which students using the Internet at school show a much weaker digital literacy performance than those not using Internet at school. The Hungarian public education therefore does not meet the function of levelling out inequalities in opportunities in the area of digital competences. [13]

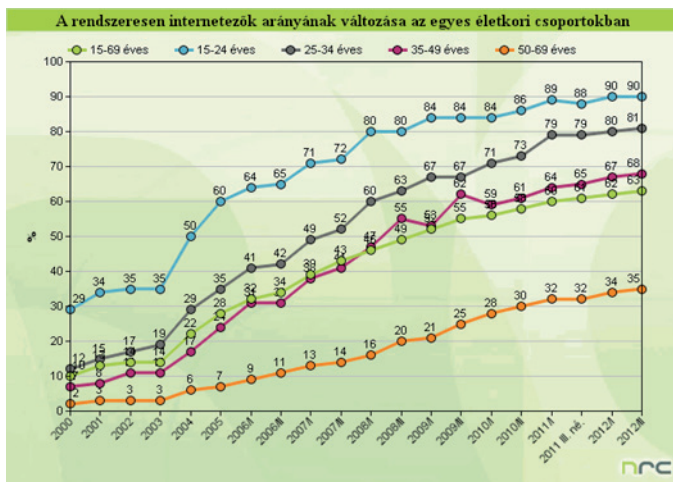
Besides, the rate of those using the Internet at least once a month is increasing, the Hungarian Internet penetration reached 66 per cent by 2012, thus those using the Internet far outnumber those who resist its introduction. [33]

In 2011, nearly ninety percent of those aged 15-24 used the Internet at least once a month, while almost eighty percent of the 25-34-year-olds regularly used it. The middle-aged also produced this 2/3 ratio, while those over 50 only achieved only 1/3, (according to 2011 market research data of NRC).

Internet has become a ubiquitous tool for our everyday life. According to data by NMHH, in 2011 there were 2.1 million fixed-line Internet subscriptions and the number of end-points capable of 30 megabits/second speed also increased. The number of mobile Internet subscribers (possibly through smart phones and tablet computers spread) increased dramatically. Of the 2.3 million existing mobile Internet subscriptions 1.8 million were in fact used by their owners. The average user distributes 1GB data monthly.

One driving force behind the spread of the Internet is the birth of applications and websites that really make people hook up to the Internet. To further increase the Internet penetration rate, it must be figured out how people in the older age group and also middle-aged non-users can be motivated. In this way, the sizeable gap in digital literacy could be narrowed. [18]

3 Figure:
INTERNET PENETRATION DATA [20]

In 2007, a study was published on the reasons for the “no Internet” attitude, in which the domestic society was divided into five segments along the factors that most affect whether or not somebody begins to use the Internet. In the most susceptible segment the probability of Internet use was 13:1, while in the least susceptible group it was only 1:2, and on this ground it was estimated that as much as 72 percent penetration could be achieved in the 15-69-year-old population even if access is provided to everyone. Compared with the actual level of penetration at 34 pc, this indicated that many potential Internet users lived in Hungary. In 2013, however, it provides grounds for supposing that the current level (63 %) cannot be significantly increased in the short term, because the older, less educated layers will not be using the Internet in the future either. The digital gap is thus likely to remain. [13]

While over 50 years of age the regular use of the Internet is characteristic of a layer with higher-than-average education being open to novelties, and this distinguishes them from ‘average’ people, under 30 years of age nine out of ten actively use the internet, the world wide web takes up a significant part of their time, so the young people who not use the opportunity will lag behind. [13]

Accordingly, the real digital gap is not between Internet-users and non- Internet-users, rather between young people using or not using the Internet. Therefore, what the reduction of the gap requires is not to increase the number of internet users in the total population, but the digitally still illiterate young people have to be involved in the Internet community. [13]

The above results were obtained from the sources indicated, but it is also an important task to increase the chances of citizens belonging to age groups other than the young, but not wishing to lag behind. This is also included in the EU's directives, and it is an imperative both morally and from a human point of view.

However, the task is not only an opportunity for those working in education and training, but is a challenge also for many other areas, eg. for those in charge of the marketing policy of manufacturing companies, and for software developers.

THE JAPANESE MIRACLE

Japan has the world's second largest economic power, its annual production is more than 4.5 trillion dollars, which did not decline during the recession. Its per capita national income is nearly 40 thousand dollars a year, far above the average of the most advanced European and Asian countries. The country is world leader in information technology, almost all young people graduate from secondary education, and three quarters of them continue their studies in higher education. The whole society is characterized by lifelong learning, with no regard to gender, age or social affiliation. No other society has such an advanced learning culture. [22]

Japan has a distinct and unique culture characterized, among others, by conservatism, respect for tradition, hard work, collectivism, and the love of work. It cannot be compared to anything else and it can serve as a model for everyone.

In his article Laszlo Harangi [22] analyses the important objectives and guidelines of the two leading "e-strategies" resulting in Japan's leading role in informatics in the late 2000s, which have been key factors of the current success.

But Japan does not only wish to achieve, but also wants to keep its IT world leadership, and, in order to do so, according to the documents, "digital competence needs to become as nationwide as paper-based literacy did at the beginning of the 20th century." [22]

As to achieve this aim they still have plenty of work to do, a lot of courses were launched all over the country, including in-school, off-school and workplace projects, to raise digital competence to a higher level, with particular attention to the elderly and the disabled.

Of course, an adequate number of well-qualified trainers, professionals, researchers is required to achieve the targets, therefore they call about 30 thousand foreign "guest workers" into the country, to make up for the shortage of informatics experts. Simultaneously, they wish to develop higher -level computer training at universities and colleges (on graduate and post-graduate levels). Accordingly, from 2008 onward, Master-level training of IT specialists became an accredited part of higher education. [22]

One method to spread digital literacy is to have school - age students learn the basics of computer literacy. Great importance is attributed to developing the digital competence of children to enable them to gain knowledge properly and thus participate in school life, therefore some of the subjects are already taught through the Internet. In this way, students acquire digital literacy in their secondary school years. They do not question whether it is necessary or useful, the subject of the discussion is what can and what cannot be taught online, and how e-learning can be organically incorporated into the learning process as a whole. [22]

So it can be stated that a good strategy alone is not sufficient to reproduce the miracle described above. The will and motivation of the citizens are the only keys that can bring technical equipment and other facilities to success. And, before we start pointing fingers in search of those responsible, we, trainers and educators, have to find the opportunities that can make information technology more attractive for the different age-groups of our students, even if our equipment is not always state of the art.

THE OPPORTUNITIES OF DEVELOPMENT

Digital competence significantly expands the learning opportunities, as the process of learning can take place regardless of space and time, allowing for an individual rate of progress, thus the student can choose his own style of learning, improving his responsibility for the effectiveness of the learning process, which ultimately leads to the improvement of this efficiency. Adding to this the opportunities arising from the formation and application of networks, and cooperation and the exchange of information with fellow-students and teachers, the concept of learning really gets in a new dimension. Another positive feature is that the anxiety present in the form of education requiring personal presence, which weakens student performance, can be avoided, thus increasing creativity and resulting in a heterogeneous activity that widens the choice of competences to be acquired through learning. [23]

In its document ‘Memorandum on Lifelong Learning’, the Council of Europe laid down the message that can be interpreted as a reference framework for LWL (Life - wide Learning) and relies heavily on digital competences: [24]

- General and continuous access to all new knowledge and skills (computer literacy, knowledge of foreign languages, technological culture, entrepreneurial and social knowledge and skills , but the skills of self-assertiveness like self-confidence, self-management communication and risk-taking are also becoming increasingly important. [24]
- Increasing investment in human resources should be encouraged both on organizational and individual levels (taxation, individual learning accounts etc.). [24]
- Innovation in teaching and learning (information and communication technology, smart learning spaces, self-directed learning rather than teaching, training faculty to become mentors and mediators). [24]
- Assessment of learning (reliable and high-quality systems must be in place for the recognition and accreditation of prior and/or experiential learning, also to enhance the free movement of labor). [24]
- Information and Advisory Service (consulting services network, eg. IT Mentor for supporting digital competencies). [24]
- Taking learning closer to the home or domicile (information and communication technology, incentive programs for individuals, municipalities, learning centers in the schools, village community centers and libraries, active application of e-learning). [24]

E-learning

E-learning is based on the use of multimedia technologies and the Internet. It integrates access to resources and services supporting learning, as well as the cooperation between students far from each other, into a digitalized frame. [23]

The versatile devices of the e-learning system can provide manifold assistance in implementing the training purposes arising at any stage of LWL. The learning management software applications are capable of continuous monitoring of students' individual progress, so they facilitate the personal relationship between teacher and student, and the customized promotion of the learning process. [23]

Zsuzsanna Lengyel wrote: 'Higher education institutions are pioneers in the use of ICTs. This fact predestines them to actively participate in the implementation of the strategy and the working program of lifelong learning. The most natural medium of operating intelligent knowledge management software or e-learning systems is the functionally sound knowledge management institution,' and 'the everyday knowledge management tools of the near future are already there before our eyes; they are the smart phones and M-learning'.

M-learning

The learning process of M-learning is determined by mobile interpersonal communication. It is typically a problem-solving form of learning, a method of knowledge acquisition, which offers solutions to the problems arising "here and now", while it also indicates the places and opportunities at which more thorough information is available. Mobile communication is a free and everyday form of conversation, without space boundaries, in which the individual fields of study are not sharply separated. It is based on solving practical problems, usually containing multimedia elements, which are linked up by texts, diagrams, pictures and maps. [31]

Opportunities

The Budapest College of Management has been successfully applying, in the teaching of several subjects, the Moodle e-learning program, and IT courses are offered in full-time and correspondence education as well.

Unfortunately, our means are limited, as the extension of Moodle with new software modules is costly for Moodle, but the currently used system is also capable of performing the basic tasks.

After the introduction of the current system, we see further opportunity in the expansion of the system, as well as its widest possible use. In my experience, many people avoid the use of the system, despite its advantages.

This would obviously require training of trainers' courses, which should improve the teachers' digital competence, in addition to the teaching of the use of e-learning. (see Japanese model [22])

The mobile learning tools are much more familiar and every-day, consequently more likeable, for students. We should take advantage of the emotions already created by the use of these tools in education, in such a way that we get the students to carry out daily activities using them. [32] This requires a lot more multimedia teaching materials than there are at present, which students can apply interactively, at their own pace, during the learning process (e.g., interactive books), also enriched by the experience of sharing.

As the student has a better chance of getting a sense of achievement in teamwork, e-learning that creates the possibility of communication, and m-learning that requires communication to take place, as well as the options supporting them, should play a larger part in higher education than they do today. Teamwork and project work should also be utilized much more than currently, either in classwork or as extracurricular (so-called "studiousness") task, which of course (for motivational purposes) can be included in student's results, in some form or other.

References

1. Európai Referenciakeret; Luxembourg: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2007; © Európai Közösségek, 2007
2. Molnár Gyöngyvér, Kárpáti Andrea (2012): Informatikai műveltség. In: Csapó Benő (szerk.): Mérlegen a magyar iskola. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 441-476.
3. Oktatásfejlesztési program az NFT II.-ben (2007-2013), Az Oktatási Minisztérium és a szakmai, társadalmi szervezetek javaslatai, 2006. április (http://www.okm.gov.hu/letolt/nft2/oktatas_fejlesztas.pdf letöltve: 2013.11.02)
4. Kőpatakiné Mészáros Mária, Sinka Edit: A magyar oktatás fejlesztése UNESCO nemzeti jelentés Magyarország 2005–2007, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2008
5. eInclusion: IKT Helyzetelemzés 2010 végén <http://einclusion.hu/2011-01-27/ikt-helyzetelemzes-2010-vegen/> (letöltve: 2013.11.02)
6. Ollé János: A digitális állampolgárság értelmezése és fejlesztési lehetőségei, in Oktatás-Informatika <http://www.oktatas-informatika.hu/2012/07/olle-janos-a-digitalis-allampolgarsag-ertelmezese-es-fejlesztési-lehetosegei/>; (letöltve: 2013.11.01)
7. Nemzeti Erőforrás Minisztérium: Az Európai Unió és az oktatás, képzés, <http://www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/europai-unio-oktatas> (letöltve: 2013.11.01)
8. Az Európai Unió felépítése és működése, az Európai Unióban zajló oktatáspolitikai folyamatok <http://ametist.detek.unideb.hu/tekeh/tanarkepzes/Europai%20unios%20ismeretek> (letöltve: 2013.09.26)
9. Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák, 2009. június 17 <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto> (letöltve: 2013.09.30)
10. Mihály Ildikó: OECD-szakértők a kulcskompetenciákról <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00061/2002-06-vt-Mihaly-OECD.html> (letöltve: 2013.10.10)
11. „A kompetencia az ismeretek, képességek és attitűdök egysége” Kerekasztalvita a kompetenciafejlesztésről és a kompetencia alapú oktatásról <http://www.ofi.hu/tudastar/kompetencia/kompetencia-ismeretek> (letöltve: 2013.10.20)
12. Abonyi-Tóth Andor: A digitális kompetencia <http://abonyita.inf.elte.hu/digkomp20100225.pdf> (letöltve: 2013.10.12)
13. Radó Péter: A digitális kompetencia szakadékról (2011.07.02. 16:53) <http://oktpolcafe.hu/a-digitalis-kompetencia-szakadekrol-533/> (letöltve: 2013.10.13)
14. Kárpáti Andrea, Horváth Ádám (2009): National Policies and Practices on ICT in Education in Hungary. in: Plomp, Tjeerd; Law, N.; Anderson, R.; Quale, A. (eds.): Cross-National ICT Policies and Practices in Education. Information Age Publishing, Charlotte, NC, USA, 349–368.
15. Kozma, Robert B. (2008): Comparative Analysis of Policies for ICT, in Education. http://robertkozma.com/images/kozma_comparative_ict_policies_chapter.pdf, In: Voogt, Joke; Knezek, Gerald (eds.): International Handbook on Information Technology in Primary and Secondary Education. Springer, New York
16. World Economic Forum (2010): The Lisbon Review 2010. World Economic Forum, Switzerland. <http://www.weforum.org/pdf/Gcr/LisbonReview/TheLisbonReview2010.pdf>
17. White, Gerry (2008): ICT Trends in Education. Teaching and Learning and Leadership Digital Learning Research. Australian Council for Educational Research http://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=digital_learning

18. Három magyarból kettő már használja az internetet, ORIGO (2012. 05. 18. 10:12)
<http://www.origo.hu/techbazis/20120517-negy-magyarbol-harom-mar-hasznalja-az-internetet.html>
(letöltve: 2013.10.20)
19. Minden harmadik nagy internetezik, ORIGO (2012. 04. 16. 13:54)
<http://www.origo.hu/techbazis/szamitogep/20120416-minden-harmadik-nagy-internetezik.html>
(letöltve: 2013.10.20)
20. Internet penetrációs adatok
http://nrc.hu/kutatas/internet_penetracio (letöltve:2013. 10.23)
21. Kurucz Imre: Hogyan tovább, internet penetráció? (2013. március 11.)
http://nrc.hu/hirek/2013/03/11/Hogyan_tovabb_internetpenetracio (letöltve: 2013.10.22)
22. Harangi László: Digitális kompetencia és vállalkozói képesség Japánban. in: Felnőttképzés 2010/2
http://site.nive.hu/folyoiratok/images/stories/Felnottkepzes/2010/2szam/1100214_harangi_digital_iskompetenciaesvallkepjanban.pdf (letöltve: 2013.11.01.)
23. Lengyel Zsuzsanna: Kompetencia központú tanulás – tudásalapú szervezet
http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/publikacio/Lengyel_Zs_02.pdf (letöltve: 2013.11.09)
24. Memorandum az élethosszig tartó tanulásról
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=linktar&kod=eu> (letöltve: 2013.09.30)
25. Oktatás és képzés 2020 (ET 2020)
http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/ef0016_hu.htm (Utolsó frissítés: 2009.10.23, letöltve:2013.11.10)
26. A Tablet PC-k szerepe az oktatásban
http://sg.hu/cikkek/30733/a_tablet_pc_k_szerepe_az_oktatasban (2004. január 22; letöltve: 2013.11.10)
27. Csodás etióp hackersztori; Afrikai tabletsztori - Oktat az informatika
http://nol.hu/tud-tech/20121117-csodas_etiop_hackersracok (Hargitai Miklós, 2012. november 17; letöltve: 2013.11.10)
28. Bemondta a tévé: tablet az iskolában
<http://komposzt.wordpress.com/2013/09/30/bemondta-a-teve-tablet-az-iskolaban/> (2013.09.30; letöltve: 2013.11.10)
29. iPad projekt - az Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatica Intézete és az Eszterházy Károly Főiskola Gyakorló Iskolájának közös projektje
<http://ipad.ektf.hu/> (2013.09.30; letöltve: 2013.11.10)
30. Eltűnhetnek a tankönyvek az iskolákból
<http://www.hir24.hu/it-mobil/2013/09/26/eltunhetnek-a-tankonyvek-az-iskolakbol/~~hirmusor> (2013.09.27; letöltve: 2013.11.10)
31. A XXI. század kommunikációja - Mobil információs társadalom
<http://21.sz.phil-inst.hu/m-learning.htm> ()
32. Gulyás István: m-Learning, vagy változatlan oktatás?!http://videotorium.hu/hu/recordings/details/5674,m-Learning_vagy_valtozatlan_oktatas_
(letöltve: 2013.11.10)
33. Origo: Három magyarból kettő már használja az internetet
<http://www.origo.hu/techbazis/20120517-negy-magyarbol-harom-mar-hasznalja-az-internetet.html> (2012. 05. 18; letöltve 2013.09.15)

Marosi Ildikó*

A CSALÁDI ÉRTÉKEK SZEREPE A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI TUDÁSÁRAMLÁSBAN

Az egyéni, személyes tudás fontos eleme a meghitt, személyközi, nem nyilvános családi tudás. Kérdés, hogy az idősebb generációk át tudják-e adni a tudásukat a fiatalabb generációknak? A generációk közötti tudás áramlásban a család szociális szerepe meghatározó, miközben maga a család is átalakuláson megy keresztül.

A tacit tudás átadására és a szocializációra irányuló kvantitatív kutatás magyar felsőoktatási hallgatók körében zajlott 2013. augusztus 20. és 2013. október 6. között. Eredményeink szerint az Y generáció kevés olyan tevékenységben vesz részt aktívan, ahol az idősebb korosztállyal közös élményre tesz szert és tudást, tapasztalatot vagy hagyományt tud(na) átvenni. Amennyiben a fiatal generáció aktívan részt vesz tanuláson, munkán kívüli, nem öncélú tevékenységben, az visszavezethető csekély számú, otthon, a családban elsajátítható értékekre, ezek az engedelmesség, a felelősség, a jólneveltség, és végül a vallás.

BEVEZETÉS

A szakirodalom a tudás számos típusát különbözteti meg, illetve értelmezi egyéni, csoport és szervezeti szinten. Jelen tanulmány az egyéni tudással, azon belül is a tacit tudás átadásával foglalkozik. A tudás megszerzésében a szocializáció jelentős szereppel bírhat, a szocializáció és a tapasztalati tanulás révén a tacit tudás elemei – különösen az értékek – nehezen, lassan, de a referens személyek hatására változtathatóak.

A cikk elméleti fejezetében rövid feldolgozásra kerülnek a tudás fajtái, a tudás átadás fajtái, az értékek, valamint a generációk jellemzése. Ehhez illeszkedően a gyakorlati kutatás részletei és eredményei kerülnek bemutatásra. Az elemzések tárgya az Y generáció aktivitása, szocializációs (tapasztalati tanulás formái), a család működésének jellemzői, a családban elsajátítandó értékek közötti összefüggések feltárása.

TUDÁS FAJTÁI, A TUDÁS ÁTADÁS FAJTÁI

A tudás „az információ értelmezett, szubjektív formája, produktív módon használt, aktivizálható, jelentéssel bíró információ, amely magában foglalja az alkalmazás és felhasználás képességét”. Szabóné, (2007): p. 35. A meglehetősen nagyszámú szakirodalom jellegzetesen három: az egyéni, a csoport- és a szervezeti szinten értelmezi a tudást. Tanulmányomban az egyéni szintű tudással foglalkozom. A szakirodalmi „személyes tudás” alapmodell Polányi Mihály nevéhez köthető. Szerinte a tudás a jéghegyhez hasonlít azáltal, hogy „többet tudunk, mint amit el tudunk mondani”. Polányi,

* adjunktus, Óbudai Egyetem, KGK

(1997): p. 170. A látható explicit rész a szavakkal leírható, számokkal kifejezhető, kommunikálható, másoknak átadható, elmondható, megosztható tudás, akár adatok, képletek, kódolt eljárások vagy egyetemes alapelvek formájában. A többi a rejtett, implicit tudás: tapasztalatok, események, viselkedésmódok, minták, törvényszerűségek és összefüggések. A tacit tudás technikai vagy kognitív eredetű; mentális modellekből, értékekből, hitből, észlelésből, intuícióból és feltételezésekből épül fel (Smith, 2001). Az egyén a másoktól örökölt tudást beépíti a saját tudásába, így szerez új ismereteket. A Nonaka – Takeuchi szerzőpáros hallgatólagos tudásról beszél, amely nehezen megfigyelhető és kifejezhető. Nonaka – Takeuchi, (1995): p. 56, 73. A hallgatólagos tudás további jellemzője, hogy személyes, környezet-specifikus. Szubjektív véleményekből, ösztönös megérzésekből, előérzetekből, kognitív és technikai elemekből áll, amelyeket nehéz átadni. A hallgatólagos tudás csak egy kis része a tudásnak, és az implicit tudástól nehéz megkülönböztetni.

Nonaka és Konno a tudás létrejöttét az explicit és a tacit tudás közötti interakció spirális, dinamikus folyamataként írja le. Nonaka – Konno, (1998). Nonaka és Takeuchi (1998) szerzőpáros a tacit és az explicit tudást szerves egységként kezelik. Nonaka – Takeuchi, (1998). Nonaka négy állomásos modelljében a szocializáció, externalizáció, kombináció, valamint az internalizáció jelentik a tudás létrejöttének, alakulásának folyamatát. Ebben a folyamatban az egyének társas érintkezésével keletkezik és a használat során formálódik, bővül az új tudás. A modell az egyéni, a csoport- és a szervezeti szintű folyamatokat fogja össze, melyből a jelen vizsgálat tárgyát a szocializáció képezi, így ezt ismertettem részletesebben.

A szocializáció a tacit tudás egyének közötti megosztása. Itt a tacit tudás leginkább az együttes tevékenységek, a közös időöltés, a környezet megismerése útján cserélődik az egyének között és nem írásos vagy szóbeli instrukciónak köszönhetően. A szocializáció hosszú folyamat, időt igényel, mire valaki megéri egy újfajta, másképp gondolkodásra vagy megérti mások eltérő gondolkodását. Ahhoz, hogy a szocializáció végbemehessen, három feltétel szükséges. Lényeges, hogy az egyén nyitott legyen a többiek és a környezete iránt, empátiával rendelkezzen. Ugyancsak szükséges a fizikai közelség követelménye, mivel az információ áramlása, a tudás átadása direkt, közvetlen interakciókon keresztül valósul meg. A tudás megosztásához, elterjesztéséhez az átadás helyszínét is biztosítani kell.

Varga szerint a családi tudás intim, személyközi, meghitt, nem nyilvános egyéni tudás. Varga, (n.a.). Szerinte az egyik fő kérdés, hogy a családi csoporttudás és tömegkultúra tudás segíti-e vagy éppen károsítja a családok életét és együttműködését. A másik fő kérdés az a domináns tudásszerzési folyamat, ahogyan a családtag a formázott köztudást megszerzi és belsővé teszi. Ezeknek megfelelően minden családnak megvan a maga tudásrendszere. A szocializáció tehát azért fontos, mert a tacit tudás nem mindig tudatos – lehet hiedelem, attitűd és érték is – amelyek csak nehezen és lassan, főleg referens személyek hatására (ha egyáltalán) változnak.

A tudás megszerzésének egyik módja a tanulás. A szocializáció egy olyan tanulási folyamatként tekinthető, amely során az egyén a társadalomból érkező információkat befogadja, feldolgozza, elraktározza és felhasználja úgy, hogy minél jobban megfeleljen a társadalmi követelményeknek. Juhász, (2008): p. 33. A tanulás folyamatát több elméleti megközelítés magyarázza, melyek közül a szocializációval kapcsolatosan kiemelendő a tapasztalati tanulás modellje. Kolb modellje – amely összeköti a különböző tanulási modelleket – a tanulást a cselekvés, a visszatükrözés, a gondolkodás, a döntés, új cselekvés állandó, ciklikus körfolyamatként értelmezi. Kolb, (1984). A tapasztalati tanulás esetében az egyének, szabadon határozzák meg a saját tanulási irányukat. Sárvári, (2000).

ÉRTÉKEK

A társadalmi rend reprodukciója tekintetében az értékeknek a generációk közötti átörökítését rögzítő kapcsolatok tartják. Lesthaege – Moors, (n.a.). Az értékek lehetnek genetikus eredetűek, illetve tanulás útján formálódóak: a nemzeti kultúra, a szülői minta, a tanári, baráti és hasonló környezeti tényezők által befolyásoltak. Az értékek olyan, viszonylag tartós meggyőződések, amelyek szerint egy bizonyos viselkedésmód vagy életcél a személy vagy a társadalom számára előnyben részesítendő annak ellentétével szemben. Rokeach, (1973): p. 5. Az általános értékek az élet egészével kapcsolatosak, pl. egyenlőség, a család biztonsága, önmegbecsülés. A speciális értékek az élet egyes területeire vonatkoznak, pl. kemény munka értéke, kreativitás, függetlenség, engedelmesség, jólneveltség, felelősség. Robbins, (1998). Az értékeket úgy sajátítja el az egyén, hogy integrálja a saját tanulási tapasztalatait a szociális csoportjaiban uralkodó normákkal, majd ezeket együtt internalizálja. Schwartz, (1992), in: Berta, (2010): p. 19.

A szociológusok által 33 országban végzett Európai Értékrendi kutatás szerint a megkérdezettek 84%-a értékeli úgy, hogy a család, mint érték nagyon fontos. EVS, (2010). Ez azért is külön figyelemre méltó, mert Európában a demográfiai trendek szerint egyre kevesebb gyermek születik. A XXI. századi új demográfiai átmenetben a csökkenő gyerekszám mögött megfigyelhető az individualizáció erősödése, az értékek elmozdultak az autonómia, a magánélet, az önmegvalósítás és a személyes boldogság irányába, ugyanakkor a kollektív célok értéke gyengült. Ezt illusztrálja az a folyamat is, amely szerint a szülők a gyermektől az engedelmesség helyett inkább a függetlenséget várják el. Halman et al, (2011): p. 35.

A GENERÁCIÓK JELLEMZŐI

A különböző életkor csoportok (generációk) eltérő attitűdökkel, magatartással, elvárásokkal, szokásokkal és jellemzőkkel rendelkeznek, amelynek lényegi kivonatát az 1. táblázat tartalmazza. Hammill, (2005).

1. táblázat

A KÜLÖNBÖZŐ GENERÁCIÓK SZEMÉLYES ÉS ÉLETSTÍLUS JELLEMZŐI

	„Baby Boom”-hoz tartozók (1946-1964)	X generáció (1965-1980)	Y generáció (1981-2000)
Kulcs-kompetenciák	optimizmus, bevonódás	szkepticizmus, rajongás, informalitás	realizmus, bizalom, extrém szórakozás, csoporthoz tartozás
Család	széthullott	kulcsosgyerek (sokat van egyedül, mert szülei dolgoznak)	családegyesítés
Oktatás/képzés	születési jogon	célhoz vezető út	hihetetlenül drága
Kommunikáció, média	nyomógombos telefon bármikor hívható	mobiltelefon, csak munkával kapcsolatosan hívj	internet, videotelefon e-mail
Pénzkezelés	vásárolj most – fizess később	óvatos, konzervatív spórolás	keress, hogy költhess

Forrás: <http://www.fdu.edu/newspubs/magazine/05ws/generations.htm> alapján Hammill, (2005) saját fordítás

A 2011-es népszámlálás adatai szerint a 20-29 évesek száma 1 229 ezer fő, ami a teljes népesség mintegy 12%-a. A fiatal felnőtt (posztadoleszcens) korban lévő fiatalok sajátos kényelmi helyzetben lehetnek, mivel egyidejűleg felnőttként pénzt keresnek és élvezhetik a szabadidejüket, valamint a családon belüli védeltséget gyermeki státuszban azáltal, hogy nehezebbé vált az önálló egzisztencia megteremtése és a szülői ház elhagyása. Magyar Ifjúság, (2012). 2011-ben a 20-39 éves korosztály tagjainak 37%-a élt a szülei vel gyermekstátuszban. Harcsa – Monostori, (2012).

Fentiek ismeretében fogalmaztam meg a következő kutatási célokat:

- 1) Annak feltárása, hogy a családon és a tanuláson/munkán kívül az Y generáció milyen tevékenységeket végez.
- 2) Annak feltárása, hogy ezekben a tevékenységekben való aktivitást (együttműködést) milyen családon belüli jellemzők és családi értékek befolyásolják.
- 3) Az Y generáció véleményének megismerése arról, hogy az értékeket hol kell elsajátítani.
- 4) A családok működési jellemzőinek megismerése.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA, MINTA

Kvantitatív vizsgálatom módszere az online, strukturált kérdőívvezetés volt. A felmérésre 2013. augusztus 20-tól október 6-ig került sor, hólabda típusú mintavételi technikát alkalmazva. A kérdőívet az Y generációból (18-33 évesek) 344 fő töltötte ki, jelen tanulmányban az válaszaikat dolgozom fel, „minta” alatt ezt a válaszadói kört értem. Feltételezések:

H1 Az Y generáció kevés olyan tevékenységben vesz részt aktívan, ahol az idősebb korosztállyal közös élményre tesz szert és tudást, tapasztalatot vagy hagyományt tudna átvenni.

H2 A fiatal generáció ilyen jellegű aktivitása visszavezethető csekély számú, otthon, a családban elsajátítható értékekre.

H3 Az Y generáció családi értékfelfogásában tükröződik, hogy kitolódik az önállóvá válás ideje.

A válaszadók regionális megoszlása:

- Észak-Magyarország 29 fő (8,4%),
- Észak-Alföld 14 fő (4,1%),
- Dél-Alföld 24 fő (7,0%),
- Közép-Magyarország 202 fő (58,7%),
- Közép-Dunántúl 35 fő (10,2%),
- Nyugat-Dunántúl 21 fő (6,1%),
- Dél-Dunántúl 19 fő (5,5%).

A minta többsége (72,7%-a) férfi, 27,3%-a nő (94 fő).

ESZKÖZ ÉS ELJÁRÁS, ADATELEMZÉS

A kutatásban alkalmazott kérdőív fejezeteit a 2. táblázat foglalja össze. Az együttműködés és a családi érték témaköröket, valamint a háttér információkat kerestem.

2. táblázat

A KUTATÁSBAN ALKALMAZOTT KÉRDŐÍV FELÉPÍTÉSE

I. fejezet Együttműködések	II. fejezet Család, értékek	III. fejezet Háttér információk
<ul style="list-style-type: none">• Különböző korosztályokkal való együttműködés• A különböző korosztályok munkavállalói tulajdonságok szerinti értékelése• Elméleti magyarázat fogadása• Tanfolyami részvétel másokkal• Tanácsok elfogadása• Tanulandó és tanítandó• Tanulás melletti elfoglaltságok	<ul style="list-style-type: none">• Családra jellemző értékek• Életcélok• Társadalmi értékrend	<ul style="list-style-type: none">• Életkor• Iskola• Évfolyam• Nem• Lakóhely (megye)• Lakóhely településtípusa• Háztartásban élők• A szülők iskolai végzettsége• Észrevételek, megjegyzések

A kérdőívben összesen 29 kérdést tettem fel, ebből 10 nyitott volt, a többi 19 zárt (feleletválasztós), ezek többsége eldöntendő vagy alternatív zárt kérdés (nominális skálák).

A statisztikai elemzést az SPSS 20.0 statisztikai programmal végeztem. Mivel a kérdőívet kötelező kérdésekkel szerkesztettem, így nem keletkeztek hiányzó adatok. Az eredmények megismeréséhez nélkülözhetetlen leíró statisztikákon túl (számtani átlag, gyakoriság) több változós elemzéseket végeztem az összefüggések feltárása érdekében: kereszttábla és korreláció elemzéseket, továbbá egyetértés vizsgálatokat.

A hipotézis vizsgálatokhoz indexeket is képeztem. Az index szerkesztés olyan adatredukciós eljárás, ahol több, különböző mérési szintű alapmutató összevonásával egyetlen változót hozunk létre. Az egymással összefüggő változók vizsgálata után a kiválogatott és egy-egy indexbe tömörített értékek informatívak és az átlagértékekhez képest többet őriznek meg a tartalmukból, ugyanakkor egyszerűsítik a további elemzéseket. Az indexek szerkesztéséhez az változóknak azonos nagyságú, fokozatú skálákat kellett tartalmazniuk a válaszadás azonos iránya (pozitív skálák) mentén. Az indexek legmagasabb, 100%-os értéke az „ideális” értéket mutatja, ahol mindegyik vizsgált tényezőre a legmagasabb minősítést kaptuk, a 0%-os érték pedig a legkedvezőtlenebb helyzetre utal.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Tanulás/munka melletti elfoglaltságok

Az Y generáció által végzett tevékenységekre vonatkozó eredmények azt sugallják, hogy a fiatal válaszadók a tanulás mellett leginkább azokkal a tevékenységekkel foglalkoznak, amelyek az ő kedvükre vannak (sport, kirándulás). Esetleg – mert külső kényszerből vagy belső szükségletből adódik – rendszeres vagy alkalmi jelleggel az otthoni házimunka végzése, a tanfolyami részvétel, helyi kezdeményezés (pl. falunap). A további vizsgált elfoglaltságok: betegápolás családon belül vagy kívül, házimunka családon kívül, civil szerveződés (pl. polgári védelem) és hagyományörzés mind olyan tevékenység, amely másokra irányul, másokért végzendő, nem öncélú, és nem utolsó sorban az idősebb generációval kapcsolatos – mindezeket azonban a válaszadók többsége nem, vagy csak csekély arányban, alkalmi módon végzi.

3. táblázat

A TANULÁS/MUNKA MELLETTI EGYÉB ELFOGLALTSÁG ELŐFORDULÁSI ARÁNYA AZ Y GENERÁCIÓ KÖRÉBEN (%)

	Nem végez	Alkalmoszerűen végzi	Rendszeresen végzi
Betegápolás családon belül	76,9%	17,8%	5,2%
Betegápolás családon kívül	95,8%	3,3%	0,9%
Házimunka családon belül	19,7%	37,9%	42,4%
Házimunka családon kívül	78,1%	18,3%	3,6%
Civil szerveződés	90,3%	7,0%	2,7%
Helyi kezdeményezés	56,5%	35,7%	7,8%
Hagyományörzés	70,4%	24,4%	5,2%
Sport	14,1%	41,2%	44,7%
Tanfolyam	29,9%	53,1%	17,0%
Kirándulás	10,9%	56,6%	32,4%

A CSALÁDOK MŰKÖDÉSE

A felmérésben résztvevőket megkértem arra, hogy 1-5-ig terjedő Likert-skálán értékeljék, hogy a családot az alábbi tulajdonságok mennyiben jellemzik. Ezekből az állításokból képeztem ún. indexeket, amelyek az állításokra adott válaszokat tömörítik egyetlen mutatóban.

Az „elvárások index” azt mutatja, hogy a család milyen elvárásokat fogalmaz meg és támaszt a tagjaival szemben. Összetevői:

- 1) A családban fontos, hogy ki milyen teljesítményt nyújt (akár iskolában, akár munkahelyen).
- 2) A család minden tagjának megvan a rendszeres feladata (pl. valamely házimunka).
- 3) A családban fontos az önállóság.
- 4) A családban alapvető elvárás, hogy felelősséget vállaljunk a tetteinkért.

Az „egység index” azt fejezi ki, hogy a válaszadó szempontjából a családban mennyire fontos az összetartozás, a család egységben kezelése, a hagyományok átörökítése. Összetevői:

- 1) A családom hétvégén egyidőben, egyszerre ül le az ebédhez.
- 2) A családi ünnepeket mindig együtt tartjuk.
- 3) A családban rendszeresen a rokonlátogatások.
- 4) A családban fontosak a hagyományok őrzése.

A „viszonyulás index” azt mutatja meg, hogy a családon belüli kapcsolatokat, azok minőségét hogyan értékeli. Összetevői:

- 1) A családban fontos a kapcsolatok minősége.
- 2) A családban fontos az egymás segítése.
- 3) A családban alapvető érték a bizalom.
- 4) A családban alapvető fontosságú az őszinteség.

A „test és lélek index” a fentiekén túlmenően a testi és lelki egészség, valamint a hit tényezők értékét összesíti egy mutatóban:

- 1) A családban fontos a családtagok egészsége.
- 2) A családom tagjai számára fontos a vallás.

A felmérés eredményei szerint a családon belüli kapcsolatok minősége (viszonyulás index 79,52%) a legmagasabbra értékelt jellemző, ezt követi a családtagokkal szembeni elvárás (elvárások index 73,27). A család egysége (összetartozás, kapcsolatok tartása) az előzőektől valamelyest elmarad (egységindex 65,66), az egészség és a vallás fontossága pedig az utolsó helyre szorult az előzőekkel szemben (test és lélek index 61,01).

AZ ÉRTÉKEK ELSAJÁTÍTÁSA

Az EVS kutatás úgy tette fel a kérdést: „Egyetért-e azzal, hogy az értékeket otthon kell elsajátítani?” A kérdőívben ettől eltérően kérdeztem rá az értékek elsajátítására: „Ön szerint hol kell elsajátítani a következő értékeket?” Az Y generáció szerint leginkább a jólneveltséget, a takarékoskosságot, illetve az önzetlenséget, az engedelmisséget és a toleranciát kell otthon megtanulni. A felelősségérzet tekintetében már megoszlik a korcsoport véleménye. A függetlenség, az eltökéltség és kitartás, a kemény munka értéke, valamint a kreativitás értékek esetében pedig megoszlik az otthon szerepe az iskolával és a munkahellyel.

Az értékek közül számos esetben jelentős eltérést találtam az Európai Értékkutatás (EVS) eredményei és a jelen felmérés eredményei között. Három értékkel kapcsolatosan az EVS eredményei messze magasabb arányokat mutatnak, mint a jelen mintában szereplő Y generáció:

- a felelősségérzet esetében az EVS 76%, míg az Y generációnak mintegy fele (52,9%) gondolja azt, hogy otthon kell ezt elsajátítani,
- a függetlenségről az EVS 76%, míg az Y generációnak alig egyharmada (32%) véli úgy, hogy otthon kell megtanítani,
- a szorgalomról az EVS szerint 76% véli azt, hogy otthon kell elsajátítani, míg a mostani válaszadók egyötöde (20,6%) ért ezzel egyet.

A következő értékek esetében az EVS eredményei maradnak el jelentősen a mintában szereplő Y generáció által adott választóktól:

- az engedelmisség tekintetében az EVS válaszadók szerint 42%, míg a minta nagy része (70,6%) gondolja ezt otthon megtanítandó érték,
- a vallásos hitről az EVS eredményei szerint 22,0%, a válaszadók szerint 44,5% véli azt, hogy otthon kell elsajátítani,
- a takarékoságról az EVS válaszadók mintegy fele (49%), a jelen kutatásban válaszadók jelentős többsége (87,5%) gondolkodik családi feladatként,
- az önzetlenséget az EVS válaszadók egyharmada (34%), míg az Y generáció 79,9%-a tulajdonítja otthon elsajátítandó értéknek.

4. táblázat

AZ ÉRTÉKEK ELSAJÁTÍTÁSÁNAK HELYSZÍNE AZ Y GENERÁCIÓ VÉLEMÉNYÉNEK MEGOSZLÁSA SZERINT, VALAMINT AZ EVS KUTATÁS EREDMÉNYEI SZERINT (%)

Érték	Az EVS (2008) szerint otthon kell elsajátítani	Jelen kutatás válaszadói szerint az értékeket hol kell elsajátítani			
		otthon	iskolában	munkahelyen	egyéb
eltökélség és kitartás	29%	29,4%	42,2%	18,0%	10,5%
felelősségérzet	76%	52,9%	18,9%	24,7%	3,5%
jólneveltség	83%	86,3%	5,5%	6,1%	2,0%
függetlenség	76%	32,0%	28,2%	16,9%	23,0
engedelmesség	42%	70,6%	21,2%	4,9%	3,2%
vallásos hit	22%	44,5%	4,4%	1,7%	49,4%
takarékosság	49%	87,5%	5,8%	3,2%	3,5%
tolerancia és tisztelet	71%	70,6%	17,7%	8,1%	3,5%
önzetlenség	34%	79,7%	14,2%	2,0%	4,1%
kreativitás (képzelőerő)	16%	16,6%	63,7%	12,2%	7,6%
kemény munka értéke (szorgalom)	76%	20,6%	42,4%	33,1%	3,8%

A következő lépésben összekapcsoltam a családok működését jellemző indexeket azzal a kérdéskörrel, hogy az értékeket hol kell elsajátítani. Az eredmények visszaigazolják, hogy a családon belül kapcsolatok minősége meghatározó a családon belüli érték elsajátításában, a kivételek közé azok tartoznak, amelyek egyébként sem tartoznak szorosan (EVS eredmények szerint) az otthon elsajátítandó értékek közé (kreativitás és vallásos hit). A felelősségérzet és a jólneveltség, valamint a takarékoság tekintetében a családban megfogalmazott elvárások és a család egységessége, összetartozása szintén meghatározó jelentőségű.

5. táblázat

A CSALÁD MŰKÖDÉSÉVEL KAPCSOLATOS INDEXEK ÉS AZ ÉRTÉKEK ELSAJÁTÍTÁSÁNAK STATISZTIKAI KAPCSOLATAI*

Érték	Elvárás index	Egység index	Viszonyulás index	Test és lélek index
eltökéltség és kitartás			p=0,017	
felelősségérzet	p=0,020	p=0,011	p=0,005	
jólneveltség	p<0,000	p=0,005	p=0,003	p<0,000
függetlenség				
engedelmesség		p=0,012	p=0,001	
vallásos hit				p<0,000
takarékosság	p=0,006	p=0,005	p=0,002	p<0,000
tolerancia és tisztelet			p=0,006	
önzetlenség			p<0,000	
kreativitás (képzelőerő)				p=0,024
kemény munka értéke (szorgalom)	p=0,022		p=0,001	

* Khi négyzet kétoldali szignifikancia értékek

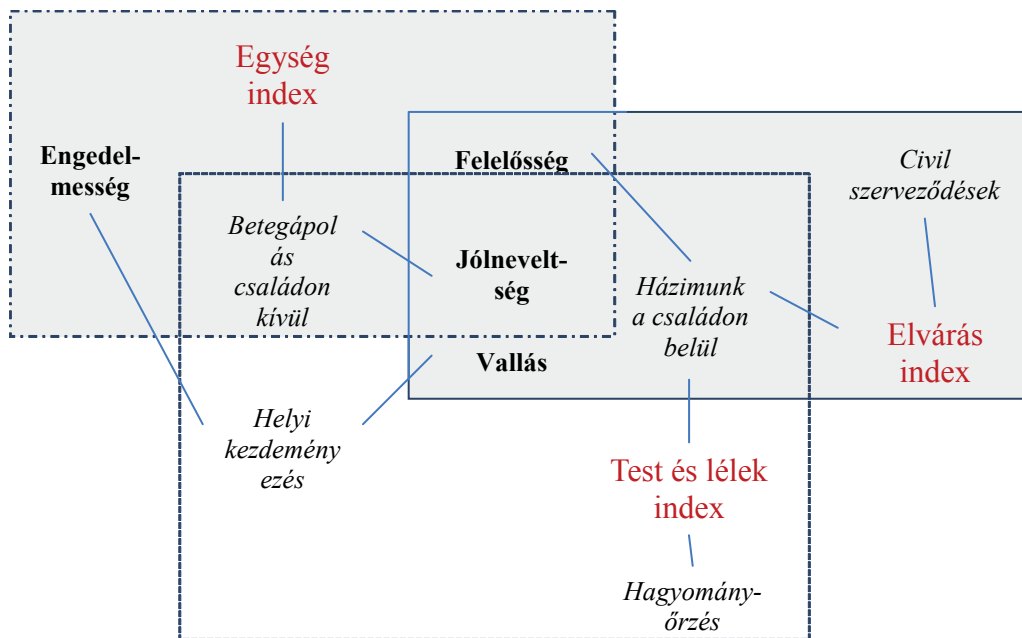
AZ ELFOGLALTSÁGOK – CSALÁDI MŰKÖDÉS JELLEMZŐI – ÉRTÉKEK ÖSSZEKAPCSOLÁSA

A tanulás/munka melletti egyéb elfoglaltságokat a családban elsajátítandó értékekkel összevetve kevés összefüggést tárható fel. Azt, hogy családon belül végez-e házimunkát, meghatározza az illető gondolkodása arról, hogy a felelősséget otthon kell elsajátítani (p=0,015). A helyi kezdeményezésekben való részvétel az otthon lesajátítandó jólneveltséggel (p=0,049), valamint az engedelmességgel (p=0,031) van összefüggésben. Ezen túlmenően családon kívüli betegápolásban való részvételt befolyásoló családban átadandó érték az eredményeink alapján a vallásos hit (p<0,000).

Eredményeink szerint három, családi működési jellemzőből álló index kapcsolódik ahhoz a négy értékhez (engedelmesség, felelőség, jólneveltség, vallás), amelyek megjelennek a tanulás/munka melletti elfoglaltságokban. Ezek a családi indexek jellegzetes elfoglaltságokkal mutatnak statisztikailag is kimutatható kapcsolatot, ami azért érdekes, mert a szóban forgó öt elfoglaltságból mindössze egy, a házimunka vonatkozik a családi határon belülre, a többi pedig külső, társadalmi esemény vagy szerveződés. Azaz, a család összetartó egysége, a családban megfogalmazott elvárások, sőt, a gyakorolt vallás is lényeges ahhoz, hogy a felmérésben szereplő fiatalok elvállaljanak olyan tevékenységeket is, mint családon kívüli betegápolás, helyi kezdeményezés, hagyományörzés, civil szerveződésekben való részvétel – ahol az idősebb generációkkal közös tevékenységet végeznek.

1. ábra

A CSALÁDI MŰKÖDÉST JELLEMZŐ INDEXEK, AZ OTTHON ELSAJÁTÍTANDÓ ÉRTÉKEK ÉS A TANULÁS/MUNKA MELLETTI ELFOGLALTSÁGOK ÖSSZEFÜGGÉSEI

ÖSSZEFOGLALÁS

A hipotézis vizsgálatok alapján az előzetesen megfogalmazott feltételezések igaznak bizonyultak.

Az Y generációra leginkább jellemző a saját, öncélú tevékenység, a sport, a szórakozás, esetenként a kirándulás és valamely tanfolyam elvégzése. Kevésbé vagy alig jellemző közösségi tevékenységben való részvétel. Inkább csak alkalmyszerűen vesznek részt helyi kezdeményezésekben, hagyomány-örzésben, civil szerveződésben, végeznek betegápolást családon kívül vagy házimunkát családon belül. Ha ez így van, akkor ezek az elfoglaltságok nem a tacit tudás megosztása, a szocializáció és a tapasztalati tanulás legfőbb szinterei a számukra.

A tacit tudás, és az értékek, valamint a tevékenységek mentén fontos tényező, hogy a család hogyan működik, miket tart fontosnak, milyen a belső feladatmegosztás és az egymáshoz fűződő kapcsolatok mentén mennyire mutat egységet a család. Ugyanakkor a kapcsolatok minősége, az egymás segítése, a bizalom és az őszinteség úgy tűnik, hogy megmaradnak a család határain belül és nem befolyásolják a fiatalok kötelező (tanulás vagy munka) feladatai melletti elfoglaltságait. Ugyancsak lényeges, hogy milyen speciális értékeket sikerül átörökíteni a családban. A kutatás eredményei szerint az engedelmesség, felelősségérzet, jólneveltség értékek ott vannak a vizsgált együttműködésekben.

Az értékek elsajátításával kapcsolatos válaszok visszavezethetők arra, hogy a vizsgált generáció tovább él együtt a szülőikkel. Ennek köszönhetően az Európai Értékkutatás eredményeihez képest a válaszadók lényegesen eltérően értékelték az otthon, a családban elsajátítandó értékeket: a szülői otthon melege (önzetlenség magasabb arányban), az odafigyelés és a kiszolgálás (felelősség, függetlenség, szorgalom alacsonyabb arányban), az alkalmazkodás (engedelmesség magasabb arányban) a rezsiköltségek megosztása vagy megspórolása (takarékoság magasabb arányban).

Összességében visszaigazolásra került, hogy a generációk közötti tacit tudás átadásában és formálásában befolyásoló szereppel bír a család, illetve a családi szocializáció. Tekintettel arra, hogy a tacit tudás tartalma, valamint az átadás folyamata sem mindig tudatos, bár sok múlik a családon, az mégsem bír kizárólagos szereppel. Az intézmények (pl. oktatás) és egyéb természetes (pl. barátok) referens személyek vagy a média, internet konformizáló hatása befolyásolhatják a tacit tudás változását.

Felhasznált irodalom

EVS, (2010): European Values Study 2008: Hungary. 2010/47. Cologne, GESIS Data Archive.

Halman, L. - Sieben, I. - Van Zundert, M. (2011). Atlas of European Values. Trends and Traditions at the Turn of the Century. Leiden: Brill, p. 35

Hammill, G. (2005): Mixing and Managing Four Generations of Employees. In: EduMagazine Online, Winter/Spring

<http://www.fdu.edu/newspubs/magazine/05ws/generations.htm>, 2013.10.18.

Harcza I. - Monostori J. (2012): Családi struktúrák az életciklusban. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk): Társadalmi Riport, 2012. TÁRKI.

Juhász Tímea (2010): Családbarát munkahelyek, családbarát szervezetek. Doktori disszertáció p. 33. Győr. Széchényi István Egyetem, RGDI.

Kolb, D. A. (1984): Experiential Learning. Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Lesthaege, R. – Moors, G. (2000): Életpálya váltások és értékorientáció: Szelekció és adaptáció. In: Demográfia, 43. évf. 4. sz. pp. 405-444.

Székely L. (szerk. 2013): Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet. 2013 Kutatópont.

Nonaka, I. – Konno, N. (1998): The Concept of „Ba”: Building a Foundation for Knowledge Creation. In: California Management Review, vol. 40. No. 3. pp. 40-54

Nonaka, I. – Takeuchi, H. (1995): The Knowledge Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics for Innovation. New York, Oxford University Press.

Polányi, M. (1997): Tudomány és ember. Három tanulmány. (Hallgatóságos dimenzió, pp. 163-236.) Argumentum Kiadó.

Rokeach, M. (1973): The Nature of Human Values. New York. The Free Press.

Robbins, S. P. (1998): Organizational Behavior. Prentice-Hall, International, Inc., Upper Saddle River. New Jersey. Prentice-Hall

Sárvári, Gy. (2000): Tapasztalati tanulás, szupervízió, IV. Budapesti Pszichológus Napok, Almássy Téri Szabadidő Központ, március 3-5.

Szabóné F. É. (2007): Együttműködés és versengés a tudásmegosztás során. Doktori értekezés. Gödöllő. Szent István Egyetem.

Schmith, E. A. (2001): The Role of Tacit and Explicit Knowledge in the Workplace. In: Journal of Knowledge Management, vol. 5, n. 4. pp. 311-321.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Test in 20 Countries. In: Zanna, M. (ed.). Advances in Experimental Social Psychology. New York: Academic Press. 1-65. In: Berta, J. (2010): A 12-17 évesek érték- és modellpreferenciái a médiahasználat függvényében. ELTE Pszichológiai Doktori Iskola.

Tóth O. (2001): Értékátadási problémák a családban. In: *Educatio* 2001/3 pp. 449-460.

Varga Cs. (n.a.): Tudás és jövő, avagy az új, egyesített paradigma körvonalai. <http://www.inco.hu/inco6/kozpont/cikk1h.htm>, letöltés ideje: 2013.12.21.

Szabó Júlia*

IGAZ MESÉK, AVAGY EURÓPAI TÖRTÉNETEINK ÉS A NORMATÍV MAG KERESÉSE

EGY EURÓPAI MÉDIAFESZTIVÁL KATEGÓRIÁJÁNAK ELEMZÉSE

Jürgen Habermas kifejezését használtam a címben, aki „Esszé Európa alkotmányáról” című cikkgyűjtemény kötetében így ír a német belpolitikáról, miután nagyformátumú politikai elődök tevékenységét karakterizálja. „2005 óta teljesen szétfolynak a kontúrok. Már nem tudni, mi a tét – hogy egyáltalán van-e még nagyobb, mint a következő választások megnyerése. A polgárok érzik, hogy a normatív magjától megfosztott politika visszatartja őket valamitől.”

Majd, kicsit később így folytatja:

„A ’nagy’ projektekről való lemondás nem old meg semmit. A nemzetközi közösség nem teheti meg, hogy ne foglalkozzék a klímaváltozással, a nukleáris technológia globális kockázataival, a pénzpiacok által vezérelt kapitalizmus szabályozásának szükségletével vagy az emberi jogok nemzetközi szinten való érvényesítésével. S e problémák nagyságrendjéhez képest szinte már áttekinthető formátumú az a feladat, amellyel nekünk Európában meg kell birkóznunk”. (Habermas, 2012, pp. 132-133)

A következőkben bemutatok egy olyan keretet, ahol ezt a munkát végzik kis léptékben, de annál módszeresebben azok az európai műsorkészítők, akiknek rádiódokumentumai évről évre megjelennek a Prix Európa médiafesztivál rádiódokumentum kategóriájában. Egy nagyobb kutatásban elemzem három év termését, 2010-2013-ig, most egyetlen év műsorait mutatom meg, illetve feltérképezem, milyen témákat, európai történeteket dolgoznak fel és milyen értékeket találunk ezekben az alkotásokban.

Kérdés, hogy van-e olyan közös kulturális és politikai univerzum, ami kirajzolódik ezekből az alkotásokból? Vajon ezek a legkülönbözőbb európai országokban elhangzott művek alkalmasak-e társadalmi önreflexióra? Vajon érvényes-e a kritikai nyilvánosság integrációt teremtő szerepe, vagy az újmédia megjelenésével olyan mértékben átalakult a társadalmi nyilvánosság, hogy ez a szerkezetváltás csakis a fragmentációt, a differenciált kulturális milióknak szóló kommunikációt támogatja?

A kérdések relevanciájának igazolására idézem Hammer Ferenc szociológus és médiakutató egyik szövegének részletét:

„Az aktivista, emancipátor állam aranykora arra az időszakra esik, amikor a média szerkezete a ma ismeretközvetítő képességre rendkívül egyszerű volt. Az állami, közszolgálati média jól elkülöníthető volt a kereskedelmitől, kevés médiatípus létezett – nagy közönséggel bíró, földi sugárzású tévé- és rádiócsatornák, nagy példányszámban megjelenő képes magazinok –, s ezek nagy közönségcsoportokon

* PhD-hallgató ELTE TáTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

keresztül elérték a népesség nagyobb részét. Ezt a leosztást először a műholdas, illetve kábeles műsorterjesztés kezdte ki; aztán a niche-médiapiacok megjelenése, majd a totális digitalizálás tett be neki, amikor nemcsak a termékek előállítására, hanem megosztásukra is digitális platformokon keresztül történik, gyakran nem a professzionális tartalomiparosok, hanem a közönség által. Manapság egy médiatartalom sikere mindinkább népszavazásnak tekinthető, amikor a közönség figyelmével, kattintásával, lájkolásával, megosztásával és kommentelésével „szavaz”.

Ily módon az egykori „közönség”, a „médiafogyasztó” helyett ma inkább cselekvőkről beszélhetünk. Azt is tudjuk, hogy a média, különösen a kereskedelmi, árgus tekintettel figyeli a neten a közönség, illetve a cselekvők tevékenységét, hiszen jó okkal feltételezheti, hogy sikeres tartalmat állíthat elő, ha sikerül felszívnia azt a témát vagy sztorit, ami már bizonyított a különféle médiamegosztó felületeken. Történik mindez az eseményekkel csaknem szinkronban, valós időben.

Szilárd és a digitális nyilvánosság karamboljából az a tanulság adódik, hogy fogyatkozik az érvénye annak az elképzelésnek, mely szerint a közös nagy közbeszéd - ha tetszik, a közös kultúra - természetesen vezetne sokakat arra, hogy így vagy úgy vélekedjenek a világról. Egyre inkább a Cass Sunstein jogfilozófus Republic.com című könyvében felvázolt profécia látszik megvalósulni: ez egyre elkülönülőbb, egymást egyre kevésbé értő, egyre bezárkózóbb világok sokaságaként képzelel el a digitális társadalmat. Nagy, közös normák híján búcsút mondhatunk annak a képzetnek is, hogy az emberek gyárilag jó szándékúak, csak amikor gondolkodni kezdenek arról, hogy milyen a világ és mit kellene tenni a jobbításáért, bizonyos előítéletek rossz irányba viszik a gondolataikat. Úgy tűnik, egyre inkább az elitkultúrából származó ósdi normává válik az a tétel, mely szerint minden különbség és minden empirikus ellenpélda ellenére van oszthatatlan emberi méltóság - keresztény nyelven: szeretet -, s ez életünk közös nevezője. Ma a jogvédő szándék még az emancipáló állam támogatását bírja. Ám a téma nyilvános megtárgyalása, az argumentumok megosztásának algoritmusai immár olyan népszavazásra emlékeztet, melyben a közönség, ha nem is lábbal, de kézzel szavaz - és megsemmisítő ítéletet hoz azokról a politikákról, amelyek a többség, illetve a hatalmasok hatalmát kívánják korlátozni.” (Hammer, 2013)

A következőkben amellet érvelek, hogy a Prix EU médiafesztivál rádiódokumentumai szerint létezik egy olyan közös kulturális és politikai keret, „közjó” amit ezek a szerkesztett narratívák a hallgatók, a tartalom fogyasztók figyelmére számítva, egyszerre használva kognitív és affektív eszközöket, mintegy animálva a történeteket a „világ jobbítására” törekszenek, vagy ha nem is törekszenek erre, szándékolatlanul is ilyen hatást keltenek. Ami talán még érdekesebb.

RÁDIÓ BERLIN BRANDENBURG

A Prix Europa média fesztivál 26 éve létezik. 1987-ben alapították Amszterdamban, az Európa Tanács és az Európai Kulturális Alapítvány javaslatára. Először különböző helyszíneken rendezték meg a versenyt, majd 1996-tól az állandó székhelye Berlin-Brandenburg lett, az RBB, a Rádió Berlin Brandenburg látja vendégül és szervezi a média versenyt, amelyben 9 kategóriában vehetnek részt a nem kereskedelmi médiában alkotók. Évente díjaznak a legjobb európai televíziós, rádiós produkciókat, valamint az újmédia alkotásait. Évente októberben körülbelül 1000 média szakember, szerkesztők, riporterek, független producerek vesznek részt az egyhetes rendezvényen, több mint 40 európai országból. A zsűri munkája és a díjazás demokratikus és átlátható folyamatban zajlik, nyitott rendezvényről van szó, regisztráció után bárki részt vehet a meghallgatásokon, illetve az utána zajló vitákon is. A rendezvényt az Európai Műsorsugárzók Uniója, az EBU támogatja.

Itt hallgattam meg 2013 októberében azt a 33 rádiódokumentumot, amelyekről a következőkben írok. Körülbelül negyven zsűritag és nagyjából ugyanennyi érdeklődő ült a stúdióban, majd vett részt a délutáni vitákban.

A dokumentum műsor műfajáról Balázs Géza nyelvész így ír, „A rádiós újságírás és a dráma határán mozog a ’mikrofonnal írt dráma’, vagyis a dokumentumműsor. a rádióművészet része. Jellegetesen a közszolgálati rádió műfaja. A dokumentumműsor alapja a valóság: a felvétel a valóságos élet eseményeit rögzíti (egy vonatutazás, egy szemmútét, egy gyilkosság körülményei, stb.) Ezeket a korrigálatlan dokumentumokat szerkeszti meg a műsor alkotója az esztétikai törvényszerűségeknek megfelelően.” (Balázs, 1999, p. 44)

Ezeket a történeteket én olyan narratívákként értelmezem, amelyek kettős szerkezetűek, egyrészt a szereplő narratívája, másrészt az alkotó narratívája, vagyis a szerkesztő által készített tartalom, amelyet a médiafogyasztó végül meghallgat.

RÓLUNK SZÓL - 33 TÖRTÉNET EURÓPÁBÓL

A következő rövid összefoglalókat az alkotók küldték előzetesen, a műsorok nagyjából átlagosan 40 percesek voltak, ez azt jelenti, hogy 30 perces és 50 perces mű is szerepelt a versenyben a meghallgatáson.

A rádiódokumentumok témáit először a következő csoportokban kategorizáltam,

TRF	traumák és feldolgozásuk (háborúk),
GVR	gazdasági válság, reakciók
EJK	emberi jogi kérdések,
MGM	migráció-menekültkérdés,
ETK	etnikai konfliktus,
KZK	a közösség és kultúrája
KEI	kollektív emlékezet, identitás, társadalomtörténet,
HTP	hatalom (állam) politika,
STE	szegénység, társadalmi egyenlőtlenség,
OKK	ökológiai konfliktusok,
KMK	közösségi média és konfliktusai,
EGK	egészségügyi konfliktusok
EGY	egyéb, személyes élethelyzetek
TOE	tényfeltárás, oknyomozás, ellenőrző funkció
MAG	magány

Ezek alapján a 2013-as év műsorai az alábbiak szerint kategorizálhatók:

Ország	Műsorcím	Témakód
1 Ausztria	Element köszönés nélkül	KMK
2 Bosznia Hercegovina	3D	KZK
3 Bulgária	Hosszabb út a harcmezőhöz - 4. fejezet: amikor a testünk meghal	KEI
4 Horvátország	A rádiódrama egy film, amit egyedül nézek	KZK
5 Csehország	Én is a te fiad vagyok, Adolf	EGY
6 Csehország	Trinksaifen az otthonunk volt	KEI
7 Dánia	Az asszony Burmából	MGM
8 Finnország	Énekelj engem haza	KZK
9 Finnország	A 21. század durva-hetyke finnjei	GVR
10 Franciaország	Tábori testvériség	KEI
11 Franciaország	Hogyan vesztettem el az apámat	EGY
12 Németország	Pofa be, hazudsz - gyerekek svájci szolgálatban	TOE
13 Németország	Köszönet a kalifátusnak	TOE
14 Írország	Üzenet egy palackban	KZK
15 Írország	A visszhangszoba - Jihad Jane esete	HTP
16 Olaszország	A rettenetes támaszpontok	OKK
17 Hollandia	Barro Blanco	OKK
18 Hollandia	Kedves Ulrike	KZK
19 Norvégia	A terror után	TRF
20 Norvégia	El akarok mondani valamit	MGM
21 Lengyelország	Semmi sem történt	HTP
22 Portugália	Új kezdet - légihid	KEI
23 Románia	Páciensként Romániában - Viorel Stan esete	EGK
24 Szerbia	Brandek és más démonok	KEI
25 Szlovénia	Kedves Szlovén barátaim	HTP
26 Spanyolország	Utolsó perc	TOE
27 Svédország	Egyedül és bezárva	EJK
28 Svédország	A lány, akit lekötöztek – „Szoknya Kapitány” egy senki	EJK
29 Svédország	Az Instagram felkelés	KMK
30 Svájc	Hajléktalanok	STE
31 Egyesült Királyság	India elveszett lányai	EJK
32 Egyesült Királyság	Fehér túsarok álmok	KZK
33 Egyesült Királyság	Drótnélküli éjszakák: az átkelés éjszakája	KZK

TRF	GVR	EJK	MGM	ETK	KZK	KEI	HTP	STE	OKK	KMK	EGK	EGY	TOE	MAG
1	1	3	2	0	7	5	3	1	2	2	1	2	3	0

A kategóriákat néhány elemzéssel illusztrálom. Természetesen a kategóriák néha egymást átfedő témákat is tartalmaznak, hiszen összefüggő társadalmi jelenségekről, élethelyzetekről van szó.

Példáimmal azt kívánom illusztrálni, hogyan, milyen hangsúlyok alapján kategorizáltam a dokumentumokat.

MGM Migráció, menekült problematika

Dánia, Az asszony Burmából

KEI Kollektív emlékezet, identitás, társadalomtörténet

Csehország, Trinksaifen az otthonunk volt

TRF Traumák és feldolgozásuk

Norvégia, A terror után

EJK Emberi jogi kérdések

Egyesül Királyság, India elveszett leányai

OKK Ökológiai konfliktusok

Olaszország, A rettenetes támaszpontok

TOE Tényfeltárás, oknyomozás, ellenőrző funkció

Németország, Pofa be, hazudsz – gyerekek svájci szolgálatban

AZ ASSZONY BURMÁBÓL

Danish Broadcasting Corporation – DR

elhangzott: 2013. február 27.

A 42 perces rádiódokumentum elején egy újsághír nyomába indul a dokumentumot készítő Anna Kjaer. A tengerparton egy gondosan letett pár szandált találnak, majd kiderül, hogy az elhagyott szandál tulajdonosa egy kétgyermekes burmai asszony volt.

Egy asszony a vízbe öli magát, miután levelet kaptak arról, hogy vissza kell menniük Romániába. A családot az első ENSZ menekült kvóta alapján telepítették le. Eredetileg 47 másik burmaival érkeztek ide, a háború sújtotta Burmából. Mivel Romániában elviselhetetlennek találták a menekülteket, mind a 47-en Dániába repültek.

A menekültek levelet írtak az igazságügyi miniszternek a romániai rossz körülményeikről, a pénz- és élelemhiányról. Dánia ennek ellenére a visszatoloncolás mellett döntött. Követelheti-e Dánia, hogy Románia visszavegye a menekülteket?

Ez a műsor történet arról, milyen kihívásoknak kell az EU menekültügyi törvényeinek megfelelnie a növekvő külső és az elszegényedő belső menekültáradatnak.

A dokumentumban megszólal a halott nő férje, az ő szájából bomlik ki a történet, amiből kiderül a mai Európa egyik legégetőbb problémája. A különböző országok, hiába tagjai ugyanannak az európai közösségnek, olyannyira eltérőek a gazdasági viszonyok, kulturális tradíciók, a szociális lehetőségek és a politikai kultúra, hogy az egyik országban egy menekült gyermekeivel együtt hajléktalanná válhat, míg a másikban minden segítséget megkap a viszonylag harmonikus újrakezdéshez.

Milyen más Romániában vagy Dániában menekültként élni! Annyira, hogy egy kétgyerekes anya inkább a tengerbe veti magát, semmint visszakerüljön a számára elviselhetetlen és kilátástalan viszonyok közé.

A dokumentumban megszólalnak azok a dán felelősök is, akik a felelősséget ebben az esetben magukra vállalva nyilatkoznak, máshogyan kellett volna dönteniük. A kérdés azonban ott marad a do-

kumentum végén? Mit kezdhet Európa ezekkel az eltérő viszonyokkal? Lehet-e pusztán jogi eszközökkel kezelni a menekültáradat problémáját, amikor az EU-n belül is nő a szegénység, csökkennek a szociális célú ráfordítások?

TRINKSAIFEN AZ OTTHONUNK VOLT

Czech Radio

elhangzott 2013.március 20.

A 34 perces rádiódokumentumban Eva Blechová felkeresi Trinksai fen (Rudné) még élő emlékezőit. A közép európai narratíva számunkra ismerős lehet.

„Trinksai fen az Ore hegység (Krusné hory) egy faluja volt, ahol 1400 német és 3 cseh élt együtt. A karneváltól karácsonyig minden vasárnap bálakat tartottak, ahol a szomszédok a házuk előtt találkoztak, és a cseh nemzeti himnuszt németül énekelték. Nehéz volt az élet a köves, hegyi faluban, a gyermekek segítettek anyjuknak csipkeverésben, a férfiak a nejdeki vasművekben dolgoztak. Az élet jelentősen megváltozott a II. világháború alatt és utána. Három millió németet űztek ki Csehszlovákiából, csak azokat a szakembereket nem, akikre a cseh iparnak szüksége volt.

A falu így kiürült. A kiűzött németek helyébe Bohémia különböző szegmenseiből telepítettek be családokat. Az eredeti épületeket lebontották, vagy elhanyagolták. A szántók parlagon maradtak. Csak néhány eredeti család maradt - egyik főszereplőnk is, Severovné, Bouckné és Zettlovné. A műsor a 2004 és 2013 közötti időszakot öleli fel, és megpróbálja felderíteni az utóbbi évszázad eseményeit.”

A beszélgetésben az idős nők emlékeznek, mindegyiküknek megvan a saját története, közben halljuk a csipke készítésének hangját, és a szereplők által énekelt régi, német nyelvű, de sajátos német nyelvű dalokat, az öreg, bizonytalan hangok szívbemarkolóan idézik fel az eltűnt gyermekkort, idilli emlékeket idéznek, egy összetört, de valamikor nagyon erős és virágzó közösség emlékeit.

A sváb kitelepítések hazai történetét jól ismerő hallgatóban is nagyon erős érzelmek születnek az őslakók szavait hallgatva. A huszadik század egyik tipikus európai története ez, a háború utáni kollektív bűnösség és nagy hatalmi politikai döntések áldozatairól. Hogyan tört szét a múlt, a gyerekkor, a harmóniában együtt élő közösség, hogyan változott a táj és lakói. A főnarratíva alkotója középpontba állítja az identitás kérdését, de amit bemutat, ahogyan szerkeszti a dokumentumot, az a politika által szétrombolt szerves közösségi lét, az élhető világ, ami az otthont és ennél szélesebben értelmezve, az ember számára oly fontos otthonosságot jelenti.

A rádiódokumentum tanúságot tesz az ember otthonosság kereséséről, a hiányérzet fájdalmáról. Az idős asszonyok vallomásai, mind a tartalmuk, mind az érzelmeket kiváltó hangok egyaránt katartikusan világítják meg a felelősséget a szétszakított településekben élők sorsáért.

A dokumentumban hiteles tanúvallomásokat hallunk, egyszerre kapunk információt az eddig ismeretlen kis település történetéről, valamint érzelmi hatást ennek a társadalomtörténeti helyzetnek az egyéni fájdalmáról. Tipikus európai történet ez, ahogyan utaltam is rá, Magyarországon is hasonló helyzetekkel, de jelentőségét aláhúzza, hogy ezek az idős emberek az utolsók, akik még személyesen mesélhetik el, adhatják át történeteiket.

A dokumentum elkészültét már egyik idős szereplője sem érte meg. Elmentek az utolsó szemtanúk, a megőrző média egyik produkciója ez a dokumentum.

A TERROR UTÁN

Norsk rikskringkasting – NRK
elhangzott: 2012. március 31.

Egy nyugalmas nyári napon 2011-ben, Norvégia történelme örökre megváltozott. A semmiből csapott le a terror, július 22-én. Oslóban, a kormányzati épületek előtt felrobbant egy csaknem egy tonna bomba, amit műtrágyából készítettek, és egy fehér autóban helyezték el. A robbanás lerombolta Oslo politikai központját és megölt nyolc arra járó embert.

A káoszban a terrorista, Anders Behring Breivik elhajtott Utoya kis szigetére, ahol a Norvég Munkáspárt az éves ifjúsági gyűlését tartott. Itt Breivik szisztematikusan több mint egy órán keresztül járva a szigeten a szó szoros értelmében kivégzett 69 személyt, többségükben fiatalokat és gyerekeket. Hogyan történhetett meg ez a dráma a norvég néppel? Hogyan közelítette meg a rendőrség a helyzetet? A dokumentum műsor készítője Kjetil Saugestad ezzel a narratívával a Norvégiát letaglózó tragikus terror és trauma történetét meséli el.

Európai történeteink egyike a körülöttünk leselkedő és lecsapó terror. Tele vagyunk kérdésekkel, kik azok a szélsőséges gondolatokat tetté fordító személyiségek és mik azok a körülmények, amelyek a jóhiszemű és védtelen közösséget kiszolgáltatottá teszik ezen embereknek és tetteiknek.

A 43 perces dokumentumban amatőr filmek hangja, a Lote család, ahogyan gyermekükért aggódva autóra ülnek, hogy a sziget közelébe siessenek, a rendőrségi hangszalag, ahogyan az üzeneteket vetették, a miniszterelnök nyilatkozata, rendőrök visszaemlékezései, részlet a dokumentumból. A norvég rádiódokumentum készítője, mint narrátor, összegyűjtötte mindazokat a hanganyagokat és újságcikkeket, amelyek ezzel a tragédiával kapcsolatban Norvégiában fellelhetők. Ezekből szerkesztette a rádiódokumentumot, szinte jegyzőkönyv szerűen, kerülve minden hatásvadász effektet. A műsor végén megszólaló hangok, eső dobolás, madár csicsérgés, aláhúzzák, kontrasztként kiemelik a megtörtént borzalom brutalitását és hihetlenségét. Egyszeremind a „gonosz banalitását„.

Emberi jogi kérdéseket feszeget a BBC sorozata, a sorozat címe: Crossing Continents, vagyis Kontinenseken át.

INDIA ELVESZETT LEÁNYAI

Egyesült Királyság
elhangzott: 2013. január 10.

Ez a tényfeltáró riportműsor azoknak az elrabolt indiai lányoknak tízezreiről szól, akiket házasságba, prostitúcióra, és szolgásgorba kényszerítenek.

A riporter egy apát követ, Bimalt, egy Nyugat Bengáli távoli faluból, ahogyan elrabolt lányát keresi. Felfedez egy fontos csempész útvonalat, amikor arra a vonatra száll fel, amelyikkel Calcuttából exportálják a lányokat a gazdagabb északi államokba. Van piaca a fiatal lányoknak, mert hiány van lehetséges menyasszonyból, amiért sokan a nemek szerinti, szelektív abortuszt okolják. A rádiódokumentum felderíti azt az abortusztípust, ami a csempészethez vezet, és kapcsolatban van az asszonyok indiai társadalomban betöltött alacsony státuszával. A műsorban még egy leánykereskedő csempész is megszólal, hogyan vesztegeti meg az embereket, és mekkora profitot zsebel be.

A rádiódokumentum segítségével a hallgató minden, a témában fontos szereplővel megismerkedik, valamint az összefüggéseket, a szociológiai hátteret is megértheti.

A 28 perces dokumentumban Natalia Antelava és segítője, Suti Shariah beutazzák velünk Bengali Sunderbandst. Az apával, Bimallal keressük Bisanti nevű lányát, akit kereskedők adhattak el a nagyvárosban, Calcuttában. A lányokat azzal az ígérettel csalják Delhibe, hogy munkát kapnak, házaknál szolgálhatnak. Megismerkedünk egy olyan lánnyal, aki visszakerült a saját családjához, de a közöség őt is és a családját is kiközösíti a szegényletes „kalandja” miatt.

Megszólal egy leánykereskedő, aki szerint csak a szülőket kell meggyőznie és a 10, 12, 13 éves lányokat a beleegyezésükkel viszi el, évente 150-200 „üzletet” köt, a rendőrség hallgatólagos tudomásával.

A rendőrségen ezzel a témával foglalkozó hatósági felelős szerint ők nem hibásak. Igen, van korrupció is, de nem az ő területükön.

A témával foglalkozó civil szervezet dolgozója elmondja, hogy csak egyetlen számítógépük van, tehát nagyon nehéz körülmények között dolgoznak. A probléma alapvető oka az UNICEF szerint is az, hogy Indiában 50 millió nő hiányzik, miután a kislányokat nem tekintik kívánatosnak a családban és abortusz áldozatai lesznek. Haryanában, Punjabban sok fiú és férfi nélkülözi a női partnert a „genocide proportions” következtében.

Megszólalnak olyan idős férfiak is, akik szerint a nők maguknak okozzák a bajt, mert kihívóan viselkednek, meg túl sokat tanulnak.

Találkozunk a dokumentumban azzal a véleménnyel is, hogy Indiában teljességgel hiányzik a „gender érzékenység”, „nem szeretjük saját lányainkat” mondja Indrani.

A rádiódokumentumban mindenütt az eredeti helyszínek zajai támasztják alá a dokumentum hitelességét. Ez sok esetben fontosabb dramaturgiaiailag, mint a tökéletes érthetőség, ami egyébként jellemzi a rádiódokumentumot.

A BBC sorozata azt az európai hagyományt követi, hogy nézzünk szét a világban, ne legyünk Európa centrikusak, vegyük észre, mi zajlik másik kontinenseken, ne zárkózzunk be saját gondjaink közé.

Szintén gyakori konfliktust, egy ökológiai drámát mutat be az olasz rádiódokumentum

Radiotelevisione Italiana RAI, Radio Tre.

A RETTENETES TÁMASZPONTOK

Olaszország

elhangzott:2012.október29.

Szardínián, Cagliariiban a Piazza del Carminén minden hónap 15-én tüntetés zajlik, ahol azok a katonák és családtagjaik csoportja vesz részt, akik a veszélyes katonai bázison töltött időszak okán betegedtek meg. Az olasz hadsereg 60 százaléka Szardínián állomásozik. A 19. század óta Szardínia adta a katonaság legnagyobb részét, és ez igaz még ma is. A hidegháborús években a NATO legnagyobb bázisa volt. 1999-ben a Nouva Sardegna két újságírója számos daganatos betegségről és torzszülött állatokról számol be. A műsor ezt a helyzetet mutatja be, interjúkat készítve a tanúkkal, a betegekkel, a hozzátartozókkal, a helyi lakossággal, a floralisi bíróval, ügyvédekkel, újságírókkal.

Milvia Spadi hatvanperces hangdokumentuma a teljességre törekszik, amikor az érintett szereplőket megszólaltatja. Az információ önmagában megdöbbentő, mert Szardíniát egy földi paradicsomnak hihetnénk, nem pedig egy halálos veszélyt hordozó, mérgező földdarabnak.

A tényfeltárás az egyik legfontosabb funkciója ezeknek a rádiódokumentumoknak, akkor is, ha a közelmúlttal foglalkoznak, még inkább, ha a jelen eltitkolt eseményeivel.

A következő történet azonban, bár nem a ma visszásságait tárja fel, mégis megdöbbentő, Svájcban nagy társadalmi vita bontakozott ki elhangzása után, miután kiderült, százezreket érintett a téma.

POFA BE, HAZUDSZ – GYEREKEK SVÁJCI SZOLGÁLATBAN

Németország

elhangzott:2013.március 12.

Árvák, elvált szülők gyermekei, törvénytelen és az úgy nevezett társadalmilag sérül gyermekek százezreit „állították szolgálatba” Svájcban. Gyakran szüleik akarata ellenére vették el őket azok az árvákért és a szegényekért felelősek hatóságok, és adták gondoskodó családokhoz, amelyek pénzt kaptak ezért a „szeretetért”. A gyermekek nagy részét rabszolgaként tartották, egészen a 70-es évek végéig. Előfordult ezen felül szexuális zaklatás is.

Azok a gyerekek, akiket felekezeti gyermekintézetbe tettek, gyakran hasonlóan jártak. Nem igen volt állami felügyelet, a gyerekhonokban szolgáló gyermekeknek semmilyen joguk nem volt. A legtöbben egészen a mai napig némák maradtak, elrejtve szégyenüket. A gyermekekből profitáló farmer családok is mélyen hallgattak.

A hatóságok gyakran megakadályozták, hogy a szenvedők többet tudhassanak meg a saját múltjukról, számtalan dokumentumot megsemmisítettek. Még a biológiai szülőket is eltagadták.

A szolgáló gyermekek igazi szülei sem szólaltak meg. A házasságtörése miatt maradt csendben, mondja Lisa Mattis. Négy gyermekét veszítette el, egy másik férfival töltött éjszaka miatt. 47 éve keresi a három fiát. A lányát, születése után 35 évvel később találta meg. A svájci prűdéria és hipokrita magatartás még a 80-as években is gyakori volt.

Az 53 perces hangdokumentum visszaemlékezők narratíváiból áll.

(A következő néhány részlet előtt a fordító (Nóti Judit) megjegyzése: Verdingen: már a szó is elavultnak számít a mai német nyelvben. Cseléd, béresgyerek, szolgagyerek lenne talán a megfelelő jelölés. Feudális „zamata” van. Szolgának szegődni – írja a Duden. Itt még a szótőre is kitérnék, a „ding” élettelen tárgyat, dolgot – ma „izé”- t – jelent.)

„Pofa be, hazudsz”

A svájci Nemzeti Parlament elnökhelyettes asszonya:

Intézeti gyerekek, deportáltak, kényszersterilizáltak.

Egész a 80-as évekig lehetséges volt nőket és férfiakat akarata ellenére sterilizálni, ill. kasztálni. Egy házasságon kívüli terhesség, vagy mentális betegség gyanúja is vezethetett ehhez az állami intézkedéshez. 1981-ig a hatóságok bírósági ítélet nélkül is őrizetbe vehettek fiatalkorúakat és felnőtteket meghatározatlan időre. Elegendő volt „bűnös életvitel” megállapítása.

Elbeszélő:

A parasztok egyes kantonokban a 30-as, 40-es években kosztpénzt kaptak a kiadott gyerekek után. 35-40 frankot, ami akkor sok pénznek számított

...

Az asszony (az eredeti szövegben mindig parasztasszony) veréssel fenyegette a két kislányt, ha másoknak mesélnék arról, hogyan bántak velük. Anyjuk látogatásakor ünneplőbe öltöztette őket, s dolgozniuk sem kellett.

...

Thomas Huonker, a Zürichi Egyetem tanára:

Ha jómódú családban veszítették el az egyik szülőt, ott a rokonság, vagy a személyzet gondos-

kodott a keletkezett úr pótlásáról... De szegényebb körökben nem tudták áthidalni a hiányt, s a szociális hivatal gondoskodott a megoldásról, ami azt jelentette, hogy szétszakította a családot.

...

A szegénység szégyennek számított protestáns vallási értelmezésben. Azt jelentette, hogy az egyén nem kellőképpen igyekezett, tehát csődöt mondott. Az akkori értékrend ezt így érzékelte, sokat ma is így élik meg.

...

Egy visszaemlékező:

A nevelőszülőkhöz adott gyerekeket másodosztályú emberként kezelték. Mint egy kutyát, de inkább rosszabbul, mint a kutyát. Az öcsémnek rémes volt... a kutya télen bemehetett melegedni a lakásba, de az öcsém csak az istállóban lehetett. Ott melegedhetett. A házba nem volt szabad bemennie.

...

Mindent megtettünk, amit mondtak nekünk. Csak nehogy valamit rosszul csináljunk! És semmi feltűnés...

Elmondanék egy epizódot: autót vezetni tanultam, zöld volt a lámpa... Az oktató mondta, hogy rajtam a sor, induljak... akkor azt gondoltam, végre nekem is ugyanolyan jogaim vannak, mint bárki másnak.

...

Egy másik emlékező:

... francia apámat gyermektartás fizetésére kötelezték, mint biológiai apát. De a hatóságoktól még azt sem sikerült megtudnia, hogy hívnak. Többször is írt a születésnapomra, látni is szeretett volna. Arra hivatkozott a hatóság, hogy anyám ezt nem szeretné, pedig tőle már rég elvettek.

...

Egykori „állami gondozott”:

A gyerekeim szeretnek, mondják is nekem. Tavaly, amikor nagykorú lett a nagyobbik gyerekem közölte: Mami, te a világ legaranyosabb anyukája vagy, de szeretetet, azt sosem kaptunk tőled. Hát ez bizony rosszul esett, fáj.

Elbeszélő:

Nincs regisztrálva, hány svájci gyereket adtak paraszti munkára nevelőszülőkhöz a 20. században. Egyetlen hatóság sem összegezte az adatokat, vezetett statisztikát, értékelte ki a tapasztalatokat.

Csak igen kevés gyerek gyűjtött pozitív élményt a parasztudvarokban töltött időről, legtöbbjüket kínozták.

S hogyan reagálnak a parasztsaládok? Erről semmit nem írtak az újságok, hiába keresek személyes dokumentumot, történetet, vagy történeti tanulmányt. Tulajdonképp miért? És az utódok? Hiszen ők már nem felelősek szüleik, nagyszüleik tetteiért. Bár haszonélvezői a múltnak. A nagy svájci bank, az USB vezető közgazdászának (neve elhallgatását kérte) számítása szerint a mezőgazdaság 20 – 65 millió svájci frankkal gazdagodott a nevelőszülőkhöz adott gyerekek ingyenmunkája által.

...

Egy emmentáli gyámügyi titkártól kértem interjút. „A szolgagyerek” c. film megjelenésével feldolgozottnak tekintik e témát. Mielőtt találkozoznánk, sétálgatok Emmental utcáin. Kérdősködöm, kinek a szüleinél, nagyszüleinél dolgoztak ilyen gyerekek, s hogy mesélnének erről.

’Hát akkoriban nehéz volt mindnyájunknak az élet. Hagyjuk ezt! Már megint ez a nóta!’ ... Egy gazda becsapja orrom előtt az ajtót. Egy parasztasszony pedig kiabálva mondja: ’Jó dolguk volt azoknak a gyerekeknek!’ – majd otthagya.”

EURÓPAI TÖRTÉNETEINK – A TÖRTÉNETMESÉLÉS GYÓGYÍTÓ HATÁSÁRÓL

Az említett példákkal illusztrálni kívántam a felállított kategóriákat, mindegyik kategóriában az elmúlt három év folyamán számos történetet tudtam elhelyezni, miután egy hosszabb dolgozatban 3 év termését elemzem, nagyjából kilencven történetről van szó.

Itt, csak a 2013. októberében versenyben lévők közül néhányat mutattam be, állításom igazolására, miszerint Gabriele Rosenthall egyetértve úgy vélem, hogy a történetmesélésnek gyógyító hatása van. Ezeknek az európai történeteknek is gyógyító hatásuk van, amelyet egy nagyobb közösségben fejtenek ki. Azokban a hallgatókban, akik ezeket a médiatartalmakat fogyasztják, rendszeresen hallgatják. Gabriele Rosenthal az egyszeri meghallgatás élményét s gyógyítónak tartja, ahogyan tanulmányában fogalmaz:

„Élettörténetük elmondásával gyakran már a fő narráció során rájöttek, hogy szinte segítség nélkül is képesek a történet elmondására, és hogy csupán egy figyelmes és az elbeszélés során bátorító hallgatóra volt szükségük.” (Bodor Péter, 2013, p. 238)

Hipotézisem szerint ugyanilyen gyógyító hatása van egy rádiódokumentumnak, amiről tudható, legalábbis feltételezhető hogy esetleg több millió emberhez jut el, tehát a történet, a narratíva megosztása nemcsak a kérdező- hallgatóval történik, hanem a szerkesztett narratíva bekerül a nyilvános térbe.

A média hosszabb távú és közvetett hatásáról érvényesnek tartom Denis Mc Quail szavait:

„A hosszú távú változás fő folyamatai a szocializációval, a véleményklímák formálásával, a valóság-percepciók strukturálásával, a kultivációval és az akkulturációval, valamint a társadalmi kontrollal és a tudatformálással kapcsolatosak.” (McQuail, 2003, p. 395)

Több okból is vitába szállok mindazokkal, akik temetik a közmédiát, mint elavult kulturális képződményt, jogi és technológiai formát.

Azt is állítom továbbá, hogy ezekből a történetekből, - témaválasztásukból és megkonstruálásukból egyaránt- kirajzolódik egy európai értékrendszer, kulturális mintázat, amely a legkülönbözőbb nációkból származó alkotókat összeköti. Ez az a pont, amit hangsúlyozok, az alábbi érveléssel:

Az európai országok, ezen belül az EU országai is- nagyon is különböző gazdasági helyzetben vannak, ebből fakadóan szociális kiadásaik lehetőségei és intézményeik is eltérőek. Ennél jobban már csak társadalomtörténetük különbözik és az ebből faladó politikai kultúrájuk, mind az a viselkedési rendszer, mind azok a kódok és normák, amelyekkel mozgunk egy adott társadalomban.

A posztoszocialista közép európai országokban lassan bebizonyosodott, hogy a jogi keretek, a gazdaság átalakítása egyáltalán nem azonos a társadalom mentalitásának megváltozásával. Evidenciának érezzük, mégis évek alatt derült ki, hogy az európai, szervesen fejlődött polgári társadalmakban jelentősen különböző viselkedéskultúrát, hétköznapi érintkezési formákat találunk, mint a piacgazdaságba és többpártrendszerbe 40 éves megszakítással belépő társadalmakban.

Természetesen nem azonosítom a különböző posztoszocialista országokat, hiszen még ezek között is eltérő hagyományok, kulturális különbségek léteznek, úgy vélem azonban, hogy ezzel együtt mégiscsak ismerős mozzanatok, kódokat lelhetünk fel.

A napjainkban – és az EU bővítéssel egyidejűleg permanensen – tapasztalható és fellépő ödzkodást a „kelet európai” munkát kereső bevándorlóktól nem tekinthetjük önmagában állás és munkafeltételnek. Bizonyos választási optikán keresztül a politikusok mindenütt kijátsszák az „elég az idegenekből”

kártyát, még akkor is, ha semmilyen tényadattal nem bizonyítható, hogy egy ország szociális kiadásából nagyobb részben részesülnek, mint ahogyan hozzájárulnak az adóbevételekhez.

Megítélésem szerint az amúgy valóban szűkülő európai erőforrások mellett a másik jelentős tényező éppen a kulturális különbségekre reagálnak egyre türelmetlenebbül azok az európai társadalmak, ahol bizonyos hétköznapi normák és kódok magától értetődőek.

Az interkulturális kommunikáció diszciplinája által már régóta ismert és sokszor tárgyalt jelenségről van szó: egyfajta kulturális sokként élnek át Nyugat-Európa polgárai a különböző interakciók során számukra idegen viselkedésmódot, ami különösen azért irritáló számukra, mert mást várnak.

Nevezetesen: ugyanazokat az attitűdöket és nonverbális jeleket, amelyek között ők élnek évszázadok óta, de amelyek korántsem zsigeriek mindazon Kelet Európából érkezők számára, akikkel ők a metróban, az üzletben, az utcán vagy a szomszédságukban találkoznak.

Jóval nagyobb súlya van tehát a kulturális faktornak – természetesen a kultúra legszélesebb definíciójára gondolok –, mintsem azt sokan feltételezték.

Ezek a kérdések a gazdasággal kapcsolatban vetődtek fel, amikor Görögország, Ciprus, Portugália pénzügyi válsága kapcsán a világsajtóban elkezdtek cikkezni arról, hogy milyen más a munkakultúra ezekben az országokban, majd megszülettek azok a szövegek is, amelyek felhívták a figyelmet arra, nem lehet az EU célja az uniformizálás, Görögországot nem lehet „merkelizálni”, vagyis nem lesz Németország soha.

A Prix EU rádiódokumentumai arra adnak nagyon jó példát, hogyan tudnak közös professzionális framek, keretek között alkotni a mégoly eltérő mediakultúrákban szocializálódó újságírók, tartalom előállítók. A dokumentumok közös meghallgatása utáni nyilvános viták egyedülálló terepei a közös értékek megtalálásának, kialakításának, az ezekről való toleráns és inspiratív gondolkodásnak.

Jelentős ágensek az ízléskultúra kialakításában, kulturális preferenciák, valamint társadalmi értékek kijelölésében, mivel a rádió dokumentumok katarziszra épülő dramaturgiai szerkezete a közönséget egyfajta megtisztult érzelmi állapotba emeli.

Szeperáció és izoláltság helyett összekapcsolódás mindazzal, ami a közös nyelvet jelenti Európában, ez kapcsolhat be abba a közösségbe, amihez nemcsak a gazdasági előny miatt érdemes tartozni..

Ezeknek a történeteknek a szerepe nagyon jelentős, a közös kulturális tér kialakításában, interkulturális megerősítést nyújt, egyben megjeleníti és dokumentálja európai konfliktusainkat, megoldandó problémáinkat.

Felhasznált irodalom

Balázs G., 1999. Médiaműfajok. Budapest: Magyar Rádió Részvénytársaság, Oktatási Osztály.

Bodor Péter, 2013. Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv. Budapest: L'Harmattan.

Habermas, J., 2012. Esszé Európa alkotmányáról. Budapest: Atlantisz.

Hammer, F., 2013. Magyar Narancs Online. [Online]

Available at: <http://magyarnarancs.hu/publicisztika/teczar-ugy-doboz-hammer-ferenc-87859> [Hozzáférés dátuma: 12 01 2014].

McQuail, D., 2003. A tömegkommunikáció elmélete. Budapest: Osiris.

Almayné Pethő Viktória*

KONTROLLING-RENDSZER KIALAKÍTÁSA KISVÁLLALKOZÁSOKNÁL IS?*

Dolgozatom kontrolling témakörben készült, a magyarországi kisvállalkozások problémáira fókuszálva. A kontrolling összehangolja a vállalat tervezési, ellenőrzési és információellátási tevékenységét a hatékony működés érdekében. A kisvállalkozások éppúgy törekszenek a nyereséges gazdálkodásra, mint a közép-, illetve nagyvállalatok, tehát szükségük van legalább egy egyszerű kontrolling-rendszer kialakítására.

Szakdolgozatomban kontrolling-rendszer kialakításának szervezési, számviteli és információs aspektusait elemeztem. Vizsgálatom középpontjába a kisvállalkozásokat helyeztem, két okból. Egyrészt itt igen alacsony szintűnek látom a kontrolling tevékenység bevezetésére irányuló törekvéseket, másrészt a vállalkozások zöme ebbe a kategóriába tartozik, így széles körben van szükség a felmerülő problémák megoldására.

Munkám célja az volt, hogy választ találjak arra a kérdésre, hogy mi akadályozza a kontrolling-rendszerek elterjedését a kisvállalkozásoknál. Hipotézisem szerint akadályozó tényezőként jelentkezik az, hogy a kisvállalkozások esetében a könyvelés általában vállalkozáson kívül történik.

A terület megismerésében a szakirodalomra támaszkodtam, elsősorban dr. Sinkovics Alfréd és Horváth Péter professzor munkái segítettek elmélyülnöm a témában. Dolgozatomban az elmélet áttekintését követően bemutattam a kontrolling-rendszer kialakításának feltételeit, megjelenítve a szervezési, számviteli és információs aspektust. Kiemelt számviteli kérdésként mutattam be azt, hogy a kisvállalkozások esetében általában már a számlarend kialakítása sem vállalkozásra szabott. Ennek oka az, hogy a könyvelési tevékenységet könyvelőirodák végzik. Ezt követően példákkal szemléltettem a lehetséges nehézségeket, összekapcsolva a számviteli és a szervezési aspektust.

Kérdéseim megválaszolásához, és hipotézisem vizsgálatához felmérést végeztem, melynek témája a vállalkozásvezetők és számviteli szakemberek kontrollinghoz való viszonya volt.

Összegezve az elméletet, a gyakorlatot és a kutatási eredményeimet, megállapítottam, hogy a kisvállalkozásoknál a kontrolling-rendszer kialakítását akadályozza az, hogy a könyvelés a vállalkozáson kívül folyik. Hipotézisem így igazolást nyert. Meglátásom szerint további akadályozó tényezők lehetnek a következők.

- A cégvezetők és a könyvelők kontrolling ismereteinek hiánya.
- Ha a vezetők gazdasági ismeretekkel sem rendelkeznek, akkor már az információs igényük megfogalmazása is nehézségekbe ütközik.
- A kisvállalkozások erőforrásai szűkösek, gyakran nincs megfelelő alkalmazott, aki közreműködne az információs szolgáltatásban.

Úgy gondolom, hogy a vállalkozások vezetőinek és a számviteli szakembereknek is rendelkezniük kellene alapszintű kontrolling ismeretekkel. Fel kellene ismerniük a számviteli információs rendszer által kínált lehetőségeket, és kiaknázniuk azt. Véleményem szerint megoldást jelenthet a mérlegképes könyvelők specializálódása, így a könyvelőirodák nyújthatnának kontrolling szolgáltatást is ügyfeleiknek.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó tanár, ÁVF*

A SZERVEZETFEJLESZTÉS SAJÁTOS HELYZETE A VENDÉGLÁTÁS TERÜLETÉN**

Szakedolgozatom célja bemutatni a mai vendéglátó szervezetekre jellemző fejlesztési problémákat, nehézségeket, illetve a Bar Coordinator keretein belül alkalmazott szervezetfejlesztési folyamatokat és eredményeket. A Bar Coordinator rendszer a vendéglátóegységek fejlesztését szolgáló képzés. Ezen a jelentős témakörön belül azokra az üzletekre koncentráltam, ahol koktél értékesítése történik. Témaválasztásomat indokolja, hogy a vállalatnál én irányítom a Bar Coordinator rendszer működését, így saját tapasztalataimra támaszkodva számolhatok be a fenti problémákról és azok enyhítését célzó intézkedésekről.

Szakedolgozatom négy fő részre oszlik. Az első részben bővebben kifejtem a vizsgált területen szerzett személyes tapasztalataimat. A második fejezetben bemutatom az érintett terület kultúráját, történetét, fejlődését, sajátosságait és működési környezetét. Továbbá ismertetem a szervezetfejlesztés elengedhetetlen fontosságát a vendéglátás területén. A harmadik fejezetben a Bar Coordinator rendszer működését és gyakorlati alkalmazását részletesen ismertetem. Végezetül a negyedik fejezetben kerül bemutatásra saját kutatásom eredménye, amelyet kérdőív segítségével végeztem el. A kutatás célja a képzés eredményességének feltárása volt, továbbá az eddigi munkatapasztalataim alapján megfogalmazódott hipotéziseimre szerettem volna választ kapni. Hipotéziseim, elsőként a nem és a földrajzi elhelyezkedés szerinti motiváltságra és eredményességre vonatkoznak. Majd további hipotéziseket állítottam fel a rendszer hatékonyságára, a fizetések növekedésére és a teljesítményértékelésre vonatkozóan.

Az általam folytatott kutatás során beigazolódott a Bar Coordinator rendszer hatékonysága. Továbbá bebizonyosodott az a hipotézisem, mely szerint a férfiak és a vidéken élők ezen a területen nagyobb motiváltságot éreznek magukban, mint a nők, illetve Budapesten élők. Azonban nem igazolódtak a fizetésemeléssel és teljesítményértékeléssel kapcsolatos hipotézisem. Ugyanis a minta alapján, nagyon kevés dolgozónak nőtt a fizetése a képzést követően, illetve a teljesítményértékelés fontosságát továbbra is kevés vezető ismeri fel.

Ezért javaslom, hogy a jövőben a teljesítményértékelés fontosságának hangsúlyozása mellett, segítjük a vezetőket a teljesítményértékelési rendszer felállításában és elindításában.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Menyhártné Zsiros Mária főiskolai tanár, ÁVF*

A VÁLLALATI CSŐD LEHETSÉGES OKAI HAZAI VÁLLALKOZÁSOK PÉLDÁJÁN KERESZTÜL**

Dolgozatom középpontjába a vállalati csőd került, különös tekintettel a pénzügyi háttérének összefüggéseire. A témám aktualitását az elmúlt évek gazdasági-pénzügyi változásai adták, melynek következtében megnövekedett a fizetéseképtelenségi eljárások száma, így a vállalati csődöké is.

Ahhoz, hogy egy vállalkozás sikeresen kilábaljon a csődből, vagy esetleg elkerülje azt, szükség van a csődhöz vezető okok feltárására. A csőd, a vállalati fizetéseképtelenség eredménye, tehát leginkább pénzügyi oldalról a likviditási helyzet romlásával hozható kapcsolatba. A pénzügyi nehézségeket számos külső és belső tényező okozhat, dolgozatom célja az volt, hogy ezekre és összefüggéseikre rávilágítsak.

Az első részben, a kapcsolódó szakirodalom alapján felvázolom a csőd fogalmi kereteit és a csődeljárás folyamatát. A csőd kialakulásának okait, a szerzők különböző megközelítéseinek összevetésével ismertetem. Az okok bemutatásával és saját szempontú csoportosításával szeretnék rámutatni azokra a területekre, amelyek közvetve vagy közvetlenül a fizetéseképtelenséget alakítják.

A második részben öt különböző hazai vállalkozást vizsgáltam, amelyek az elmúlt években csődeljárás alá kerültek. A vállalatok eseteinek vizsgálatával a szakirodalomban bemutatott problémákat kívánom szemléltetni. Az elemzés módszere a vállalati beszámolók alapján számított pénzügyi mutatószámok és összefüggéseik, valamint a csődelőrejelző modellek alapjai voltak.

A harmadik részben a cégek elemzésének eredményeit foglalom össze úgy, hogy kitérek a vizsgált esetek hasonlóságaira, de az eltérésekre is. Ez alapján arra jutottam, hogy leginkább a jövedelmezőség és a tőke hiánya okozta a vállalkozások pénzügyi problémáit, amelyek a csődhöz vezettek. De jelentősnek bizonyultak a külső tényezők is, a válság főként a piac és a hitellehetőségek szűkülésén keresztül sodorta a vállalkozásokat csődbe.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, ÁVF*

MERRE TOVÁBB?

A magyar és a külföldi munkaerő-piaci lehetőségek az általános vállalkozási főiskola hallgatóinak szemszögéből**

A fiatalok számára a felsőoktatási intézményből a munka világába történő átmenet a társadalmi beilleszkedés egyik legfontosabb része. A cél az, hogy a tanulmányok befejeztével a fiatalok megfelelő tudással és kellő szakmai hozzáértéssel kerüljenek ki a munkaerőpiacra. Az EU tagállamaiban egyaránt jelentős problémát okoz az említett korosztályra vonatkozó rendkívül magas munkanélküliségi ráta és az alacsony foglalkoztatottsági szint. Szekunder kutatások alapján megállapítható, hogy elsődleges célkitűzésként szerepel a munkaerő-keresleti és a munkaerő-kínálati oldal összehangolása. Felvetődik azonban az a kérdés, hogy az uniós polgárok melyik ország munkaerőpiacának szereplőjeként tevékenykedjenek.

Saját vizsgálatot végeztem a Főiskola közgazdász hallgatóinak bevonásával. Primer vizsgálatom (105 fős minta) alapját papír alapú kérdőív adta, a mintavétel tudatos kiválasztásra épült.

A vizsgálat során négy feltevést fogalmaztam meg, továbbá dolgozatomban bemutatásra kerültek a kérdőív egyes válaszaira adott válaszok is. A kérdőív legfőbb részegységei: demográfiai adatok, munkaerő-piaci ismeretek, külföldi továbbtanulási és/vagy munkavállalási lehetőségek ismerete, külföldi továbbtanulási és/vagy munkavállalási tervek.

Az első feltevésem, miszerint: „A kitöltő személyek közül a férfiak esetében nagyobb a külföldi továbbtanulási és/vagy munkavállalási szándék, mint a nőknél”, nem igazolódott be, az összes válaszadó közül a nők 59,65%-a készül idegen országba, míg a mintában szereplő férfiaknál ez az arány 56,25%. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a különbség nem tekinthető szignifikánsnak. Vizsgálatom második pontjában azt elemeztem, hogy a kitöltő hallgatók a külföldi továbbtanulás és/vagy munkavállalás célországát vajon tudatosan választják-e, vagyis idegen nyelvi ismeretük alapján határozzák-e meg lehetséges célállomásukat. A feltevésem, miszerint tudatosan terveznek, beigazolódott, hiszen az említett idegen nyelvi tudásuknak megfelelő nyelvterületű országokat jelölték (angol, német, olasz, spanyol, francia nyelvterület).

Harmadik feltevésem: „Azok a fiatalok, akik a közgazdász pályán szeretnének elhelyezkedni, nagy valószínűséggel inkább a hazai munkaerőpiacot preferálják”. Az említett csoport (közgazdász pályán szeretnének dolgozni) közel 60%-a a magyar munkaerő-piacon kíván munkát vállalni. Úgy vélem, ennek az oka, hogy a hallgatók több lehetőséget látnak a magyar munkaerőpiacon a megszerzett képzéssel, valamint tisztában vannak leendő diplomájuk nemzetközi értékével.

A vizsgálat negyedik feltevése: „Azok a hallgatók, akik készülnek külföldi továbbtanulásra és/vagy munkavégzésre, ismerik és nyomon követik ezeket a lehetőségeket, melyek leggyakoribb csatornája az interneten való tájékozódás”. A feltevés majdnem minden pontja bizonyítást nyert, viszont a különbségek nem tekinthetők szignifikánsnak.

Az uniós egész területén kardinális problémát jelent a fiatalok egyre növekvő munkanélkülisége. Az említett korosztály foglalkoztatásának javítása prioritást élvez, azonban az kérdéses, hogy a felsorakoztatott eszközökkel valóban sikerül-e megoldani a problémát. A fiatalok helyzetét rontja, hogy uniós tagállamként egyrésztől támogatják a szabad munkaerő áramlását, a másik oldalról viszont a maradást részesítik előnyben. A jelenlegi gazdasági helyzet azonban nem feltétlenül teszi lehetővé, hogy a maradást elősegítő feltételeket biztosítani tudják.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: RétaIénné Görbe Éva főiskolai docens, ÁVF*

**SZAÚD-ARÁBIA REGIONÁLIS HATALMI TÖREKVÉSEI:
LEHETŐSÉGEK ÉS VESZÉLYEK****

Szaúd-Arábia sok szempontból különleges a Közel-Keleten. A térség többi államához viszonyítva katonailag gyenge és relatíve kis lakossággal rendelkezik, de az arab világ legnagyobb gazdaságával rendelkezik és az Iszlám szent helyeinek őreként különleges a pozíciója az Iszlám világban. A szaúdiak az erőforrásaikra támaszkodva igyekeznek kiterjeszteni a befolyásukat a Közel-Keleten. Úgy értékelik, hogy az „arab tavasz” eseményei lehetőséget teremtettek, hogy ez irányú céljaikat megvalósítsák és, hogy a legerősebb kihívójukat, Iránt meggyengítsék.

A dolgozat első felében bemutatom, hogy Szaúd-Arábia milyen belső gondokkal küzd, amelyek megakadályozhatják hatalmi törekvéseit. Amellett, hogy ország síita lakosságának nehéz helyzetét kihasználhatják külső hatalmak, szembe kell nézniük a radikális iszlamistákkal is, akik meg akarják akadályozni az ország nyugatosítását. Egyúttal megoldást kell találniuk a többi arab országot sújtó kérdésekre is, mint a munkahelyhiány, illetve az olajon lévő állami támogatások miatti belső olajfogyasztás folyamatos növekedésére. Ezeket a válaszokat egy (törzsileg, vallásilag és sok szempontból ideológiailag) megosztott társadalomban kell megtalálnia, egy olyan uralkodó családnak, amely maga is több frakcióra oszlik.

A dolgozat második felében a külpolitikai kihívások kerülnek az előtérbe. Egyrészt bemutatom a szaúdi-iráni versengés két legfontosabb színterét: Irakot és Szíriát. Másrészt megvizsgálom, hogy mennyire sikeres a szaúdi szövetségépítés az Öböl Menti Együttműködési Tanács példáján, illetve választ keresek arra, hogy Egyiptom és a Muszlim Testvérek szervezete mennyiben jelent kihívást Szaúd-Arábia számára.

Az összegzés rávilágít, hogy mindaddig, amíg Szaúd-Arábia nem képes kezelni a belső problémáit, nem lehet a térség vezetője. Főképp az „arab tavasz” után, hiszen Szaúd-Arábia testesíti meg mindazt, ami ellen felkelt az „arab utca”. Ha az új uralkodói generáció is a jelenlegi politikát fogja folytatni, akkor az ország egysége is kérdésessé válik.

* Nemzetközi tanulmányok alapszak végzős hallgató

** Belső konzulens: Ablaka Gergely óraadó tanár; ÁVF

DEBRECEN ÉS SZEGED KÖLTSÉGVETÉSI POLITIKÁJA A GAZDASÁGI VÁLSÁG ALATT**

Az önkormányzatok adósságállománya idén eléri az 1500 milliárd forintot. Az adósság több mint ezermilliárd forint hosszú lejáratú kötelezettséget tartalmaz. Fele kötvénykibocsátásból, másik fele hitelből származik. A települések adósságszolgálatára 2012-ben több mint 100 milliárd forint. Az adósságszolgálat a következő években folyamatosan növekszik, ha a forint jelenlegi gyenge árfolyama tartós marad. Az adósságszolgálat 38 százalékát kell forintban teljesíteni. a többit devizalapú hiteltörlesztésként. Ezért a törlesztő részlet erősen függ a forint árfolyamának ingadozásától.

A nagyvárosok adósságállománya 2010-ről 2011-re 16,6 százalékkal növekedett. A növekedés fő oka, hogy 2012-re szigorodtak az önkormányzati hitelfelvételi szabályok. Ezért a települések előrehozták 2011-re hitelfelvételüket. Az adósságállomány növekedésének másik oka az árfolyamok ingadozása.

Miközben az adósságszolgálat nő, az önkormányzatoknak folyósított állami támogatások csökkennek.

Szakterületemben vizsgáltam, van-e olyan költségvetési politika, amely alacsony adósságsszint mellett képes helyi fejlesztéseket indítani.

Megvizsgáltam Debrecen és Szeged gazdálkodását, költségvetési politikáját, bevételeit és kiadásait a gazdasági válság alatt. Azt tapasztaltam, hogy Debrecen adósságszolgálatára különösen magas. Ennek oka, hogy Debrecen kiadásait nem igazította hozzá bevételeihez, így nem képződtek olyan megtakarítások, amiket saját forrásként igénybe vehetett volna fejlesztései során. Ezért az időszak elején devizában vettek fel jelentős összegű fejlesztési hiteleket. A gyengülő forint miatt adósságszolgálatára hirtelen megnőtt. A város ekkor, hogy teljesíteni tudja adósságszolgálatát, kiadáscsökkentést hajtott végre és növelte a helyi bevételeit. Programja nem volt sikeres, mert a munkanélküliség miatt a bevételek növekedése elmaradt a várttól.

Szeged adósságszolgálatára viszonylag alacsony. A város szigorú költségvetési politikát folytatott. Kiadásait szerkezeti reformokkal csökkentette. Ezért a város a vizsgált időszak kezdetén nettó megtakarító volt. Szeged nagyberuházásait a megtakarításokból fedezte. Illetve forintban adósodott el. Szeged devizahitelt akkor vett fel, amikor a forint árfolyama kedvező volt.

Szeged képes volt növelni bevételeit. Ennek oka, hogy a városban kisebb a munkanélküliség, mint Debrecenben. A települést a válság kevésbé rázta meg, mint Debrecen. Szeged adósságszolgálatára ma is kezelhető szinten van, nem veszélyezteti a folyó működést. A város növekedése, fejlesztése pedig hosszú távon is biztosított.

2013 az új kihívások éve lesz az önkormányzatok számára. A kormány elveszi a településektől az iskolákat. A kormány ennek során 38 százalékkal csökkenti az önkormányzatok költségvetését. Ezért a jövőben a falvak és városok pénzügyi helyzete erősebben függ majd a helyi gazdaságtól, mint eddig. Az a település tud fejlődni, amelyik függetleníti magát a központi kormányzati transzferektől, úgy, hogy növelni tudja a helyben beszedett adókból származó bevételeit.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, ÁVF*

KONTROLLING ÉS KÖLTSÉGSZÁMÍTÁS AZ EGÉSZSÉGÜGYBEN A GYÓGYFORRÁS RENDELŐINTÉZET GYAKORLATI PÉLDÁJÁN KERESZTÜL**

Az egészségügy nem csak hazánkban küzd finanszírozási gondokkal, ezért ebben a szakmában globális szintű szemléletváltásra van szükség. Ennek első lépése a controlling, mint menedzsment eszköz alkalmazása, ezen belül pedig a költség controlling fejlesztése, új alapokra helyezése.

Számos egészségügyi intézmény azonban nincs tisztában a betegellátás tényleges költségeivel, így a szükséges ismeretek hiányában nem tudják növelni erőforrásaik kihasználtságát, késedelmeik nem csökkennek, az eredményt hátráltató tevékenységek pedig nem szűnnek meg. Egy megfelelő költséggazdálkodási rendszerrel, mellyel az egészségügy intézményei hatékonyan hasznosíthatják szakembereiket, eszközeiket, berendezéseiket, csökkenthetőek lennének a költségek a beteg-utak racionalizálása mellett.

Szakedolgozatom témájaként azért választottam az egészségügyi controllingot, mert az állami és non profit szektorban is elengedhetetlennek tartom az eredményes és céltudatos működést, a tervezést, a tevékenységek kontrollját, a bevételek és kiadások elemzését. Talán még fontosabb ebben az ágazatban e tudomány alkalmazása, mivel az itt működő intézmények közpénzből kerülnek finanszírozásra és, ha tartósan veszteséget mutatnak, akkor egyre nagyobb terhet rónak – mind anyagilag mind társadalmilag – az államra és ez által a benne élő polgárokra. Többek között az is motivált a témaválasztásnál, hogy édesanyám közel harminc éve dolgozik az egészségügyben vezető beosztásban, így a szakmát érintő változásokkal, problémáival gyakran találkozom.

Szakedolgozatomban tisztáztam a controlling fogalmát, elméletét, alkalmazott eszközeit, módszereit. Bemutattam a költségszámítás elméletét, szem előtt tartva, hogy mely ismeretek alkalmazhatóak az egészségügyben. Ismertettem a magyar egészségügyi rendszer felépítését, finanszírozását, a működésükre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. Kitekintést nyújtottam a külföldi egészségügyi controlling tevékenységre, alkalmazott eszközeire, továbbá bemutattam a magyar egészségügyi controlling kialakulását, jelenlegi helyzetét.

Szakedolgozatom második felében egy egészségügyi intézmény költség controlling tevékenységét vizsgáltam. Célom annak bizonyítása volt, hogy a vizsgált rendelő költségszámítási rendszere hatékonyabbá, átláthatóbbá tehető egy új szemléletű költségelszámolással. A Gyógyforrás Rendelőintézet személetesi osztályára készített tevékenység alapú költségszámításom (ABC) bebizonyította, hogy az intézmény számviteli és informatikai rendszerében tárolt adatokat másképpen strukturálva, más szemlélet szerint felhasználva, a költségek átláthatóbbá válnak, mely pedig hatékonyabb elszámolást tesz lehetővé. A módszer vizsgálja a kapacitás kihasználtságot, így információt biztosít beruházási, fejlesztési döntések meghozatalához, továbbá segítségével elkerülhető a felesleges kapacitásnövelés is.

Az általam javasolt ABC módszer a beteg-utakra fókuszál, és ha minden osztályra és kiszolgáló egységre elkészül a számítás, akkor feltérképezhető, hogy milyen folyamatokon megy a beteg keresztül onnantól, hogy belép a Rendelőintézetbe. A kalkuláció gyorsan és olcsón jól használható költséginformációkat biztosít, lehetővé téve azt is, hogy a vezetők megértsék nem minden bevétel jó bevétel, és nem minden beteg jövedelmező. Gyorsasága és informatikai háttértámogatásából adódó egyszerűsége miatt minden hónapban elvégezhető a költségelszámolás, mely segít hónapról-hónapra nyomon követni a költségeket.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Szegedi Szabina mestertanár*

A VASÚTI ÁRUSZÁLLÍTÁS SZEREPE A XXI. SZÁZADBAN**

Bár a vasúti szállítás biztonsági- környezetvédelmi- és energiahatékonysági szempontból a legkedvezőbb mutatókkal rendelkező kontinentális fuvarozási ágazat, ennek ellenére a piaci részaránya évtizedek óta folyamatosan csökken. Az Európai Unió, felismerve kötött pályában rejlő lehetőségeket, radikálisan növelni kívánja a vasúti áruszállítás részarányát a kontinentális áru fuvarozásban. Lehetséges-e ennek a célnak az elérése? Milyen feltételek megléte szükséges a megvalósításhoz?

A dolgozat ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására vállalkozik. A szerző szerint a kívánt cél elérésének egyik alapvető feltétele, hogy a közlekedésben az egyes ágazatok tevékenysége során keletkező externáliákat teljes egészében feltárjuk, azokat fokozatosan egyre nagyobb mértékben az okozókra terheljük. Az általa kidolgozott, és a dolgozatban első alkalommal bemutatásra kerülő Mext Index alkalmazásával lehetőségessé válik a tényleges teljesítménnyel arányos externális költségek összehasonlítása a különböző ágazatok között, ezzel kiválóan alkalmas a közlekedéspolitikai döntések szakmai megalapozottságának javítására. A Mext Index további előnye, hogy nemcsak a közlekedésben, hanem a gazdaság bármely területén használható, függetlenül a vizsgált tevékenység térbeni-, mennyiségi- illetve időbeli kiterjedésétől.

A dolgozatban továbbá bemutatásra kerül a közlekedésben alkalmazott szubvenciók szerkezete, nagysága és káros hatásai. Külön fejezet foglalkozik a vasúti áruszállítási korridorok jelentőségével és a megvalósítás során jelentkező nehézségekkel. A dolgozatban kiemelten szerepel az Ázsia és Európa között létrehozandó „szárazföldi, vasúti híd” megvalósításának szükségessége, előnyei és nehézségei, mely összeköttetés megteremtése és fejlesztése jelentősen felértékelné a vasúti áruszállítás szerepét a következő évtizedekben.

* *Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Réger Béla főiskolai tanár, ÁVF*

MIBE KERÜL EZ NEKÜNK?

Hiteltermékek árazása és jövedelmezőségkalkuláció modern üzleti intelligencia eszközökkel a kkv szektorban**

Egy hazai kereskedelmi bank munkavállalójaként 6 év tapasztalat után diplomamunkámat a hiteltermékek árazásáról írtam, különös tekintettel arra, hogy a modern üzleti intelligencia eszközök hogyan segítik az árazási és jövedelmezőségkalkulációs folyamatot a kkv szektorban. A diplomamunka témája összecseng az eddigi munkatapasztalataimmal is.

Dolgozatomban bemutatom, hogy az üzleti intelligencia segítségével milyen információkat, adatokat, gyűjtenek össze a bankok és hogyan használják fel ezeket a különböző üzleti folyamataikban, rendszereikben, terveik kialakításánál és azok visszamérésénél.

Kutatómunkám során hazai és nemzetközi irodalomból összegyűjtöttem az árazásra vonatkozó legfontosabb ismérveket. Szekunder kutatások alapján mutattam be az ár szerepét a profit növelésére. Szisztematikusan rendszerbe gyűjtöttem az árazásra ható külső és belső tényezőket és részletesen kifejtettem azok hatását az árképzésre.

Egy hazai kereskedelmi bank gyakorlatában bemutattam az ott működő árazási rendszer legfontosabb ismérveit konkrét árazási és jövedelemkalkulációs számítások nélkül, mivel azok üzleti titkot képeznek. Szekunder kutatás alapján viszont ábrázoltam egy átlagos kkv ügyfélportfolión elérhető jövedelem megoszlását termékcsoportonként, ami jól szemléltette, hogy alapvetően a hiteltermékeken keresztül tudja elérni a bank a legnagyobb jövedelmezőséget. A kkv finanszírozási célszegmensten belül levezettem, hogy a bank mekkora jövedelmezőséget tud elérni egy átlagos ügyfélen. Kitértem a magyar sajátosságnak nevezhető speciális kockázatokra is, amire a banknak egyedi elemzéssel kell felkészülnie ahhoz, hogy ezeket ki tudja szűrni.

Végül primer kutatáson belül kvalitatív módszer alapján felmértem a kkv-k igényeit, amiből sikerült egy olyan ajánlást megfogalmazni a bankok számára, ami az akvizíció felgyorsításán és az ügyfélportfolió minőségének javításán túl növelheti a jövedelmezőséget.

Bízom abban, hogy a dolgozatom jelentősen gondolatformáló lehet a hitelintéző referensek számára is. Az elv elsajátítása, illetve egy ilyen rendszer használata azt eredményezheti, hogy a banki alkalmazottak az eljárások során ne csak a hitelek kihelyezésére törekedjenek, hanem céljuknak tekintsék az ügyfél hosszú távú megtartását, a hitelek sikeres visszafizetését is.

* *Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Opitz Éva, főiskolai tanár, ÁVF*

NŐK A MENEDZSMENTBEN. VAN-E A VEZETÉSI STÍLUSNAK NEME?*

Dolgozatomat azzal a céllal írtam meg, hogy feltérképezem a nők vezetői pozíciókba kerülési esélyeit, lehetőségeit, a gazdasági szféra területén. A téma és a kutatás legfőbb aktualitása, hogy ambiciózus (női) pályakezdőként szeretnék a szakmai pályafutásom során minél magasabb pozíciókba kerülni. Ebből kiindulva fontosnak tartottam megvizsgálni azt, hogy milyen korlátokkal és hidakkal kell a jövőben szembenéznem.

Választ kerestem és kaptam a fő kérdésemre, miszerint van-e a vezetési stílusnak neme? Vizsgálataim során arra az eredményre jutottam, hogy általánosságban létezik a társadalomban egyfajta sztereotip gondolkodásmód, de a menedzsmentéletben bekövetkezett változásokkal a nemi sztereotípiák is folyamatosan újraértékelődnek. Van, amikor a sztereotip kijelentések hangosak, és van, amikor alig hallhatóak. Az egyes „vezetéselméleti korszakokban” a sikeres vezető jellemzőinek kizárólag a „maszkulin” jellemvonásokat tartották, másokban azonban már egyfajta esszencialista „nőiességet” ünnepeltek. Manapság egyre inkább azt hangsúlyozzák a kutatók, hogy a nők eltérő vezetési stílust hoznak a szervezetekbe, megkérdőjelezve ezzel a feminin sztereotípiákat. Rosener (1990) az általam is feltett kérdésre válaszolva, azt az állítást tette, hogy a női vezetők a legmagasabb beosztásokig is eljuthatnak, azon tulajdonságaiknak köszönhetően – és nem azok ellenére – lesznek sikeresek, amelyeket általában „nőiesnek” és nemkívánatosnak tartanak egy vezetőben.

A saját vizsgálat során nem a teljes populációt kérdeztem meg, hanem annak csak egy részét, így fontos leszögezni a következtetések levonása előtt, hogy az információim részlegesek a teljes alapsokaságról, tehát elsősorban csak a vizsgált szervezetre vonatkoznak. Meglátásom szerint ahhoz, hogy megértsük, hogyan futnak be sikeres karriert a nők, fontos volt megvizsgálni, hogy a szervezet tagjai hogyan értékelik a férfiak és a nők vezetői tulajdonságait, stílusait. Ebből a gondolatmenetből kiindulva, a primer adatgyűjtést a vizsgálat helyszínének kiválasztott gazdasági szervezet férfi és női beosztottainak homogén csoportjában hajtottam végre. A vizsgált szempontok a szakdolgozatom alcíme, azaz a fő kérdésem köré épültek. Felvéveimben a vezetési stílus tekintetében kerestem a férfiak és nők közötti különbségeket. A vizsgálat során kapott adatok alapján azonban nem bizonyítható egyértelműen a nőies és a férfias vezetési stílus megléte, ami ellent mond a központi tézisemnek, miszerint van a vezetési stílusnak neme.

A vizsgálat eredménye összességében azt mutatta, hogy a beosztottak nem sorolják a női és férfi vezetőket sztereotípiákba, vagyis nem különböztetik meg a férfi és női vezetőket, helyette inkább általánosan fontosnak és kevésbé fontosnak tartott menedzseri értékeket tartanak számon. Az új vezetéselméleti irányzat jellemvonásai csupán nyomokban voltak fellelhetőek, érezhető volt ugyanis az, hogy a megkérdőjeleztek elutasítják a „reform” feminista közelítésmódot, amely szerint a kívánatos modell: a női vezetők előnyöket élveznének a férfi vezetőkkel szemben.

A vizsgálat megkezdése előtt a feltett kérdésre azt a választ adtam, hogy igenis létezik nőies és ezzel szemben férfias vezetési stílus. A kutatások eredményét végigolvasva azonban azoknak a táborához sorakozok fel, akik a férfi és a női vezetők közötti azonosságokat hangsúlyozzák, mindemellett nemtől függetlenül, önmagukban értékelik a vezetőket.

Véleményem szerint a férfiak és a nők közti különbségek kihangsúlyozásával azért is vigyázni kell, mert annak eredményeképpen megkérdőjeleződhet az, hogy a nők megfelelnek-e a „normáknak”, és a hangsúly a vezetési stílus és struktúra megváltoztatására helyeződhet.

A primer kutatásom segített előrejelzést adni a karrierlehetőségeimről is. Tehát e szerint, ha egy olyan gazdasági szervezetbe tervezem a karrieremet, mint a vizsgált szervezet, ahol a beosztottak nem sorolják a női és férfi vezetőket sztereotípiákba, jó kilátással és vélhetően egyenlő esélyekkel indulhatok el a vezetői pozíciók felé, férfi társaim mellett.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Karesics Éva főiskolai tanár, ÁVF*

AZ EURÓPAI UNIÓ STRUKTURÁLIS ALAP KOMMUNIKÁCIÓJÁNAK MEGVALÓSULÁSA**

*„A relevancia és a siker azokhoz szegődik,
akik inkább meghallgatnak, mint beszélnek,
és szolgálnak inkább, mint hirdetnek.”
Tim Manners (2008)¹*

Az Európai Unió támogatási alapok felhasználása során a magyar intézményrendszer mindeztidáig kötelező szerepet adott a kedvezményezett kommunikációnak: a program kommunikáció megvalósítói lettek a projektgazdák, kommunikációs aktivitásuk a fejlesztéspolitika eredményének reklámfelületévé vált.

Munkám alapvetése, hogy a kötelező projekt kommunikáció eredményessége érdekében a 2014-2020 közötti programozási időszakra szemléletváltozás szükséges az intézményrendszer minden tagja részéről, annak érdekében, hogy a fejlesztési eredmények elérhetőek, átadhatóak legyenek. Történjen meg mindez azért, hogy a projektek hatást gyakorolhassanak szűkebb- és tágabb környezetünkre. A dolgozat célja megvizsgálni az eddigi kommunikációs kötelezettségek meghatározásának eredményességét, azok hatását a projektmegvalósításra, és alapot biztosítani a 2014-es programozási időszak kommunikációs kötelezettségeinek tervezéséhez. A kötelező kommunikációs tevékenységek előírásainak vizsgálatát egyrészt a projekt kommunikációs szakirodalomra, másrészt interjúkkal végzett kutatásra alapozva vizsgálom. Dolgozatom elméleti részében áttekintem a projekt kommunikáció és a program kommunikáció kapcsolatát, és történeti összefoglalót adok a disszemináció Európai Unió és magyarországi fejlődéséről. Elemzem a nyilvánossági előírások megvalósulását a Gazdaságfejlesztési Operatív Program kedvezményezettjei körében, vizsgálom a kapcsolódó intézményrendszer működését, ügyfél támogatását, szolgáltató tevékenységét.

Az EU 2020-as stratégiájában tudáson és innováción alapuló gazdasági növekedést jelöl ki célként, amelyhez társulnia kell a megfelelő szemléletű kommunikációnak is. Összegzésem során javaslatot teszek a kötelező kommunikáció további egyszerűsítésére, és arra, hogy a hangsúly a disszemináció területére helyeződjék át. Az intézményrendszer részéről erősebb projekt kommunikációs támogatás biztosítását és nagyobb felelősségvállalást szorgalmazok. A célok és az eredmények publikációja a tudatos és felelős kommunikáció ismérve, mindezek disszeminációja pedig közérdek.

* Közszolgálati alapszakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Vajdovichné Visy Erzsébet főiskolai tanár, ÁVF

¹ Relevance – Making Stuff That Matters, Portfolio 2008. New York. 252. oldal

KOOPERÁCIÓ A SZERVEZETEN BELÜL EGYÜTTMŰKÖDÉSI KÉPESSÉG MEGLÉTÉNEK ÉS SZÜKSÉGESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA MUNKAHELYI KÖRNYEZETBEN**

Életünk minden területe átítatott az együttműködés kérdésével, egészen gyermekkortól létünk végéig. Szakdolgozatomban különböző tudományterületek aspektusából próbáltam megvilágítani a kooperációt. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miért fontos az együttműködés az élet különböző területein, és milyen hatást fejthet ki a hiánya.

A dolgozat első része különböző tudományágak szakirodalmának ismertetéséből áll, úgymint pedagógia, pszichológia, szociológia. Ez a szegmens széles irodalmat ölel fel, de mindvégig követi a fő irányvonalat, a kooperáció szükségességével kapcsolatban. A következő rész a humán erőforrás gazdálkodás által nyújtott megoldási lehetőségeket taglalja.

A dolgozat fő hipotézise az, hogy a nagyobb vállalatok jobban szenvednek az együttműködés hiánya okozta problémáktól, mint a kisebbek. Ezért választottam egy közép- és egy nagyvállalatot a vizsgálathoz. A kutatás két része:

1. Kérdőíves kutatási rész.
2. Interjúk.

A célközönség a közép- és a nagyvállalat dolgozói voltak. E két kutatási mód segített az adott kooperációs problémák feltárásában és megértésében. Az eredmények elemzését követően igyekeztem elkülöníteni a cégekre jellemző sajátos gondokat az általános problémáktól, és ezt követően foglalmaztam meg a lehetséges megoldási módokat.

* *Humán erőforrás szakirányú továbbképzés végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Menyhártné Zsiros Mária főiskolai tanár, ÁVF*

A VÁLSÁG FOLYAMATA ÉS NEHEZEN LEKÜZDHTŐ KÖVETKEZMÉNYEI**

Szakedolgozatomban egy átfogó képet szeretnék bemutatni napjaink egyik központi témájáról, a 2008-ban az Amerikai Egyesült Államokból kiindult gazdasági világválságról. Elemzem a kialakulásának okait, főbb mérföldköveit és folyamatát, amely során áterjedt az egész világra.

Bemutatom, hogyan lett az amerikai bankválságból először globális pénzügyi, gazdasági világválság. Igyekszem elemezni, hogy az Amerikai Egyesült Államok, az egyes országok és az Európai Unió hogyan reagáltak és a válságkezelés mely módjait választották. Fontosnak tartom a válság hosszú távú következményeit, az Unió, illetve az euró-övezet esetleges felbomlásával kapcsolatosan kialakult nézeteket.

Saját kutatásommal próbálok alátámasztani azon hipotézisemet, amely szerint a magyar családok döntő többsége még mindig nem tudott a válságot megelőző anyagi helyzetbe visszakerülni, illetve a felmérésben résztvevő családok mindegyike feltehetően még hosszú évekig küzd megélhetési gondokkal. Ismertetem, hogy a magyar lakosság 2012-ben hogyan ítéli meg az ország gazdasági helyzetét és milyen hosszú távú következményekkel járt számukra a válság (lemondások, életmódváltás, megtakarításaik felélése).

A válság előtti, alatti és jelenlegi helyzetünket azokkal a fő makrogazdasági adatok segítségével mutatom be, amelyek végig követik a válságot Magyarország szemszögéből.

Dolgozatomban igyekszem arra is kitérni, hogy az Európai Unió és a világ, a gazdaság számára milyen jövőbeli lépések szükségesek, hogy a válság okozta világszintű problémák megoldást nyerjenek, az újbóli egyensúlyi állapot kialakulhasson.

* *Gazdálkodási és menedzsment alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Belyó Pál főiskolai tanár, ÁVF*

AZ MKB BANK PÉNZÜGYI TELJESÍTMÉNYÉNEK AZ ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE A VÁLSÁG KEZDETÉT KÖVETŐ ÉVEKBEN**

Szakedolgozatom témája az MKB Bank pénzügyi teljesítményének az elemzése és értékelése a válság kezdetét követő években. Dolgozatomban választ keresek arra a kérdésre, hogy a Bank az elmúlt két évben miért lett veszteséges, és alátámasztom azt az állítást, hogy a Bank válságmenedzselése nem volt jó. Az elemzést és értékelést a Bank éves jelentései alapján készítettem felhasználva a főiskolán szerzett ismereteimet és munkám során szerzett gyakorlati tapasztalatokat. Különböző pénzügyi mutatók segítségével prezentálom a Bank teljesítményét, összehasonlítva a bankszektor egészével és két választott versenytárs adataival, eredményeivel. Tehát az alkalmazott módszerem idősor és összehasonlító elemzés.

A szakdolgozat első részében a hitel- és betétállomány alakulását vizsgáltam majd a tőkemenedzsmen, likviditás, jövedelmezőség, hatékonyság tanulmányozását követően az összegfoglalás részben a következtetések és levont konzekvenciák alapján az állításom beigazolódott. Bár az MKB Bank több mint 60 éves tapasztalattal rendelkezik, elemzésem során kiderült, hogy szinte az összes vizsgált területen hiányosságok vannak, amelyek elsősorban a hiányos vezetői, menedzseri kompetenciákra utal, hisz a válságkezelésre hozott döntések nem voltak helytállóak vagy az időzítés nem volt tökéletes, sőt néhány esetben nem is született válságkezelő döntés. A vizsgált öt terület mindegyikét rossz döntések sorozata és elszalasztott lehetőségek sora jellemzi, ami a vizsgált időszak előtti évekre is kivetíthető, hiszen számtalan akkor hozott döntés következménye csapódott le a vizsgált időszak adataiban. Egyértelműen megállapítható, hogy a Bank válságmenedzselése rossz vagy meg sem történt. A rossz válságmenedzselés és a veszteség ellenére a Bank helyenként megőrizte piaci pozícióját. A jövőre nézve a javaslatom az, hogy egy átfogó belső ellenőrzés keretein belül egy újfajta szemlélet- és stratégiaváltás, kisebb kockázatvállalási hajlandóság elengedhetetlen, annak érdekében, hogy a Bank ismét a régi ám de, új pályájára léphessen.

* *Gazdálkodási és menedzsmen alapszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, ÁVF*

EDDIG MEGJELENT KÖTETEINK:

- 1. Globalizáció, átalakulás, vállalati környezet (2000)**
- 2. Átmenet, felzárkózás, versenyképesség (2000)**
- 3. Verseny Európa küszöbén (2001)**
- 4. Nemzetközi kapcsolatok – külgazdaság (2001)**
- 5. Oktatás, kutatás, gyakorlat (2001)**
- 6. Kis- és középvállalkozások Magyarországon (2002)**
Special issue: On the Way to the European Union (angol nyelven, 2002)
- 7. Információ, tudás, versenyképesség (2003)**
- 8. Fiatal kutatók két nemzedéke (2003)**
- 9. Európaizáció, globalizáció, reformok (2003)**
- 10. A világ 2001 után (2004)**
- 11. Számok – Piacok – Emberek (2004)**
- 12. Az integráció társadalmi-gazdasági hatásai (2005)**
- 13. Új Európa (2005)**
- 14-15. Kis és közepes vállalkozások Magyarországon az EU-csatlakozás után (2006)**
- 16. Európai útelágazások (2006)**
- 17. Tudástársadalom, vállalkozások, Európa (2007)**
- 18. Tudás, tudat, hamis tudat (2007)**
- 19. Kis- és középvállalatok mint a gazdaságélénkítés tényezői (2008)**
- 20. Gazdaság, jog, társadalom (2008)**
- 21. Civil és nonprofit szervezetek szerepe a gazdaságban (2009)**
- 22. Doktorok és doktoranduszok (2009)**
- 23. E-világi trendek (2010)**
- 24. Vállalkozás, személyiség, kultúra (2010)**
- 25. Gazdaság és szociális demokrácia (2011)**
- 26. Tudósgenerációk az ÁVF-en (2011)**
- 27. Társadalom, gazdaság, jog, politika (2012)**
- 28. Szociális vállalkozások (2012)**
- 29. Gazdasági kormányzás az Európai Unióban – Magyarország lehetőségei (2013)**